

Uplatnitelnost umělců na trhu práce v oblasti klasické hudby v ČR

Lenka Dohnalová
Lucie Pešl Šilerová

IDU 2022

OBSAH

ÚVODEM	4
I. PŘEDMĚT STUDIE A ZÁKLADNÍ POJMY	7
II. METODY STUDIE	13
III. OBECNÉ ZDROJE DAT – POTŘEBUJEME SPECIÁLNÍ OBOROVÉ ŠETŘENÍ?	14
Dotazníková šetření studenti a absolventi	16
Eurostudent	16
Absolvent 2018	17
Eurograduate	17
IV. KONZERVATOŘE	19
Dostupné statistické údaje a jejich význam	19
Dotazníková šetření a sebereflexe konzervatoří	22
V. VYSOKÉ UMĚLECKÉ ŠKOLY	27
Evropský kontext	27
Eurostudent	28
Absolvent 2018	28
Eurograduate	29
Specializované zahraniční výzkumné studie	30
Počty studujících a absolventů hudebně zaměřených studijních programů v ČR	33
Dotazníkové šetření – vysoké umělecké školy	35
Metodika sběru dat	35
Otázky	35
Vyhledky na uplatnitelnost v oboru	42
Práce v zahraničí	42
Hodnocení vybraných komponent studia	43
Dílčí závěr	43

VI. NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ZAMĚSTNAVATELÉ HUDEBNÍCH UMĚLCŮ V ČR	44
Základní umělecké školy	44
Vlastní dotazníkové šetření	45
Profesionální orchestry a sbory	46
Vlastní dotazníkové šetření	52
Dílčí závěr	54
VII. ROZHOVORY	55
Metodika	55
Kohorta – zkoumaný vzorek	57
Metodika rozhovorů	58
Otázky a reakce	60
Dílčí závěr	73
PROJEKT KARIÉRA HUDEBNÍKA A DOPORUČENÍ EXPERTŮ	74
VIII. STATUS UMĚLCE – ŘEŠENÍ PRO NEZÁVISLÉ UMĚLCE?	77
Problematika registrace nezávislých umělců	82
Finanční a administrativní zdroje	85
IX. SWOT ANALÝZA	87
X. ZÁVĚR	88
XI. AUTOŘI	89
LITERATURA	90

ÚVODEM

Na téma „*uplatnitelnosti na trhu práce*“* je vzhledem k dynamice jeho reálných i plánovaných proměn kladen v posledních letech důraz v České republice i Evropské unii, a to nejen u absolventů škol, ale i v perspektivě celoživotního vzdělávání.¹ Tato studie začala vznikat v r. 2019. Tehdy ještě nedošlo k evidentním celosvětovým krizovým jevům, které zejména v některých zemích urychlily kroky rychlé implementace *Agendy 21*,² nesoucí v sobě rizika ekonomického a sociálního inženýrství. Radikální přístup implementací obecných strategií může mít nedozírné dopady pro systém tradiční profesionální kultury, která pro svoji nákladovost ve vzdělání od základního stupně po univerzitní, náročnost provozu a percepce, potřebuje veřejné dotace a koupěschopnost i zájem publika. Na druhou stranu jsou tvůrčí umělci dobrou testovací skupinou pro nastavení rovnováhy mezi osobní zodpovědností a svobodou a systémovou péčí s jejími podmínkami.

Bruselské ekonomické fórum 2021 předpokládalo potřebu masivních rekvalifikací a dalšího vzdělávání nejméně u 50 % obyvatel EU. Umělecká profese je natolik specifická a náročná vzděláním i provozem, že se v tomto případě osvědčuje, jak ukazují šetření, spíše kvalifikaci rozšiřovat o příbuzné obory a tzv. „*měkké dovednosti*“ (soft skills), pomáhající tvůrčímu projevu nebo jeho prezentaci, než rekvalifikace.³

„*Evropský pilíř sociálních práv 2019–24*“ tematizoval dvacet principů tzv. „*fair-pracovních podmínek*.“⁴ V implementaci můžeme spatřovat, nebo očekávat celou škálu variant od ideologických po realisticky operativní. Některé principy

* Kurzívou jsou zvýrazněny poprvé uvedené termíny, názvy organizací, tituly projektů a citace.

1 *Doporučení Rady ze dne 22. 5. 2018 O klíčových kompetencích pro celoživotní učení* [online] 2018. Úřední věstník Evropské unie. [ed. 4. 6. 2018]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)

2 *Agenda 21* [online]. Dostupné z

https://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml

Příklad implementace: Nizozemí je jednou ze zemí, která byla po r. 1989 vzorem progresivní péče o kulturu. V současnosti v Nizozemí i Německu, které je také často vzorem v kulturní péči, dochází k masivním zásahům do tradičních silných resortů zemědělství a energetiky, což může mít mimořádné nepředvídatelné dopady i pro kulturu.

3 *Brussels Economic Forum 2021* [online], Dostupné z: https://ec.europa.eu/economy_finance/bef2021/programme.html

Video: https://ec.europa.eu/economy_finance/bef2021/videos.html

4 *Evropský pilíř sociálních práv – 20 zásad* [online]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_cs

vytvářejí v umělecké profesi naléhavěji a mají svá „tvrdá“ a „měkká“ řešení. Prakticky každého se týká, vzhledem k převaze portfoliových kariér a vrstvení projektové práce v umění, rovnováha mezi profesním a osobním životem, dostupnost informací o pracovních příležitostech a jejich právních náležitostech, podpora sektoru v takové míře, aby umožňovala adekvátní finanční ocenění, alespoň u těch nejkvalitnějších, odstraňování komplikujících legislativních a administrativních obstrukcí, které znesnadňují vícezdrojové financování a demotivují svépomoc. Důležitá je i existence a dostupnost specifické rehabilitační a psychické pomoci, sociální výpomoc, která zapadá do celku reálné sociální politiky státu a nevzbuzuje animozity ve společnosti.

Co se týče studie samotné, jejím smyslem bylo v oboru klasické hudby: 1) lépe zmapovat dostupnost a čitelnost dat v segmentu pracovního trhu; 2) zjistit zrcadlově rovnováhu pracovního trhu dotazníkovým šetřením studentů-absolventů a jejich nejčastějších zaměstnavatelů, a to jak kvantitativně, tak kvalitativně. Vedle toho je zde trend narůstající skupiny umělců, fungujících (většinou z části) tzv. nezávisle, ať už jako osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ), což jim umožňuje vytvářet vlastní pracovní příležitosti pro sebe i své kolegy, nebo jako umělci pracující na základě *Autorského zákona*, odkázaní na zakázky pořadatelů. Tito respondenti tvoří významnou část subjektů zahrnutých do kvalitativního výzkumu studie. Kromě toho je téma teoreticky zvažováno především v kapitole o statusu umělce.

Studie obsahuje také údaje o celkové kapacitě profesních zaměstnaneckých míst v hudebních organizacích klasické hudby (orchestrech, divadlech) a v hudební pedagogice (*Základních uměleckých školách*, konzervatořích, vysokých uměleckých školách). Věnuje se stručně i vývoji personální politiky v oboru v některých evropských zemích. V závěru obsahuje SWOT analýzu s tím, že se nacházíme v situaci, kdy jsou predikce vývoje a doporučení opravdu obtížná.

Studie vznikla v rámci výzkumného úkolu *Institutu umění–Divadelního ústavu* (DKRVO), tématu „kulturní politika“ 2019–23.

SUMMARY

The study deals with the topic of employability of artists in the labor market in the field of classical music in the Czech Republic in the context of the EU. It analyzes available statistical data and sample questionnaire surveys, which it supplements with its own questionnaire survey of students in the last years of conservatories and art academies in the Czech Republic. These outputs are mirrored in comparison with the demand of the largest employers of artists – the network of elementary art schools and professional symphony orchestras and theaters. The questionnaires contain both factual and evaluative questions.

The situation of artists in the labor market is so specific that it cannot be captured only by brief questionnaire surveys. It was desirable to supplement them with structured interviews with artists of all generations. The study also includes a chapter devoted to the situation of freelancers and proposals for a legal solution to the so-called “status of artist.” At the end of the text, the user will find a SWOT analysis and recommendations.

The study was created as part of the research task of the *Institute of Arts – Theater Institute* (DKRVO) on the topic of “cultural politics” 2019–23.

I. PŘEDMĚT STUDIE A ZÁKLADNÍ POJMY

Studie se soustřeďuje na stav a vlastní průzkum vztahu nabídky a poptávky na pracovním trhu v oblasti profesionálního umění klasické hudby v České republice (ČR) v kontextu Evropské unie (EU). Zabývá se charakterem, kapacitou a dynamikou tohoto trhu a trendy vývoje. Klíčovými pojmy studie jsou *uplatnitelnost* a *trh práce*. Sledovanou skupinou jsou *profesionální umělci a studenti uměleckých škol v závěru studia v oboru klasické hudby* (s možným přesahem tvůrčích aktivit u jednotlivců).

Státní statistická šetření v resortu školství v ČR se řídí evropskou a českou statistickou legislativou.⁵ Zahrnují aktuálně standardizované pravidelné sledování studentů, absolventů. Jejich uplatněním na trhu práce pouze z části (viz dále).

Obecně, Český statistický úřad (ČSÚ) a Eurostat používají základní termíny pro pozice subjektů na trhu práce v rozlišení osob tzv. *ekonomicky aktivních* a *ekonomicky neaktivních*. V rámci *ekonomicky aktivních* se skupina dělí na *zaměstnané* (employees), *nezaměstnané* (unemployees) a *podzaměstnané* (underemployees). Do *ekonomicky neaktivních* patří všechny osoby, které nemohou být zahrnuty mezi osoby zaměstnané nebo nezaměstnané z důvodu věku (pod 15 let, nad 64 let s tím, že horní hranice je různá pro ČR a EU) nebo zdraví.

Do *zaměstnaných* jsou zahrnuti všichni placení zaměstnanci, všichni zaměstnaní ve vlastním podniku, *sebezaměstnaní* (self-employees).⁶ Do *nezaměstnaných* podle mezinárodně srovnatelné metodiky patří všichni v rozmezí 15–64 let (u Eurostatu 15–74 let), kteří nejsou zaměstnaní, ale i ti, kteří si našli zaměstnání, ale do práce teprve nastoupí, nebo si práci aktivně hledají, nebo se „sebezaměstnají.“⁶ Poněkud překvapivá je definice *podzaměstnaných*, kterou užívá ČSÚ, u níž bychom čekali mimo částečný úvazek i práh minimálního výdělku, ale specifikace je stanovena pouze hodinově: „*podzaměstnaní jsou všechny osoby v placeném zaměstnání nebo osoby pracující ve vlastním podniku, ať již byly*

5 Zákon č. 561/2004, Vyhláška č. 364/2005 Sb. *O dokumentaci škol a školských zařízení*, Vyhláška č. 277/2016 Sb. *O předávání statistických údajů vysokými školami*, Zákon č. 89/1995 Sb. *O státní statistické službě*, Nařízení EP a ES č. 223/2009 ze dne 11.3.2009 *O evropské statistice*, Nařízení EK č. 912/2013 z 23.9.2013 *O vypracovávání a rozvoji statistik o vzdělávání a celoživotním učení*, Nařízení EP a Rady EU 2015/759 z 29.4.2015 *O evropské statistice*.

6 *Metodické poznámky – Výběrové šetření pracovních sil*. ČSÚ [online]. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/zam_vsp

nebo nebyly v práci, které pracují ve svém hlavním zaměstnání na částečný úvazek nebo méně než 40 hodin týdně, a přejí si pracovat vyšší počet hodin (sic!) než ve stávajících zaměstnáních.“⁷

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) definuje *podzaměstnanost* jako práci, která je nižší, než 30 hodin týdně v hlavním zaměstnání.⁸ *Mezinárodní organizace práce* (International Labor Organization – ILO) rozlišuje dva druhy *podzaměstnanosti*, a to 1) z důvodů nevhodného zaměstnání, které neodpovídá kvalifikaci nebo 2) nedostatečného počtu hodin.⁹ Tímto rozlišením se dostáváme blíže užitému termínu „*uplatnění*,” které se právě vztahuje jak 1) k dostatečnému využití dosažené kvalifikace a kompetencí subjektu na trhu práce, tak 2) k dostatečné ekonomické výtěžnosti činnosti, u níž se jeví vymezení hodinové jako ne zcela dostačující a zastaralé. Nesoulad mezi vzděláním a zaměstnáním může být jak vertikální (týká se stupně vzdělání), tak tzv. horizontální (týká se druhu zaměstnání). Charakteristika *podzaměstnanosti* je významná pro profesi umělce, stejně jako termín *sebezaměstnanost*.

V oficiální statistice Eurostatu najdeme evidenci nejen částečných úvazků, ale i dočasných smluv (*part-time employment* a *temporary contracts*) a záznamů o populaci, která má druhé zaměstnání (*population in employment having a second job*).¹⁰ Tyto sledované údaje i věkové hranice ekonomické aktivity koncipované ve spolupráci s ILO ukazují na trendy již reálného nebo očekávaného věkového prodloužení ekonomické aktivity obyvatel a také charakteru práce, která stále více obsahuje prvky dočasných a termínovaných smluv, *podzaměstnanosti*, *portfoliové kariéry* (tj. složené z více typů práce) nebo *job hoppingu* (rychlých změn práce).¹¹ Častěji se objevuje i termín ochrana před *prekarizací*, tj. náhradou plnohodnotné pracovní smlouvy částečnými úvazky, dohodami o provedení práce bez krytí sociálního a zdravotního pojištění nebo jednorázovými smlou-

7 *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – roční průměry – 2020. Metodické vysvětlivky* [online]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-rocni-prumery-2020>

8 *Part-time employment rate* [online]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/emp/part-time-employment-rate.htm>. ČR zde patří k zemím s nižší mírou *podzaměstnaných*. Poslední publikace věnovaná přehledu analýzy *zaměstnanosti* OECD https://read.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2022_1bb305a6-en#page78

9 *Druhy podzaměstnanosti* [online]. Dostupné z <https://cs.economy-pedia.com/11038028-underemployment>

10 Eurostat – *Employment and unemployment /LFS* – Overview [online]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs>

11 *Job hopping, the trend among a new and restless generation of professionals*. [online], Dostupné z: <https://www.iberdrola.com/talent/job-hopping>

vami, které nepokrývají všechny přípravné práce a nutné vedlejší výdaje mnohdy s požadavkem úkolově stanoveného rozsáhlejšího pracovního výkonu.¹² Umělecká kariéra se v tomto jeví sociálním „předskokanem“ těchto trendů na trhu práce zejména v oblasti služeb.

Hudební sektor má zvláštní specifické problémy při analýze veřejně dostupných dat, protože se stále poměrně jasně vnitřně dělí z hlediska typických rysů tvorby i produkce nejen na část vážné /klasické a populární hudby, ale také z hlediska produkčního na část tvorby a scénického provedení (*performing arts*) a část tzv. *nahrávacího průmyslu*.

Orientaci znesnadňují různé používané standardizované klasifikace pro základní, střední a vyšší odborné vzdělávání dle *Nařízení vlády 211/2010 Sb.*,¹³ pro vysokoškolské vzdělávání (*CZ-ISCED-F 2013*),¹⁴ ekonomické činnosti (*CZ-NACE*)¹⁵ a klasifikace zaměstnání (*CZ-ISCO*),¹⁶ které v sobě agregují různé činnosti z různého hlediska, v různé detailnosti rozlišení. Jejich data jsou získávána různou metodikou. Z toho vznikají problémy korektní identifikace podmnožin dat a jejich mezinárodních komparací. I v rámci *performing arts* se přece jen liší provoz různých segmentů natolik, že rozdíly pracovních příležitostí a rizik mohou být výrazné.¹⁷ Různá je pak i interpretace uplatnění na trhu práce tzv. „v oboru,“ „v oboru příbuzném“ a „mimo obor“ (viz dále). V obecné metodické rovině se ukazuje dobrým krokem např. přístup Slovenska, které se od r. 2020 snaží vytěžít co nejvíce dat z kombinace obligatorních databází státních institucí při sledování absolventů středních a vysokých škol, což by mělo zmenšovat kombinatorické chyby.¹⁸

Podrobněji: V oborové klasifikaci vzdělání středního, kterou používá ve svých analýzách od r. 2010 *Národní ústav pro vzdělávání (NÚV)*, nyní *Národní pedagogický institut (NPI)*, je obor *umění a užité umění* kódován číslem 82 se segmen-

12 *European Pillar of Social Rights* [online]. Dostupné z:

<https://www.epr.eu/what-we-do/policy-analysis/european-pillar-of-social-rights/>

13 Soustava oborů vzdělávání dle *Nařízení vlády 211/2010Sb.*, ze dne 31. května 2010, NPI [online]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-3-12>

14 *Klasifikace oborů vzdělávání (CZ-ISCED-F-2013)*, ČSÚ [online].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace-oboru-vzdelani-cz-isced-f-2013>

15 *Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE)* ČSÚ [online].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_ekonomickych_cinnosti_cz_nace

16 *CZ-ISCO Klasifikace zaměstnání*, ČSÚ [online]. Dostupné z: <http://www.cz-isco.cz/>

17 Skupinu jako „*performing arts*“ sleduje především *Performing Arts Employers Association-Leagues (PEARLE)*, která reprezentuje více než 4500 divadel a hudebních souborů [online]. Dostupné z <https://www.pearle.eu/>

18 *Slovakia: Graduate – tracking instrument launched* [online]. Dostupné z: <https://www.cede-fop.europa.eu/en/news/slovakia-graduate-tracking-instrument-launched>

tem konzervatoří. Tato klasifikace je rovněž použita pro přípravu *Rámcových vzdělávacích programů*, v nichž jsou kódy dále rozlišeny na jednotlivé obory podle statistik ČSÚ tj.: *hudba* (8244 P01), *zpěv* (8246 P01), *hudebně-dramatické umění* (8247 P01). NÚV ve svých podrobnějších dotazníkových šetřeních ovšem segment konzervatoří nedokumentuje zvlášť.

Mezinárodní oborová klasifikace *ISCED-F-2013* (v ČR *CZ-ISCED-F-2013*) je používána pro průzkumy studentů vysokého školství i v ČR. Tímto průzkumem je pověřeno *Centrum pro studium vysokého školství* (CSVŠ) od r. 2015. *Umění* spadá do oboru s kódem 021, *hudební a scénické obory* do 0215. Jsou součástí segmentu *Umění a humanitní vědy* (02).¹⁹

Mezinárodní klasifikace *NACE* (v ČR *CZ-NACE*) je klasifikací ekonomických činností. Vztahuje se tedy na ekonomicky aktivní právní subjekty – tj. fyzické i právnické osoby. Námi sledovaný segment spadá do *NACE R – Tvůrčí, umělecké a zábavní činnosti*. Rozlišení je čtyřmístné a podrobněji zahrnuje *90.01 – Scénické umění*, *90.02 – Podpůrné činnosti pro scénické umění*, *90.03 – Uměleckou tvorbu*, *90.04 – provozování kulturních zařízení*. Hudba v této klasifikaci není sledována samostatně.

Pro uplatnění na trhu práce je neadekvátnější mezinárodní klasifikace zaměstnání *International Standard Classification of Occupation* (ISCO), v ČR *CZ-ISCO*, která je dostatečně rozlišující pro pracovní pozice v oblasti hudby. Profese *hudebníci, zpěváci, skladatelé* má kód 2652. Na rozdíl od ekonomických činností najdeme ještě jemnější pětimístné kódování pro jednotlivé činnosti, které by bylo pro potřeby zjišťování uplatnění na trhu práce vyhovující: *26521 – zpěváci sólisté a zpěváci sboristé*, *26522 – hudební skladatelé*, *26523 – dirigenti, kapelníci, primáši*, *26524 – koncertní mistři, sbormistři*, *26525 – instrumentalisté*, *26529 – ostatní hudebníci*. Jednotlivé skupiny jsou obsahově popsány v metodických materiálech ČSÚ.²⁰

Co definuje „trh práce“? *Trh práce* je založen na vztahu toho, kdo svoji práci nabízí a toho, kdo je ochoten za ni zaplatit. Základem je svobodné rozhodování obou stran. I když může být trh práce regulován politicky, neměly by být zásahy takové, aby zrušily tento základní princip.²¹ Z tohoto důvodu nás zajímá, zda je v ČR vzdělávací síť pro uměleckou profesi adekvátní kapacitou i charakterem vzdělání. Zda nacházejí bývalí i současní absolventi vedle sebe dostatek pracov-

19 Jedná se o projekty *Eurostudent* a *Eurograduate*, které představují další krok standardizace dotazníkového šetření studentů bakalářského a magisterského studia (*Eurostudent*) a doktorského studia (*Eurograduate*) na evropské úrovni. Podrobněji [online] Dostupné z: <https://www.csvs.cz/aktualni-projekty/eurostudent-viii/> a <https://www.csvs.cz/aktualni-projekty/>

20 CZ-ISCO, 2652 *Hudebníci, zpěváci a skladatelé* a další skupiny, ČSÚ [online]. Dostupné z: <http://www.cz-isco.cz/isco/2652-hudebnici-zpevaci-a-skladatele/>

21 KUCHAR PAVEL, *Trh práce: sociologická analýza*, Karolinum, Praha 2007

ních příležitostí, nebo jsou schopni na základě svého vzdělání či celoživotního vzdělávání pracovní příležitosti vytvořit např. v monetizaci užití nových médií nebo propojování oborů (na tzv. principu *modrého oceánu*²²), zda dovedou obstát i jako tzv. „nezávislí.“ Téma zahrnuje i věkovou a genderovou a regionální segmentaci na oborovém pracovním trhu, popř. téma rizik povolání a problémy s věkovým prahem konce kariéry, který by byl v 74 letech pro některé umělecké profese i v klasické hudbě (např. ve zpěvu, některých dechových či strunných nástrojích) z důvodu jednostranného intenzivního zatížení problematický.²³

Z právního hlediska se umělci ve výkonu svého povolání mohou v ČR realizovat jako *zaměstnanci* (orchestrů a divadel) nebo jako *osoby samostatně výdělečně činné* (OSVČ) nebo jako *nezávislí umělci* působící na základě *Autorského zákona* č. 121/2000 Sb.

OSVČ je z hlediska českých zákonů fyzickou osobou, která má příjmy z podnikání nebo jiné samostatně výdělečné činnosti. Výhodou této formy je, že si může umělec sám vytvářet pracovní příležitosti pro sebe a další umělce. Má přidělené IČO a DIČ, vypořádává sociální a zdravotní pojištění. V daňovém přiznání vyplňuje činnosti hlavní a vedlejší, které jsou specifikované v klasifikace CZ-NACE.²⁴ Nezávislý umělec pracující na základě *Autorského zákona* vykonává pouze práci, na kterou je najat. Své příjmy daní podle §7 *Zákona o daních z příjmu, odst. 2c* na základě DIČ.²⁵ Tyto činnosti tzv. volné nejsou zahrnuty do *Registru ekonomických činností* (RES).²⁶

Cílovou skupinou studie jsou *profesionální umělci* primárně v oblasti *klasické hudby*. Formálně společnost tuto pozici identifikuje a uznává na základě 1) dosaženého stupně potřebného vzdělání (v oblasti klasické hudby je dostačující absolutorium konzervatoře), 2) pravidelného výkonu umělecké činnosti za úplatu, případně 3) hodnocení expertů. Umělecká činnost může být společensky významná (např. u tvůrců uměleckých děl), ale z hlediska hodinového objemu i výše výdělku mít charakter *podzaměstnanosti*. Je tedy důležité dobře zvolit kritéria případné podmíněné dostupnosti účelových veřejných finančních zdrojů, i když nemusí být řešena nutně tzv. „*statusem umělce*.“

22 DOHNALOVÁ Lenka, BOHÁČOVÁ Gabriela, ŠTILEC Jiří, *Mezinárodní management v hudebním sektoru*, IDU Praha 2018, kap. *Proměna strategií sektoru po r. 2000*, s. 22 ad. (DOHNALOVÁ Lenka), [online] Dostupné z https://www.idu.cz/publikace/idu_mezinar_management_a5.pdf

23 Zdravotními riziky se zabývala stručně také studie autorů Romana VAŠKA a Václava RIEDL-BAUCHA *Studie návazné uplatnitelnosti uměleckého personálu*. UZS ČR, 2012.

24 Dle *Zákona 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání*.

25 Detailněji dobře vyloženo např. zde: *Umělec – podnikání a daně v kostce* od 1. 1. 2015 [online]. Dostupné z: <https://www.connectgroup.cz/post/umelec-podnikani-a-dane-v-kostce-od-1-1-2015>

26 *Registr ekonomických subjektů* [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/res/registr_ekonomickyh_subjektu (Více v kapitole *Status umělce – řešení pro nezávislé umělce?*)

Oblast *klasické hudby* hudebního sektoru je stále dostatečně specifická vzdělávací náplní, produkčními procesy i hodnotami, takže je možné se jí zabývat jako relativně samostatnou oblastí. Odpovídá oboru, který se v českém prostředí nazývá také hudbou *vážnou* nebo *artificiální*.

Co se týče termínu *absolvent*, tak podle *Zákoníku práce (ZP)*²⁷ patří mezi absolventy ti uchazeči o zaměstnání, kteří jsou nejvýše dva roky od úspěšného ukončení školy, nicméně studie zabývající se uplatněním absolventů škol pracují i s širší cílovou skupinou. Např. uskutečněný projekt *Absolvent 2018* se vztahoval ke skupině od jednoho do pěti let po získání diplomu bakalářského a magisterského studia.²⁸ Pravidelná šetření uplatnění středoškoláků na trhu práce realizovaná NUOV v rámci ISA a ISA+ (*Informačního systému o uplatnění absolventů škol na trhu práce*) se v části převzatých dat od *Úřadu práce* drží dvouletého období podle ZP, nicméně v dotazníkovém šetření pracuje s kohortou absolventů středních škol 6 let po uzavření studia, v uskutečněných rozhovorech v r. 2017 pak 8 let po uzavření studia. Specifické přístupy mají i jednotlivé školy, které udržují nějaký typ styku s absolventy (viz dále).

Lenka Dohnalová

27 *Zákoník práce* 252/2006 Sb. [online]. Dostupné z: <https://www.praceamzda.cz/predpisy/2622006-sb>

28 ZELENKA Martin a kol. *Souhrnná zpráva o šetření Absolvent 2018*, CSVŠ, SVPPF UK, Praha 2019. [online]. Přístupné z https://csvs.cz/wp-content/uploads/absolvent_2018_souhrnna_zprava_final_13.pdf

II. METODY STUDIE

Prvotní je heuristika informačních zdrojů (*desk research*). Vlastním přínosem je speciální dotazníkové šetření, uskutečněné u posledních ročníků konzervatoří a vysokých uměleckých škol v ČR a tomu odpovídající dotazníkové šetření u identifikovaných největších zaměstnavatelů *Základních uměleckých škol (ZUŠ)* a orchestrů v oboru vůbec poprvé u nás. Další zvolenou metodou byly uskutečněné pramenné rozhovory s profesionálními umělci, protože generalizovaná kvantitativní data nevytvářejí dostatečně o specifických procesech a nárocích v oboru. Závěr práce obsahuje SWOT analýzu.

III. OBECNÉ ZDROJE DAT – POTŘEBUJEME SPECIÁLNÍ OBOROVÉ ŠETŘENÍ?

Sběrem dat studentských míst všech typů škol se zabývá *Odbor informatiky a statistiky Ministerstva školství, tělovýchovy a sportu (MŠMT)*.²⁹ Údaje ze školství jsou poměrně spolehlivé a přesné, vzhledem k obligatornosti sběru kompletních dat tedy i pro ČSÚ, Eurostat a OECD. Poslední souborná data OECD v pravidelném přehledu najdeme v publikaci *Education at a Glance 2022, OECD Indicators (Vzdělávání na první pohled)*. Data jsou ovšem vysoce agregovaná, takže z našeho specifického hlediska neprůkazná.³⁰

Vývojem pracovního trhu se zabývá *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV ČR)*. Z dílčích statistik nás může zajímat především segment „*Absolventi škol a mladiství*“ evidovaný na *Úřadu práce ČR* podle škol a oborů. Z celkem 5 384 evidovaných uchazečů o zaměstnání k 30. 4. 2022³¹ na úřadech práce pouze dva nezaměstnaní spadají do oboru hudby (absolvent *Mezinárodní konzervatoře Praha* a *Konzervatoře P. Vejvanovského* v Kroměříži). Tento nízký stav může i znamenat, že se dosud nezaměstnaní absolventi konzervatoří a vysokých uměleckých škol z oboru hudby na úřad práce nehlásí, raději volí status OSVČ nebo nezávislého umělce a hledají projektové příležitosti, nebo získali nějaké zaměstnání v rámci portfoliové kariéry (nejčastěji pedagogické).

MPSV *Odbor politiky zaměstnanosti* zpracovává každoročně také *Analýzy vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti* (poslední publikovaná z roku 2020). Analýza obsahuje kapitolu 2.2. *Struktura zaměstnanosti v sektorech, odvětvích a podle klasifikace zaměstnání*. Agregace dat je ovšem z našeho pohledu neúčinně vysoká, takže z hlediska sledování oboru neprůkazná („*Pracovníci ve služ-*

29 *Statistika školství* <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/o-skolske-statistice-1>

30 OECD. *Education at a Glance* [online]. 3.10.2022, 462 s. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/3197152b-en.pdf?expires=1671528989&id=id&accname=guest&checksum=D8B7AB045BFB3A4A46C7C511F35B8BC9>
Data globálních přehledů je třeba interpretovat kriticky se znalostí metody sběru dat, jejich výtežností a způsobu generalizace (zaokrouhlování). Pokud se podíváme např. na tabulku A1.1. srovnávající procenta dosažené úrovně vzdělání v jednotlivých zemích, pak např. u ČR nacházíme u doktorského stupně hodnotu „0“ bez dalšího komentáře. S. 59.

31 <https://www.mpsv.cz/web/cz/poleletni-statistiky-absolventu>
Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti, 2020, MPSV https://www.mpsv.cz/documents/20142/2419647/Analýza_text_2020.pdf/3052205e-07fb-99a3-fbac-e43d3138c7e1, s. 18

bách a prodeji“). Tato skupina byla postižena v r. 2020 vysokým poklesem (celkově o 31,5 tisíc míst). MPSV také zpracovává projekt *KOMPAS*, financovaný z Operačního programu *Zaměstnanost*, který má pomoci odborné veřejnosti v predikci vývoje trhu.³² Tento projekt predikuje zaměstnanost v profesích do tří-místných pozic, v případě hudebníků tedy CZ ISCO 265 – *Výkonní umělci a příbuzní specialisté*. Údaj je agregován od r. 2011, kdy zahrnuje cca 16 tisíc pracovníků. V r. 2021 zahrnoval 21 100, do r. 2026 předpokládá setrvalý stav, i když komentář k tabulce obsahuje humornou chybu.³³

Eurostat publikuje podrobnější údaje o zaměstnanosti podle třídění ISCO. V dané kategorii uvádí jako hlavní povolání kód ISCO 2652 – *hudebníci, zpěváci a skladatelé*. V celé EU rotační výběrové šetření označilo s tímto povoláním jako hlavním 236 500 lidí v r. 2019, v r. 2020 poklesl stav na 206 900, v r. 2021 byl zaznamenán opětovný mírný nárůst na 222 000. V ČR v r. 2019 cca 5 700 osob, v r. 2020 5 700 (zůstává status quo), v r. 2021 je 7 500.

HLAVNÍ ČINNOST ISCO 2652	2019	2020	2021
EU	236 500	206 900	222 000
Česká republika	5 700	5 700	7 500
Finsko	5 800	5 300	5 600
Francie	34 100	27 200	26 600
Chorvatsko	3 600	4 200	1 900
Itálie	21 900	18 100	14 300
Maďarsko	6 400	5 400	6 000
Německo	70 900	61 800	57 200
Nizozemí	20 800	18 700	13 600
Polsko	17 500	13 900	13 600
Rakousko	8 700	6 000	7 700

Tabulka č. 1. výběr zemí Evropy z tabulky č. 1 Eurostat: *Number of persons employed as Musicians, singers and composers (Isco code 2652, main job), 2019–21.*³⁴

32 [https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_Kompas_19_07_2022 \(1\).pdf/8146fe96-eedd-bb2c-c545-e1a0573647eb](https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_Kompas_19_07_2022%20(1).pdf/8146fe96-eedd-bb2c-c545-e1a0573647eb)

33 „Do roku 2026 je zde predikováno poměrně výrazné zvýšení počtu zaměstnaných osob. V roce 2026 bude v tomto povolání pracovat v ČR 21 100 pracovníků, což představuje podstatný vzestup oproti roku 2021, a to o 0 %“. Ibid. Grafická predikce navíc nepředpokládá žádný pokles z důvodů krizových jevů.

34 *Number of persons employed as ‘Musicians, singers and composers’ (ISCO code 2652, main job), 2019–2021* [online]. In: Eurostat, s. 1 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/341465/0/Musicians_in_LFS_2021.xlsx/d95f8eb1-f568-23e1-c582-53512b70292b?t=1661352357466

KOMENTÁŘ: Některé země nejsou zveřejněny pro „nízkou spolehlivost dat“ (very low reliability), např. Estonsko, Irsko, Rumunsko, ale také Slovensko, které deklarovalo zlepšení metodiky sledování dat absolventů (sic!). Některé země mají značku nízké spolehlivosti. K takovým patří z uvedených např. Chorvatsko, Polsko, Rakousko v r. 2020.

Míra nárůstu v ČR v r. 2021 je zcela ojedinělá. Ve většině zemí došlo k průběžnému poklesu, nebo poklesu a vyrovnání. Tento fakt může být důsledkem metodiky šetření *Labor Force Survey* (LFS), která se měnila v r. 2021, nebo také skutečnosti, že se v důsledku změny politiky (kompenzací za výpadky „z vyšší moci“) přihlásilo v ČR více lidí k dané profesi jako „hlavní“ než obvykle. Z hlediska statistiky mohou být takové údaje označeny jako nespolehlivé.³⁵ V každém případě čísla ukazují, že v ČR byla situace poměrně stabilizovaná, zřejmě i díky tomu, že velkou oporou zaměstnanosti umělců v ČR je síť orchestrů a divadel. Tato zaměstnanecká složka zahrnuje v klasické hudbě v ČR cca 3 tisíce míst (viz dále).

DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ STUDENTI A ABSOLVENTI

EUROSTUDENT

Projekt *Eurostudent* se zabývá primárně sociálně-ekonomickou situací studentů bakalářského a magisterského studia v době studia, nikoli absolventů, i když někteří se již věnují i praxi. Od r. 2022 probíhá osmé kolo. Nyní jsou k dispozici shrnující výsledky kohorty 2018 až 2021³⁶ pod názvem *Eurostudent VII*. Průzkum osmého kola zahrnuje 26 zemí tzv. *Evropského prostoru vysokoškolského vzdělání* (European Higher Education Area, dále EHEA). Data jsou agregovaná do zmíněné skupiny *Umění a humanitní vědy ISCED – F – 2013* (podrobněji v kapitole VYSOKÉ UMĚLECKÉ ŠKOLY). Přetrvávajícími problémy, které uvádí i CSVŠ, pověřené šetřením MŠMT, v souvislosti s tímto typem projektů jsou: nízká návratnost (kterou popisují jako „prohlubující se problém“) a „nízká míra dokončování vyplnění dotazníku a koordinace s institucionálními šetřeními.“³⁷

35 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_Labour_Force_Survey_-_new_methodology_from_2021_onwards#Main_indicators_being_expressed_as_a_rate
Typologicky se jedná o rotační výběrová šetření s překryvem cca 20%.

36 HAUSCHILDT, Kristina, GWOSC Christoph, Hendrik SCHIRMER Hendrik, WARTENBERGH-CRAS Froukje. *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe: EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators 2018–2021* [online]. 2021. Bielefeld: wbv Media GmbH & Co., 2021 [cit. 2022-12-12]. ISBN 978-3-7639-6709-4. Dostupné z https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VII_Synopsis_of_Indicators.pdf

37 *Eurostudent VIII*, CSVŠ [online]. Dostupné z: <https://www.csvs.cz/aktualni-projekty/eurostudent-viii/>

ABSOLVENT 2018

Českým pilotním projektem realizovaným také CSVŠ ve spolupráci s *Pedagogickou fakultou UK*, byl projekt *Absolvent 2018*. Cílovou skupinou byly absolventi magisterských programů ve věku do 33 let, kteří absolvovali školu v období 2014–18, již nestudovali a nebyli v domácnosti. Celkem proběhlo 8 467 pozorování. V oboru *Hudební a scénické umění* 46.³⁸

V dotazníkovém šetření byl sledován ukazatel objektivní, tzv. *mezinárodní index socioekonomického statusu povolání* (ISEI), zahrnující vzdělání, povolání a příjmy. Ukazateli subjektivními byly: spokojenost s prací formou sebehodnocení na pětistupňové škále a hodnocení využití znalostí a dovedností v sebehodnocení opět na pětistupňové škále.

EUROGRADUATE

Na základě doporučení expertní skupiny *Evropské komise pro sledování absolventů* (Expert group on graduate tracking), která působila v letech 2018 až 2020, byla Evropskou komisí vytvořena *Evropská síť pro sledování absolventů* (European Network of Graduate Tracking). Zmíněné CSVŠ se podílelo na koncepci i realizaci šetření už v první fázi 2018–19, kdy do projektu bylo zapojeno osm zemí. První šetření se týkalo absolventů bakalářského (ISCED 6) a magisterského (ISCED 7) studia vysokých škol v letech 2012/13 a 2016/17. K dispozici jsou souhrnné výsledky³⁹ a *Národní zpráva Česko*.⁴⁰ V aktuálním druhém pilotním šetření do r. 2024 je zapojeno 17 zemí. Jsou osloveni absolventi bakalářského a magisterského studia z akademických let 2016/17 a 2020/21, v ČR rozšířeno i o doktorandské absolventy let 2016/17 a 2020/21. Cílem je tedy relativně komplexní longitudinální šetření v rámci EU o absolventech vysokých škol.

V ČR byly šetřeny všechny veřejné vysoké školy, tj. i všechny vysoké umělecké školy (soukromé v ČR neexistují), ale data jsou sloučena v uvedené skupině ISCED-F-2013. Podle závěrečné *Národní zprávy Česko*, šetření sledovalo čtyři základní ukazatele:

38 Podrobnější zpracování na vyžádání u CSVŠ je popsáno v kapitole *Vysoké umělecké školy*.

39 European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, MENG, C., WESSLING, K., MUHLBECK, K., et al., *Eurograduate pilot survey: design and implementation of a pilot European graduate survey*, Publications Office, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/629271>

40 SEDLÁČEK, Jan, ZELENKA Martin, RYŠKA Radim. *EUROGRADUATE pilot survey: Národní zpráva Česko* [online]. 2020. Lucemburk: Evropská komise, 2020 [cit. 2022-12-12]. ISBN 978-92-76-17872-9. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d7cbbef-f88e-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-277178510>

- 1) výsledky vysokoškolského vzdělávání z pohledu trhu práce
- 2) sociální výsledky vysokoškolského vzdělávání
- 3) absolvování vysoké školy jako základ pro další vzdělávání
- 4) mobilitu spojenou se vzděláváním.

Co se týče výsledků šetření, tak je třeba zohlednit, že návratnost dotazníků byla 12,6 % pro kohortu 2012/13 a 16 % pro kohortu 2016/17. Šetření obsahuje jak údaje relativně objektivní, tak evaluační.

Ad 1) obsahuje dotazy na ekonomické postavení, typ smlouvy, míru souladu se vzděláváním a hodinový výdělek.

Ad 2) zahrnuje otázky spíše politického charakteru, tj. o hodnocení důležitosti demokracie a významu EU.

Závěrem lze poznamenat, že tato obecná šetření, veřejně dostupná většinou pouze v agregacích, je potřeba doplňovat aktualizovanými šetřeními v oboru na úrovni kvantitativní i kvalitativní, pokud mají mít výsledky využitelnost pro zlepšení obsahu a metod odborného školství i následnou veřejnou péči o podmínky práce v oboru.

Lenka Dohnalová, Lucie Peší Šilerová

IV. KONZERVATOŘE

DOSTUPNÉ STATISTICKÉ ÚDAJE A JEJICH VÝZNAM

Řetězec ZUŠ – konzervatoře – vysoké umělecké školy je segmentem českého školství, které je aktuálně koncepčně zaměřeno primárně na vzdělávání k profesionální umělecké práci. Doplňkovým segmentem pro umělecké profese jsou tzv. hudební gymnázia, která ovšem systémově patří do řetězce s návazností na Pedagogické fakulty univerzit s uplatněním především ve výuce hudby na základních a středních školách, což neznamená, že nedokáží připravit i pro vysoké umělecké školství.⁴¹

MŠMT sbírá data o konzervatořích díky jejich zvláštnímu statutu samostatně dvakrát ročně. Eviduje celkem 18 konzervatoří.⁴² Oborová data jsou předávána ČSÚ. Sledované segmenty *výuka oboru hudby, zpěvu a hudebně-dramatického umění*, jsou publikovány ČSÚ vždy v časové hloubce 10 let⁴³ ve struktuře *žáci, nově přijatí a absolventi*. Hlubší časovou řadu (od r. 1989) lze nahlédnout v současnosti ze *Statistiky školství* MŠMT bez oborové specifikace, kterou sledujeme.⁴⁴

Konzervatoře jsou v ČR významně tradičně orientovány na hudbu. Podíváme-li se na dlouhodobější trend, tak celkový počet žáků za posledních cca deset let je poměrně stabilní. Poměr žáků hudebních oborů je vůči celkovému počtu žáků mezi 71–75 %, jak ukazuje tabulka č. 1.

41 K těmto dvěma liniím vzdělávání, které jsou specifické pro ČR habilitační spis KLUNÍČ Bojana, *Management řízení hudebně vzdělávacího procesu v ČR*, HAMU Praha 2018.

42 *Školy a školská zařízení*, tab. 119-121. CZSO [online] 2019. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/d-konzervatore>

43 V předchozích ročních řadách lze dohledat hlubší řadu.

44 *Základní údaje o školách v regionálním školství za období 1989/90 až 2021/22*. MŠMT [online]. Dostupné z: <https://sdv.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/zakladni-udaje-o-skolach-v-regionalnim-skolstvi-za-obdobi>.

Školy a školská zařízení – školní rok 2020/21, ČSÚ [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-tjp3wpnyep>

Údaje r. 2022 k 30. 9. 2022 (ročníky 2022/23) poskytl Odbor informatiky a statistiky MŠMT.

CELKOVÝ POČET ŽÁKŮ NA KONZERVATOŘÍCH – Z TOHO HUDEBNÍ OBORY 2012–2022

ROK	HUDBA+ZPĚV	HUDEBNĚ-DRAMATICKÉ UMĚNÍ	CELKEM
2012/13	2 784	356	3 655
2018/19	2 799	314	3 813
2020/21	2 847	338	3 992
2022/23	2 513	315	3 837

Tabulka č. 1: Počet žáků konzervatoří (zdroj ČSÚ) ⁴⁵

POČET PŘIJATÝCH ŽÁKŮ NA KONZERVATOŘÍCH V HUDEBNÍCH OBORECH 2012–2022

ROK	HUDBA	ZPĚV	HUDEBNĚ-DRAMATICKÉ UMĚNÍ*	CELKEM
2012/13	432	117	81	630
2018/19	396	130	59	585
2020/21	379	127	73	579
2022/23	374	100	67	541

Tabulka č. 2: Počet nově přijatých na hudební obory. Zdroj ČSÚ, tabulky 4.1. a 4.3. a zdroj OIS MŠMT ⁴⁶

* Hudebně-dramatický obor je realizován pouze na konzervatořích v Praze, Jihomoravském kraji (Brno) a Moravskoslezském kraji (Ostrava).

KOMENTÁŘ: Počet přijatých žáků v hudebních oborech mírně klesá, v oboru zpěv spíše kolísá. Celkový pokles v oboru hudby je cca 13 %. V celkovém součtu hudebních oborů je to cca 14 %.

POČET ABSOLVENTŮ NA KONZERVATOŘÍCH V HUDEBNÍCH OBORECH 2012–2022

ROK	HUDBA	ZPĚV	HUDEBNĚ-DRAMATICKÉ UMĚNÍ*	CELKEM
2012/13	266	50	21	337
2018/19	235	52	19	306
2020/21	255	59	23	337
2021/22	256	63	25	344

Tabulka č. 3: Počet absolventů konzervatoří hudebních oborů. Zdroj ČSÚ, tabulky 4.1. a 4.3. zdroj OIS MŠMT.

45 ibid.

46 lbid.

ÚBYTEK STUDENTŮ V ROČNÍKU OD NÁSTUPU DO ABSOLUTORIA V HUDEBNÍCH OBORECH

	SKUPINA STUDENTŮ Gleté studium	HUDBA	ZPĚV	HUDEBNĚ- -DRAMATICKÉ UMĚNÍ	CELKEM
Nástup	2012/13	432	117	81	630
Absolventi	2017/18	246	65	14 (sic!)	315
Nástup	2013/14	389	117	62	568
Absolventi	2018/19	235	52	19	306
Nástup	2014/15	401	124	68	593
Absolventi	2019/20	239	75	22	336
Nástup	2015/16	363	110	60	533
Absolventi	2020/21	255	59	24	338
Nástup	2016/17	391	105	62	558
Absolventi	2021/22	256	63	25	334

Tabulka č. 4: Srovnání úbytku studentů v ročnících hudebních oborů. Zdroj: ibid.

KOMENTÁŘ: Úbytky během studia jsou v ročnících poměrně markantní ve všech oborech, zejména hudebně-dramatickém. Můžeme pouze vyslovit hypotézu, že hudebně-dramatický obor je komplexní a je možné, že studenti pak přecházejí např. na činoherní specializaci, nebo zpěv, popř. jdou do praxe, či odcházejí zcela. Zjišťováním důvodů těchto změn během studia se tento text nezabývá. Vzhledem k finanční náročnosti studia by ovšem bylo vhodné tento jev analyzovat blíže.

Genderovou skladbou se státní statistika zabývá pouze bez rozlišení oborů (tabulka 4.1. statistik ČSÚ) a nejeví se jako nevyvážená. Celkově mezi studenty i absolventy převažují dívky, což odpovídá i skladbě populace.

Přepočtený celkový počet pedagogů konzervatoří jakožto segmentu uplatnění na trhu práce je publikován v úhrnných číslech. Celkový počet pedagogů za posledních deset let zaznamenal nepatrný pokles o 0,7 %.⁴⁷ Z tohoto relativně stabilního počtu pedagogů cca jednoho tisíce přepočtených míst během posledních deseti let můžeme odhadnout počet pedagogů v oboru hudby na minimálně 750 podle podílu studentů a individuálního charakteru výuky.

K 30. 9. 2022 působilo na konzervatořích celkem 1666 pedagogů, z toho 806 žen. Přepočtený stav je celkem 1092,1, z toho 543,7 žen⁴⁸. Odhadujeme počet hudebních pedagogů tedy na relativně stabilních cca 750 míst. Průtočnost pedagogických míst je v ČR malá, obsazené pozice bývají na dobu neurčitou, jak je běžné u středního školství, i když podle přepočtených míst je v uměleckém školství typicky více částečných úvazků, protože pedagogové jsou umělecky aktivní a mají tzv. portfoliovou kariéru.

⁴⁷ Ibid. Tab. 120, Tab. 4.2.

⁴⁸ Tabulka poskytnutá Odd. informatiky a statistiky MŠMT.

NPI provádí pravidelně také *Analýzu potřeb na školách v České republice*. V analýze z r. 2021 je uvedeno, že konzervatoře tvoří 1 % celkového šetření souboru ⁴⁹ a že „V případě konzervatoří jsou nejdůležitějšími oblastmi rozvoj infrastruktury školy a podpora odborného vzdělávání.“⁵⁰ Konzervatoře se také zapojují do vzdělávání dospělých.⁵¹

Celkově lze uzavřít, že dostupná obecná data MŠMT/ČSÚ jsou v dostatečném rozlišení a dostatečné časové řadě, co se týče údajů o počtech studentů. Pouze u pedagogických míst by bylo užitečné oborové rozlišení.

DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ A SEBEREFLEXE KONZERVATOŘÍ

Dotazníkovým šetřením absolventů středních škol se dlouhodobě zabývá *Národní pedagogický institut (NPI)*, dříve *Národní ústav pro vzdělávání (NÚV)*, do r. 2011 *Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV)*. Výsledky šetření i vývoj metodiky lze dohledat od r. 2000 v archivu instituce.⁵² Tato sociologická šetření se opírají o statistickou klasifikaci oborů (82 – *Umění a užité umění*). Konzervatoře – kategorie P – „vyšší odborné vzdělání v konzervatořích“ není samostatně analyzována.⁵³ Přesto se naše studie inspiruje v segmentu pramenných rozhovorů šetřeními otázkami ve výzkumu NÚV (viz kapitola „Rozhovory“).

Hlavní zaměření zpráv NÚV bylo zprvu formulováno jako zaměření na „*problémy uplatnitelnosti absolventů škol na trhu práce*“,“⁵⁴ následně přeformulováno na „*hledání strategií úspěšnosti*.“⁵⁵ V letech 2005–9 probíhal národní projekt

49 Kolektiv autorů P-KAP 2021: *Analýza potřeba na školách v ČR, 2021* [online]. Dostupné z: https://archiv-nuv.npi.cz/uploads/III_vlna_CR_report.pdf, s. 8

50 Ibid. s. 12

51 Ibid. s. 53

52 Archiv projektů uplatnění absolventů na trhu práce a modifikace metodiky. Nejstarší dostupnou zprávou je ÚLOVCOVÁ Helena, BERNÝ Libor, Štastnová Pavlína, VYMĚTALOVÁ Simona, *Přechod absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění* z ediční řady *Absolventi*. Další práce od r. 2003 jsou součástí *ISA – Informačního systému o uplatnění absolventů škol na trhu práce*. [online]. Dostupné z <https://archiv-nuv.npi.cz/vystupy/publikace-vydane-v-letech-2000-2011.html>

53 TRHLÍKOVÁ Jana, s. 8 https://archivnuv.npi.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Prechod_abs_SS_2015_1.et_final_pro_www.pdf

54 VOJTĚCH Jiří, ÚLOVCOVÁ Helena, TRHLÍKOVÁ Jana, FESTOVÁ Jeny, *Uplatnění absolventů šlo na trhu práce – 2003*, NUOV Praha 2003 [online] Dostupné z http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/uplatneni_2003.pdf

55 Od r. 2004. viz: VOJTĚCH Jiří, ÚLOVCOVÁ Helena, FESTOVÁ Jeny, KALOUSKOVÁ Pavla, SUKUP Robert, *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2004*, kap. *Co je důležité pro uplatnění absolventů na trhu práce?*

VIP Kariéra (VIP = Vzdělávání – Informace – Poradenství), v letech 2010–15 *VIP Kariéra II – Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy*. Inovací je aktuální projekt *Infoabsolvent* v rámci ISA+.⁵⁶ Poslední publikace podle dlouholeté metodiky sledování před překlopením do internetového projektu *Infoabsolvent* je z r. 2020.

V mezinárodním měřítku mají zahraniční konzervatoře obvykle odlišný status než v českém školství, kde jsou jednoznačně zařazeny do odborného středního vzdělávání s maturitou. Proto také na evropské úrovni jsou konzervatoře sloučeny do asociace spolu s vysokými uměleckými školami v *Evropské asociaci konzervatoří a vysokých hudebních škol* (Association Européenne des Conservatoires, Académies de Musique et Musikhoschulen – dále AEC),⁵⁷ na úrovni ČR v *Asociaci konzervatoří ČR, z.s.* s aktuálním sídlem na Janáčkově konzervatoři Ostrava.

Vzhledem k tomu, že uplatnění na trhu práce se stává žádanou součástí evaluace vzdělávacích institucí, je tématu věnovaná větší pozornost. I z tohoto důvodu AEC iniciovalo a koordinovalo dokument, který ve spolupráci se svými členy monitoroval stav šetření uplatnění absolventů a překážek, které brání tomuto šetření a optimalizované standardizaci, která by byla přínosem jak pro asociaci, tak širší kontext sektoru, a to s názvem *Tracking Alumni in Higher Music Education. Report on Current Institutional Practices* (Sledování absolventů vyššího hudebního vzdělávání. Zpráva o aktuální institucionální praxi).⁵⁸

Dotčenou skupinou výzkumu bylo 253 institucí ve 35 zemích v Evropě. Odpovědělo 130 členů, tj. 51 % dotázaných. Projekt byl ukončen 18. 12. 2015. Z českých zemí jsou členy AEC pražská HAMU a brněnská JAMU, žádná z českých konzervatoří. Z celkového počtu odpovědělo 65 konzervatoří. Vzhledem k tomu, že studie není aktuálně dostupná elektronicky ani v e-archivu AEC, je zajímavé uvést některá publikovaná fakta.

Studie kladla otázky, zda jsou instituce v kontaktu s absolventy a zda o nich sbírají data. Dále dotazovala důvody, proč tomu tak není a kdo by měl být odpovědný za styk s absolventy. Nevyhodnocovala vždy zvláště konzervatoře a vysoké školy z výše uvedeného důvodu. Stav v dotčeném období byl takový, že z celkového počtu

17 % institucí uvedlo, že není ve styku s absolventy a data nesbírá.

34 % institucí uvedlo, že je ve styku s absolventy, ale data systematicky nesbírá.

49 % institucí uvedlo, že je ve styku s absolventy a nějaká data zjišťuje na základě poptávky.

⁵⁶ *Informační systém Infoabsolvent* [online]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/>

⁵⁷ EAC webové stránky [online]. Dostupné z: <https://aec-music.eu/>

⁵⁸ *Tracking Alumni in Higher Music Education. Report on Current Institutional Practices*, AEC 2015, Cofunded by the Creative Europe Programme of the EU. Není k dispozici online.

Celkově 81 % respondentů zůstalo nějakým způsobem ve styku s absolventy, ale sběr dat není (dosud) standardizován v uspokojivé míře, tj. tak, aby zachytil specifika uměleckého školství.

Na otázku, proč data nesledují, instituce uváděly: 1. nedostatek personálu, 2. celkovou administrativní zátěž, 3. finanční zdroje, 4. nedostatek informací, jak sběr provádět.

Na otázku, kdo by měl být odpovědný za styk s absolventy instituce uvedly:

41 % někdo určený managementem, např. oddělení komunikace, PR oddělení, studijní oddělení, 28 % uvedlo potřebu zřídit speciální pracovní sílu, 18 % studentské asociace.

Studie také zjišťovala komunikační kanály, používané pro styk s absolventy. Nejvíce byla uváděna sociální média *Facebook* a *LinkedIn* (30 %), dále webové stránky (25 %), následovaly maily a přímý kontakt zejména prostřednictvím pedagogů, kteří se zajímali o bývalé studenty, ale „nesbírali“ data. Většina reagujících institucí používala pro styk s absolventy 2–3 kanály, popř. rozesílá dotazníky, zve na mítinky. 58 % respondentů udalo, že se snaží získat nějaké informace každoročně, 28 % pouze podle potřeby.

35 konzervatoří z 65, které sbírají data, udalo, že je sbírají na základě vnějšího požadavku.

Uvádějí resortní ministerstva, evaluační a akreditační agentury, národní asociace konzervatoří, studentské organizace, lokální správu a mezinárodní evaluační komise. Tyto instituce požadují nejčastěji:

1. statistiku zaměstnanosti absolventů v oboru,
2. informace o profesionálním profilu a kariéře (tj. dotazují se na skladbu činností),
3. věkové, genderové a národnostní složení absolventů-zaměstnanců,
4. zhodnocení spokojenosti se vzděláváním a dosaženými kompetencemi.

Nejčastěji jsou kladeny otázky:

1. Jaké hudební aktivity obsahuje vaše zaměstnání?
2. Je hudba hlavní aktivitou?
 1. Jste spokojen s dovednostmi a znalostmi, které jste získal/a studiem?
 2. Je hudba hlavní zdrojem vašeho příjmu?
 3. Jste spokojen/a s průběhem kariéry?

Odhad absolventů, kteří pracují v hudbě byl 60 % ⁵⁹, znalost místa, kde působí 53 %.

59 Toto číslo je poměrně nízké ve srovnání s ČR, protože většina hudebních škol chápe zaměstnanost v hudebním školství jako „práci v oboru.“

91 % všech škol uvedlo, že mají zájem o sběr dat, ale pouze pro interní účel, z toho 18 % pouze pokud bude externí tlak na tuto povinnost. Interními důvody pro sběr dat jsou:

1. mít vhlad do kvality a dostatečnosti výuky,
2. vědět jaké procento se uplatní ve svém oboru a na jaké pozici a s jakými příjmy,
3. pochopit hlouběji mechanismy trhu práce,
4. měřit vliv, důležitost a dopad institucí na lokální, národní a mezinárodní úrovni.

Konzervatoře sdružené do Asociace konzervatoří ČR neprovádějí systematický průzkum uplatnění absolventů, nicméně spolupracovaly v rámci dvoukolového šetření této studie, uskutečněné v ČR tímto způsobem vůbec poprvé. Cílem šetření bylo zjistit, kam směřují studenti posledních 6. ročníků v závěru studia v r. 2019 a v r. 2021. Dotazníky obsahovaly otázky

1. aktuální obor studia a zaměření
2. chci pokračovat ve studiu oboru
3. chci/budu pokračovat mimo obor studia (specifikujte)
3. chci/budu rovnou zaměstnán v oboru (specifikujte)
4. chci/budu pracovat mimo obor (specifikujte).

V roce 2019 odpovědělo 201 absolventů konzervatoří s hudebním zaměřením z celkového počtu 287 (bez hudebně-dramatického oboru). Největší počty absolventů byly v daném roce v oborech zpěv (41), dřevěné dechové nástroje (37), klavír (34), smyčce (23), žestě (12), což odpovídá dlouhodobé profilaci studia.

Ve studiu na vysoké škole chtělo v daném roce pokračovat 77 tj. 37,5 % absolventů, 36 absolventů, tj. 18 %, chtělo pokračovat v jiném oboru, nejčastěji v pedagogickém směru. Tuto volbu lze označit jako volbu oboru „příbuzného“. Co se týče přímého nástupu do zaměstnání, pak 94 absolventů, tj. 47 %, nastupuje do ZUŠ, ať už částečně, nebo zcela. Toto vysoké číslo indikuje zájem o stabilní sociální zázemí. Nastoupit do orchestru zvažovalo pouze 9 absolventů, tj. 4,5 %. 15 absolventů, tj. 7,5 % zvažovalo nezávislou uměleckou praxi jako hlavní činnost, 4 absolventi, tj. 2 %, činnost zcela jinou, nejčastěji ve vazbě na absolutorium jiné školy, nebo rodinnou firmu.⁶⁰

V druhém kontrolním šetření v r. 2021 odpovědělo 272 absolventů z celkového počtu 337. Nejpočetnějšími respondenty byly studenti zpěvu (42) se skupinou zpěvu v muzikálu, klavíru (40), dřevěných dechů (33) a žestů (24). Oborové

⁶⁰ Vyšší číslo v součtu ukazuje na překryv činnosti. Někteří absolventi chtějí zároveň studovat vysokou školu a učit na ZUŠ. Někteří už učí, ač nemají dokončenou kvalifikaci, což koresponduje s neuspokojenou poptávkou ZUŠ.

zaměření bylo pestřejší než v r. 2021. Nejen speciální konzervatoře (J. Ježka) reagují na větší poptávku po oboru populární hudby.

Z 272 absolventů 130, tj. 48 %, hodlá pokračovat v oboru na vysoké škole, 58, tj. 21,5 %, v oboru jiném, příbuzném. Buď se jedná o další nástroj (např. kontrabas – baskytara), nebo studium pedagogiky, psychologie či režie. Jednotlivci pokračují v jiném oboru, který už studovali paralelně (*Fakulta elektrotechnická, jazyky, Matematicko-fyzikální fakulta*). Celkem chce, nebo již pracuje na ZUŠ 136 absolventů, tj. 50,4 %. Vzhledem k vysoké účasti studentů muzikálu a méně obvyklých nástrojů (el. kytara, baskytara, el. klávesy) předpokládá nástup do divadla 24 absolventů, tj. 8,9 %, do orchestru 31, tj. 11,5 %. 12 studentů, tj. 4,4 %, uvádí nezávislou uměleckou činnost jako svou hlavní činnost. Jednotlivci předpokládají práci zcela mimo obor (tlumočení, matematika, doprava, administrativa).

Šetření bylo kontrolně doplněno o dotazování u zmiňovaných největších zaměstnavatelů ZUŠ a orchestrů.

Lenka Dohnalová

V. VYSOKÉ UMĚLECKÉ ŠKOLY

EVROPSKÝ KONTEXT

Pro práci v uměleckém sektoru je charakteristické nejen ekonomicky a psychosociálně náročné vzdělání, ale současně kariéra, vyžadující vysoký podíl self-managementu, vyrovnání se s velkou konkurencí a podmínkami práce náročnými na time-management. Umělecká činnost jako „hlavní“ obsahuje vysoký podíl ekonomických, sociálních a zdravotních rizik. Právě proto se mnoho umělců věnuje své kariéře pouze na částečný úvazek nebo má více kumulovaných úvazků.⁶¹ Novým úkolem vysokoškolského hudebního vzdělávání je nalézt správný poměr mezi dvěma principy – nácvikem praktických oborově specifických dovedností a rozvojem obecnějších intelektuálních, ekonomických a sociálních kompetencí umožňujících absolventům v budoucnu reagovat na nové situace na trhu práce i ve společnosti.⁶²

Jak bylo uvedeno v kapitole I. *Předmět a klíčové pojmy*, v hudebním sektoru je používáno několik standardizovaných klasifikací. Každá z nich zohledňuje jiné účelové zacílení, což je srozumitelné a je potřeba brát v úvahu. Obtíže působí různá hrubost/jemnost sběru dat, různá metodika sběru dat a jejich reprezentativnost, popř. různé způsoby agregace sebraných dat, které znesnadňují reálný přehled, pokud se chceme orientovat v některém oborovém segmentu.

Zde jen stručně připomeňme: V oblasti vysokoškolského vzdělávání je užívána klasifikace ISCED-F-2013 v oborové agregaci *Umění a humanitní vědy*. Pro sledování sektorové ekonomiky jsou užívány klasifikace ekonomických činností NACE, kde se hudba se nachází v agregátu „*Tvůrčí umělecké a zábavní činnosti*“, v nejjemnějším rozdělení, pokud nás zajímají umělci, je to především kategorie „*umělecké tvorby*“ – kód 90.04 a „*scénického umění*“ (*performing arts*) kód 90.02. Hudba není sledována samostatně. Musíme si být ovšem vědomi kritéria začlenění, protože se jedná o evidenci ekonomické činnosti právních subjektů. Co se týče pozic pracovního trhu, je zde dostatečně podrobná klasifikace ISCO s tvůrčími pozicemi především kódu 265 – *Výkonní umělci a příbuzní specialisté*, jemněji 2652 *Hudebníci, zpěváci a skladatelé*.

61 BAUER, Christine, VIOLA Katharina, STRAUSS Christine, *Management skills for artists: 'learning by doing'?*. In: International Journal of Cultural Policy [online]. 2011, 17(5), 626–644 [cit. 2022-12-12]. ISSN 1028-6632. Dostupné z: doi:10.1080/10286632.2010.531716

62 BENNET Dawn, HANNAH Michael (ed) *Inside, outside, downside up: Conservatoire training and musicians' work*. Bond University. 2008. Dostupné z: <https://research.bond.edu.au/en/publications/inside-outside-downside-up-conservatoire-training-and-musicians-w>.

Sběr dat je doplněn v obecné rovině dotazníkovými šetření *Eurostudent*, *Absolvent 2018* a *Eurograduate*. Obecné parametry výzkumu jsou uvedeny v kapitole „III. Obecné zdroje dat“. Zde můžeme doplnit některé detaily.

EUROSTUDENT

Počet respondentů hudebníků-studentů v šetření *Eurostudent VII* činil celkem 63.⁶³ Osloveny byly dvě hudební fakulty – HAMU v Praze a JAMU v Brně. Z tohoto průzkumu nás může zajímat fakt, že 60,3 % respondentů těchto fakult hodnotilo „připravenost na národní trh práce“ jako „dobrou“, na „mezinárodní trh práce“ jako „dobrou“ pouze ve 42,9 %. Jako „špatnou“ pro národní trh jen 12,7 %, u mezinárodního trhu pak 25,4 %. „Spokojenost“ s „podporou v přípravě na budoucí pracovní život“ ve škole potvrdilo 58,5 % respondentů, 22,2 % vyjádřilo „nespokojenost.“ Ze studií, které vzešly z projektu *Eurostudent VII* by nás mohla zajímat především studie, zabývající se prací během studia na VŠ Michaely Šmídové.⁶⁴

ABSOLVENT 2018

Českým pilotním projektem realizovaným také CSVŠ byl projekt *Absolvent 2018*. Cílovou skupinou byly absolventi magisterských studijních programů ve věku do 33 let, kteří absolvovali školu v období 2014–18, během dotazování již nestudovali a nebyli v domácnosti. Jak jsme uvedli v kapitole III, celkem proběhlo 8 467 pozorování, v oboru *Hudební a scénické umění* 46. V dotazníkovém šetření byly sledovány ukazatele objektivní (výdělek z hlavní pracovní činnosti, přepočtený na celý úvazek a mezinárodní *index socioekonomického statusu povolání* (ISEI), zahrnující vzdělání, povolání a příjmy. Ukazateli subjektivními byly: spokojenost s prací formou sebehodnocení na pětistupňové škále a hodnocení využití znalostí a dovedností v sebehodnocení opět na pětistupňové škále.

Z uvedených výsledků, které pro účely mezinárodní konference ČHR CSVŠ poskytlo, je zajímavý výsledek, který potvrzuje hypotézy založené na zkušenostech. Objektivní ukazatele jsou ve srovnávací oborové škále nízké, zatímco subjektivní vysoko.⁶⁵

63 Tento údaj byl speciálně vyčleněn na objednávku v rámci prezentace Michaely ŠMÍDOVÉ *Eurostudent VII – Umělecké obory a trh práce* na mezinárodní konferenci České hudební rady *Odpovídá vzdělávací systém trhu práce? Klasická hudba+* 1. 10. 2021 [online].

Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

V r. 2021–22 probíhá další fáze *Eurostudent VIII*. [online]

Dostupné z: <https://www.csvs.cz/aktualni-projekty/eurostudent-viii/>

64 ŠMÍDOVÁ Michaela. Práce během studia na vysoké škole. Studie z šetření *Eurostudent VII*, Praha 2020 [online]. Dostupné z: https://csvs.cz/wp-content/uploads/eurostudent_vii_studie_prace_behem_studia_na_vysoke_skole.pdf

EUROGRADUATE

První studie *Eurograduate* proběhla 2018–19. V té době patřilo Česko k zemím s nejnižší mírou nezaměstnanosti v mezinárodním srovnání.⁶⁶ Otázkou je, jaký trend odkryje druhé kolo šetření 2022–24. K dispozici jsou souhrnné výsledky⁶⁷ a *Národní zpráva Česko*.⁶⁸ V aktuálním druhém pilotním šetření do r. 2024 je zapojeno 17 zemí. Jsou osloveni absolventi bakalářského a magisterského studia z akademických let 2016/17 a 2020/21, v ČR rozšířeno i o doktorandské absolventy let 2016/17 a 2020/21. Cílem je tedy relativně komplexní longitudinální v rámci EU. Obecnou charakteristiku jsme uvedli v kapitole III této studie. Zde několik konkrétních údajů:

Co se týče typu práce, respondenti skupiny *Umění – humanitní vědy* pět let po absolvování studia (kohorta 2012/13) byli ze 78 % zaměstnaní na plný úvazek a 15 % jako OSVČ.⁶⁹ Skupina *Umění – humanitní vědy* měla také vyšší míru „pocitu“, že potřebují titul k uplatnění na trhu práce.⁷⁰ Závěrečná zpráva CSVŠ konstatuje, že co se týče shody vzdělání a obsahu práce v této skupině, tak v ČR existuje častěji horizontální než vertikální nesoulad v *oborových skupinách vzdělávání, umění a humanitní vědy* (vztahuje se ke kohortě 2012/13).⁷¹ Právě toto tvrzení může být z našeho hlediska neprůkazné, protože je agregované z různých oborů a umělci mohou být segmentem, který průměru skupiny neodpovídá.

Co se týče vztahu mezi spokojeností se studiem a shodou vzdělání a zaměstnání, tak průzkum potvrdil, že konzistentní dlouhodobější vzdělání koreluje s uspokojivým uplatněním v oboru.⁷² Co se týče hodinové mzdy i míry uplatnění v oboru, ukazuje se významnější rozdíl v námi sledované skupině mezi stupněm vzdělání. Magisterské a vyšší studium má větší míru uplatnění i ocenění. To ne-

65 SEDLÁČEK Jan. Mezinárodní konference Odpovídá vzdělávací systém trhu práce. Klasická hudba+ 1. 10. 2021. Příspěvek *Uplatnění absolventů uměleckých oborů na trhu práce v mezioborovém srovnání*. Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

66 „absolventi českých vysokých škol (bakalářského i magisterského stupně) neměli na podzim roku 2018 žádné problémy s hledáním zaměstnání.“, ibid. s. 15

67 European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Meng, C., Wessling, K., Mühleck, K., et al., *Eurograduate pilot survey : design and implementation of a pilot European graduate survey*, Publications Office, 2020. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/629271>

68 SEDLÁČEK, Jan, ZELENKA Martin a RYŠKA Radim. *EUROGRADUATE pilot survey: Národní zpráva Česko* [online]. 2020. Lucemburg: Evropská komise, 2020 [cit. 2022-12-12]. ISBN 978-92-76-17872-9. Dostupné z: <https://op.europa.eu/n/publication-detail/-/publication/d7cbbef-f88e-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-277178510>

69 Ibid. s. 18

70 Ibid. s. 19

71 Ibid. s. 21

platí v dalších oborech tak markantně.⁷³ Z hlediska praktických potřeb reflexe oboru se jeví jako nedostatečný ukazatel č. 2, který sleduje spíše politické cíle (význam demokracie a spokojenost s EU), než průzkum sociálních podmínek absolventů (rodina, bydlení, charakter a důsledky mobility apod.).

Pro všechny tyto projekty administrované v ČR prostřednictvím CSVŠ platí již zmíněná nízká návratnost vyplněných dotazníků.⁷⁴

SPECIALIZOVANÉ ZAHRANIČNÍ VÝZKUMNÉ STUDIE

Podrobnější pohled na problematiku pracovního trhu v oblasti klasické hudby a kariérní možnosti uplatnění absolventů uměleckých vysokých škol, nabízí spíše konkrétní studie, z nichž nejucelenější a návazné výsledky publikuje Německo. Studie jsou řazeny od nejnovějších výzkumů po ty starší.

Nejnovější z řady studií je německá studie z roku 2020 s názvem *Vom Karrieretraum zum Portfolio!?* (Z kariérního snu k portfoliu!?) J. Menzeho a G. Wroblewského.⁷⁵ Jedná se o dotazníkové šetření 12 hudebních německých vysokých škol zaměřených na absolventy s odstupem tří let od ukončení studijního zaměření hudební nástroj či zpěv. Citovaná studie uvádí, že drtivá většina respondentů provedeného dotazníkového šetření zůstává konzistentní v rozhodnutí věnovat se umělecké kariéře jak při nástupu na vysokou školu, tak při vstupu na pracovní trh.

Relevantní složkou uplatnění tvoří typově učitelské hudební profese. Zároveň jsou cíle uplatnění různorodé, což svědčí i o důležitosti portfoliové kariéry. Jejím důkazem je také fakt, že pouze 38 % absolventů pracuje v hlavní pracovní činnosti se smlouvou na dobu neurčitou. Tento typ smluv je řídce uplatňován u hráčů na bicí nástroje (22 %) a zpěváků (23 %). Mnozí vykonávají svou činnost jako nezávislé povolání projektovými úvazky na základě termínovaných smluv, nebo jako služby, tzn. s úhradou honorářem, nebo při rozsáhlejší činnosti smlouvami o dílo. Pouze 67 % respondentů pracuje v hlavní pracovní činnosti na plný úvazek. 57 % dotázaných, kteří pracují ve své pracovní činnosti na plný úvazek, vykonává ještě další činnost. Jako důvod uvádí kromě možnosti přivýdělků i rozšíření pracovního portfolia. 75 % respondentů uvedlo, že si na živobytí vydělávají pouze uměleckou, či umělecko-pedagogickou činností.

72 Ibid. s. 21

73 Ibid. s. 25

74 *Eurostudent VIII*, CSVŠ [online]. Dostupné z: <https://www.csvs.cz/aktualni-projekty/eurostudent-viii/>

75 MENZE, Jonas a WROBLEWSKI Govinda. *Vom Karrieretraum zum Portfolio!?: Teil 2. Üben & musizieren* [online]. 2020, 2021(1), 52-55 [cit. 2022-12-21]. ISSN 0174-6065. Dostupné z: <https://uebenundmusizieren.de/artikel/vom-karrieretraum-zum-portfolio-2/>

Při volbě zaměření studia či umělecké kariéry rozhodují spíše vnitřní motivy, jako je např. možnost „předat svůj talent“. Při vstupu na pracovní trh pak převládají spíše motivy vnější, jako jsou možnosti výdělků. 59 % respondentů uvedlo, že na konci studia mají již závislou práci. Pouze 3 % dotázaných byly v době dotazování v procesu hledání zaměstnání bez jakékoliv vedlejší aktivity (např. rodičovská dovolená apod.). Z hlediska nástrojových skupin nacházeli uplatnění nejlépe hráči bicích nástrojů a drnkacích nástrojů. Poté dechové a smyčcové nástroje, nejméně nástroje klávesové.

Německá studie z roku 2015 *Tertiary musical performance education: an artistic education for life or an out-dated concept of musicianship?*⁷⁶ (Vysokoškolské hudební vzdělávání: Vzdělávání pro život nebo zastaralý koncept hudební profese?) nabízí pohled na změny pozic klasické hudby, které se mění současně s kariérou hudebního interpreta.⁷⁷ Studie diskutuje situaci v Německu poměrně ostře: na jedné straně byl zaznamenán pokles počtu pracovních míst o 19 % ve veřejně financovaných orchestrech, na druhé straně nárůst počtu absolventů se zaměřením na hudební interpretaci o 43 % v letech 2001 a 2005. Dále byl patrný čtyřnásobný nárůst členské základny tzv. *Uměleckého sociálního fondu* (Künstlersozialkasse) v letech 1991 až 2012. Byla formulována otázka, zda by se měla redefinovat kurikula vysokoškolských uměleckých studijních programů, pokud většina jejich absolventů nachází uplatnění mimo orchestry. Toto je relevantní poznatek, protože i v ČR se mění proporce uplatnění v pedagogice a umělecké praxi a mezi zaměstnáním a nezávislou praxí, i když v důsledku odlišných faktorů (viz kap. „VI. Nejvýznamnější zaměstnavatelé hudebních umělců v ČR“).

Mezi hlavní výsledky studie můžeme řadit jev změny představy o vlastní hudební kariéře na začátku studia (s představou sólisty či čistě interpretačního zaměření) a po jeho absolvování. Pouze 23 % respondentů získalo stálou pracovní pozici jako hráč orchestru, i když při nástupu do studia mělo tento cíl 77 % studujících. Naopak 17 % respondentů uvedlo, že jejich cílem při vstupu do studia bylo žít se posléze jako nezávislý umělec, 58,6 % respondentů nakonec tuto pracovní formu realizuje. 41,4 % respondentů uvedlo, že pracují jako učitelé hudby, s tímto cílem vstupovalo do studia pouze 15 % dotazovaných. Zároveň se zde potvrdila portfoliová kariéra. Nejčastěji mají hudebníci dvě zaměstnání, a to kombinaci učitelství hudby a působení v nezávislé činnosti. Proto by měla být, dle autorů studie, zařazena do kurikula studijního programu důsledně pedagogická

76 BISHOP, Esther a TRÖNDLE Martin. *Tertiary musical performance education: an artistic education for life or an out-dated concept of musicianship?*. *Music & Practice* [online]. 2015, 2015, 3 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: doi:10.32063/0302

77 Jednalo se o dotazníkové šetření z roku 2014, oslovení byli absolventi studijních programů zaměřených na hru v orchestru.

průprava. Další důležitou oblast vzdělání tvoří dovednosti spojené s „ensemble managementem“ (jak manažerské, tak tvůrčí ve smyslu schopnosti dramaturgie apod.) To se týká i hudebníků působících na volné noze.⁷⁸ Tento podnět je zajímavý i pro české prostředí.

Ve stejném roce byla publikována studie *Educating Artists in Management – An analysis of art education programmes in DACH region*⁷⁹ (Vzdělávání umělců v managementu – analýza uměleckých studijních programů v region DACH⁸⁰). Studie prozkoumala kurikula uměleckých univerzit v Německu, Rakousku a Švýcarsku a hledala rozsah a formu kurzů zaměřených na management. Studie se netýkala pouze hudby. Vyplynulo z ní, že počet samostatně výdělečně činných pracujících v kulturním sektoru je v Rakousku dvakrát vyšší než v jiných odvětvích. Příjem umělců v Rakousku je nižší, než průměr v jiných oblastech a je z větší části nepravidelný. V Německu je počet samostatně výdělečně činných umělců ve srovnání s jinými odvětvími čtyřnásobný. Situace pracujících umělců ve Švýcarsku je podobná situaci rakouské a německé. Statistiky a čísla se liší podle umělecké oblasti a profese. Pro některé umělecké profese je snazší najít adekvátní stálé angažmá (hudba, divadlo, tanec), pro výtvarné umělce a literáty najít práci v oboru či uživit se, je obtížnější.

Velmi zajímavá je také německá studie *Ergebnisse der Absolventenbefragung 2015 und 2016 an den Musikhochschulen in Baden-Württemberg* (Výsledky dotazníkového průzkumu absolventů v letech 2015 a 2016 na hudebních fakultách v Bádensku-Württembersku).⁸¹

Pro český kontext přináší studie několik zajímavých poznatků: absolventi často studovali tři studijní programy. Typicky dva různé bakalářské a následně magisterský. Uplatnění lépe získali absolventi studijních oborů smyčcových nástrojů, nejlepší uplatnění měli absolventi hudebně pedagogických oborů. Ti měli i lepší finanční podmínky. 49 % respondentů uvedlo, že vykonávají současně více pracovních rolí. 47 % uvedlo dvě pracovní role, 37 % dokonce tři pracovní role. 25 % absolventů uvedlo, že má roční příjmy pod 10 000 EUR. 29 % uvedlo příjem mezi 10 000 a 20 000 EUR. Příjem tzv. nezávislých hudebníků se samozřejmě

78 Ibid.

79 BAUER, Christine, STRAUSS Christine a GRITTER Kris. *Educating artists in management – An analysis of art education programmes in DACH region*. *Cogent Education* [online]. 2015, 2(1) [cit. 2022-12-12]. ISSN 2331-186X. Dostupné z: doi:10.1080/2331186X.2015.1045217

80 DACH region: jde o zkratku zemí mluvících německy, tj. Německo, Rakousko a Švýcarsko.

81 KASTENDEICH, Matti. *Ergebnisse der Absolventenbefragung 2015 und 2016: an den Musikhochschulen in Baden-Württemberg Absolventinnen und Absolventen der Prüfungsjahre 2009 bis 2014* [online]. Stuttgart: Statistisches Landesamt Baden-Württemberg, 2018, 2018 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.statistik-bw.de/Service/Veroeff/Querschnittsver!F6ffentlichungen/806118004.pdf>

každoročně mění. Z šetření dále vyplynulo, že pouze výjimečně se absolventi dostali do vyšší příjmové kategorie, pokud pracovali v rámci portfoliové kariéry.⁸²

V roce 2014 byly publikovány výsledky polské studie *Artist Entrepreneurship in Education and Professional Life* (Podnikavost umělce ve vzdělávání a v profesním životě) M. Sternalové. Studie spíše doporučuje využívat prostředí umělecké vysoké školy jako experimentální, učit studenty dovednostem jako je umění riskovat, rozhodovat apod., nikoliv „pouze“ zařadit kurzy orientované na výuku managementu či entrepreneurshipu.⁸³

POČTY STUDUJÍCÍCH A ABSOLVENTŮ HUDEBNĚ ZAMĚŘENÝCH STUDIJNÍCH PROGRAMŮ V ČR

V České republice činil celkový počet studentů sledovaného segmentu *Umění a humanitní vědy* v r. 2001 18 000, v r. 2010 se zvýšil na 37 100 a v r. 2020 opět poklesl na 29 400 studujících. Co se týče absolventů, pak v roce 2001 to bylo v daném segmentu celkem 2 300 absolventů, v r. 2010 došlo ke zvýšení na cca 6 700 a v roce 2020 k poklesu na 5 500.⁸⁴ Dynamika růstu mezi lety 2001 a 2010 je nadprůměrná, počet se zvyšuje takřka trojnásobně, zatímco celkový počet studentů vysokých škol se zvýšil pouze dvojnásobně (ze dvou set na čtyři sta tisíc). Následný pokles o cca 20 % není tak výrazný jako pokles celkového počtu studentů o cca 25 %. Nejaktuálnější údaje můžeme najít ve statistikách publikovaných MŠMT. Celkový přehled počtu studentů shrnuje následující tabulka č. 1 kapitoly.

Co se týče uměleckých vysokých škol tak k 21. 1. 2022 uvádí *Akademie múzických umění* v Praze z celkového počtu 1 485 studentů 454 na *Hudební a taneční fakultě* (HAMU), z toho 269 v bakalářském studiu, 138 v navazujícím magisterském, 48 v doktorském. *Janáčkova akademie múzických umění* (JAMU) uvádí celkem 674 studentů, z toho 351 na Hudební fakultě. V bakalářském studiu je zaregistrováno 191 studentů, 37 v magisterském, 89 v návazném magisterském, 37 v doktorském.⁸⁵

Fakulta umění Ostravské univerzity eviduje celkem 471 studentů, z toho 282 v bakalářském a 179 v magisterském, 11 v doktorském studiu.

82 Ibid.

83 STERNAL, Malgorzata. *Artist Entrepreneurship in Education and professional life Is there room for creative approaches?*. Acta Academiae Artium Vilmensis [online]. 2014, 159–168 [cit. 2022-12-20]. ISSN 2783-6843. Dostupné z: https://leidykla.vda.it/Files/file/Acta_72/Acta_72_09_Malgorzata_Sternal_15.pdf

84 Ibid. S. 18

85 https://dsia.msmt.cz/vystupy/vu_vs_f2.html

Celkový přehled počtu studujících a absolventů od roku 2001 uvádí následující dvě tabulky.

Studující	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Vědy a nauky o umění	4964	5489	6697	8184	9788	10312	10004	9760	8259	---	7797
Hudební a taneční fakulta AMU ⁸⁶	353	340	383	416	487	486	448	442	459	439	454
Hudební fakulta JAMU	235	238	265	273	332	356	348	372	339	351	351
Fakulta umění Ostravské univerzity				317	375	406	396	420	427	402	471
Hudební umění Fakulta umění Ostravská univerzita					131	126	155	159	159	141	143

Tabulka č. 1: Přehled počtů studujících, vlastní zpracování (MŠMT, výroční zprávy jednotlivých fakult). 2019 MŠMT údaj neuvádí.

Absolventi	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Vědy a nauky o umění	903	923	1133	1485	1846	2267	2434	2211	2272	---	2274
Hudební a taneční fakulta AMU ⁸⁷	154	119	117	129	140	155	147	133	116	123	116
Hudební fakulta JAMU	57	47	52	91	86	111	106	110	133	110	115
Hudební umění Fakulta umění Ostravská univerzita						36	34	26	30	43	36

Tabulka č. 2: Přehled počtů absolventů všech stupňů studia, vlastní zpracování (MŠMT ⁸⁸, výroční zprávy jednotlivých fakult). 2019 MŠMT údaj neuvádí.

Školy jsou v kontaktu se zaměstnavateli. Studující si nalézají dlouhodobá pracovní místa již během studia, což vyplývá i z individualizovaných zpráv šetření *Absolvent 2018*.⁸⁹

Celková produkce všech programů je ročně zhruba 270 absolventů, v čemž jsou však zahrnuti i taneční studijní programy HAMU a v neposlední řadě studující pokračující do dalších navazujících studií (cca 60 až 70 % bakalářského stupně studia) a asi 5 % doktorského stupně studia. Efektivních absolventů vstupujících ročně na pracovní trh bude tak téměř o 50 méně, tedy cca 200 absolventů hudebních oborů.

86 Údaje pro Hudební a taneční fakultu AMU zahrnují i absolventy tanečního zaměření.

87 Údaje pro Hudební a taneční fakultu AMU zahrnují i absolventy tanečního zaměření.

88 Tabulky MŠMT F 1–4 [online] Dostupné z: https://dsia.msmt.cz/vystupy/vu_vs_f4.html

89 KOREČKOVÁ, Jana a LOUANEK Vítězslav. *Absolvent 2018: Uplatnění absolventů vysokých škol a hodnocení získaného vzdělání: pohled zaměstnavatelů* [online]. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2019 [cit. 2022-12-20].

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ – VYSOKÉ UMĚLECKÉ ŠKOLY

METODIKA SBĚRU DAT

V rámci tohoto výzkumného úkolu bylo realizováno dotazníkové šetření v letech 2019 a 2021. Ve spolupráci s *Asociací konzervatoří ČR* byli dvakrát osloveni absolventské šesté ročníky konzervatoří. V roce 2022 proběhlo návazné dotazníkové šetření u absolventských ročníků vysokých uměleckých škol ČR ve spolupráci s MgA. Danielou Machovou a PhDr. Ingeborg Radok Žádnou (HAMU). Dotazníky byly distribuovány s malou úpravou, odpovídající vysokým školám studujícím posledních ročníků všech hudebně zaměřených studijních programů v bakalářském i magisterském stupni studia pražské HAMU, brněnské HF JAMU a ostravské Fakulty umění Ostravské univerzity (vždy bez studentů tance či produkce). Šlo o studenty absolvující v převážné většině hru na hudební nástroj (v 76 % případů), dále zpěváky, zastoupen byl i studijní program zaměřený na dirigování orchestru či sboru a kompozice. Sběr dat byl realizován v červnu a červenci 2022. Ve všech případech byly dotazníky šířeny elektronicky, na každé škole zvlášť. Jednalo se o uzavřené formalizované otázky s několika otázkami otevřenými. Výsledná data byla sloučena.

ZDROJE DAT

HAMU Praha: vzorek 114, návratnost 33 odpovědí,

JAMU Brno: vzorek 106, návratnost 33 odpovědí,

Fakulta umění Ostrava: vzorek 54, návratnost 26 odpovědí.

Celkově bylo vyplněno 92 dotazníků, poměr respondentů z jednotlivých škol je vyrovnaný. Z toho lze odhadnout, že bylo podchyceno cca 40 % absolventů, což je podstatně vyšší návratnost než při dotazníkovém šetření CSVŠ.

OTÁZKY

Otázky lze rozdělit na skupinu dotazů ohledně pracovní aktivity v průběhu studia, pracovní situace absolventů v době absolutoria, strategie při vstupu na pracovní trh a segment otázek zjišťující vyhlídky na získání pracovních místa. Celkem bylo kladeno deset otázek, z toho sedm uzavřených a tři otevřené:

1. Jaký stupeň studia jste v letošním akademickém roce dokončil/a? (uzavřená)

První otázka zjišťovala, zda se jedná o absolventy bakalářského či magisterského stupně studia. Většina respondentů, 57 % (52/92), ukončila bakalářské studium v daném roce. Z toho lze odvodit, že cca 30 % absolventů bakalářského studia nepokračuje ve stávajících studijním zaměření, nebo odchází přímo do praxe, což potvrzují i výsledky třetí otázky dotazníkového šetření.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
bakalářský	52	57 %	17	52 %	18	55 %	17	65 %
magisterský	40	43 %	16	48 %	15	45 %	9	35 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 3: Odpovědi na otázku: *Jaký stupeň studia jste v letošním akademickém roce dokončila?*

2. Jaké bylo/je vaše současné zaměření/studijní obor na VŠ? (uzavřená)

U všech zúčastněných škol, i v celkovém vzorku, převládali absolventi se zaměřením na studium hudebního nástroje. Celkově šlo o 76 % respondentů, 17 % respondentů byli absolventi studijních programů zaměřených na zpěv, 5 % tvořili absolventi studijních programů zaměřených na dirigování orchestru či sboru, 1 % pak absolvovalo studijní program zaměřený na kompozici.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
hra na hudební nástroj	70	76 %	25	76 %	29	88 %	16	62 %
hlas	16	17 %	4	12 %	2	6 %	10	38 %
dirigování / sbormistrovství	5	5 %	4	12 %	1	3 %	0	0 %
kompozice	1	1 %	0	0 %	1	3 %	0	0 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 4: Odpovědi na otázku: *Jaké bylo/je vaše současné zaměření/studijní obor na VŠ?*

3. Jaké jsou vaše další plány po ukončení stávajícího stupně studia na VŠ? (uzavřená)

Na tuto uzavřenou otázku odpovídala příslušná část absolventů, že se chystá dále pokračovat v navazujícím studiu. Výjimku zde tvoří pouze absolventi *Fakulty umění* v Ostravě, z nichž se chystá 19 % studovat jiný umělecký studijní program. V absolutních počtech však jde o jednotky respondentů, absolventů jak bakalářského, tak magisterského stupně studia, kteří se chystají vystudovat jiný umělecký studijní program.

Cca 10 % absolventů bakalářských studijních programů (6/52) odchází do praxe.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
Studovat v navazujícím studijním programu shodného zaměření (magisterském/doktorském)	48	52 %	16	49 %	18	55 %	14	54 %
Studovat v jiném zaměření v umělecké profesi	6	7 %	1	3 %	1	3 %	5	19 %
Studovat v pedagogickém zaměření (s cílem pracovat v uměleckém školství)	3	3 %	1	3 %	1	3 %	0	0 %
Pokračovat ve studiu zcela mimo obor	4	4 %	3	9 %	1	3 %	0	0 %
V dalším studiu již nepokračovat	31	34 %	12	36 %	12	36 %	7	27 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 5: Odpovědi na otázku: *Jaké jsou vaše další plány po ukončení stávajícího stupně studia na VŠ?*

Čtvrtá otázka již přechází k dotazům souvisejícím se současnou pracovní situací studujících, která se týká 83 respondentů.

4. Pracujete současně při studiu? (uzavřená)

Práci je myšleno relativně stálé zaměstnání, nezávislá činnost i jakákoli forma přivýdělku.

Většina respondentů, 66 % uvedlo, že pracují přímo v oboru. U respondentů z JAMU šlo dokonce o 82 %, u respondentů, z HAMU pak 70 %. 9 % studujících pracuje jak ve svém oboru, tak mimo něj. 10 % respondentů uvedlo, že pracují mimo obor a 10 % nepracuje při studiu.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
ano, pracuji v oboru	66	72 %	23	70 %	27	82 %	16	62 %
ano, pracuji v oboru i mimo obor	8	9 %	5	15 %	4	12 %	3	12 %
ano, pracuji mimo obor	9	10 %	1	3 %	0	0 %	4	15 %
nepracuji při studiu	9	10 %	4	12 %	2	6 %	3	12 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 6: Odpovědi na otázku: *Pracujete současně při studiu?* Práci je myšleno stálé zaměstnání, nezávislá činnost i jakákoliv forma přivýdělku.

5. Specifikujte prosím, kde pracujete při studiu (otevřená; vzorek: pouze ti, co pracují)

Nejvíce respondentů pracuje na ZUŠ, celkem 48 %, čísla jsou obdobná na všech třech zkoumaných institucích (rozmezí 45–52 %). Z pražské HAMU se věnuje koncertní činnosti 34 % respondentů (oproti 13 % v Ostravě i v Brně), což patrně souvisí s tím, že v Praze je nejširší nabídka koncertních příležitostí.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
učení na ZUŠ	40	48 %	13	45 %	15	48 %	12	52 %
koncertní činnost	17	20 %	10	34 %	4	13 %	3	13 %
divadlo (obecné)	13	16 %	5	17 %	4	13 %	4	17 %
orchestr	12	14 %	5	17 %	4	13 %	3	13 %
učení na konzervatoři	8	10 %	4	14 %	0	0 %	4	17 %
učení (bez specifikace)	6	7 %	4	14 %	2	6 %	0	0 %
mimo obor	6	7 %	2	7 %	3	10 %	1	4 %
kapela	3	4 %	0	0 %	3	10 %	0	0 %
v oboru (management, dramaturgie apod.)	3	4 %	1	3 %	0	0 %	2	9 %
neziskovka, spolek apod.	3	4 %	1	3 %	0	0 %	2	9 %
nezávislý umělec / volná noha	3	4 %	1	3 %	1	3 %	1	4 %
festival	2	2 %	0	0 %	0	0 %	2	9 %
učení na VŠ	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	4 %
celkem	83		29		31		23	

Tabulka č. 7: Odpovědi na otázku: *Specifikujte prosím, kde pracujete.* Více než 100 % v součtu odpovídá víceoborové činnosti u jednotlivých respondentů.

6. Které z následujících možností nejlépe vystihují váš typ práce?

Možno zadat všechny tři možnosti (uzavřená)

Celkem bylo obdrženo 127 odpovědí. 83 respondentů mají kromě studia průměrně 1,5 dalších typů závazků. Nejčastěji je uváděn zaměstnanecký poměr u cca 75 respondentů v Praze a Brně. Nejvíce respondentů pracuje v Ostravě (87 %). Současně 40 % respondentů uvedlo práci jako nezávislý umělec (jako OSVČ nebo podle *Autorského zákona*). Obdobně 40 % respondentů charakterizovalo práci jako „přivýdělek“. Výsledky šetření svědčí o startování portfoliové kariéry u nadpoloviční většiny studentů, nejčastěji v kombinaci výuky na ZUŠ a umělecké práce.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
Jsem zaměstnanec/ zaměstnankyně (práce na hlavní pracovní poměr na plný/částečný úvazek)	65	78 %	21	72 %	24	77 %	20	87 %
Pracuji jako nezávislý umělec/hezávislá umělkyně (práce na umělecké smlouvy, jako OSVČ)	32	39 %	11	38 %	11	35 %	10	43 %
Mám příležitostné přivýdělký (brigády, práce na základě Dohody o provedení práce apod.)	30	36 %	9	31 %	12	39 %	9	39 %
celkem	83		29		31		23	

Tabulka č. 8: Odpovědi na otázku: *Které z následujících možností nejlépe vystihují váš typ práce? Vyberte vše, co platí.*

7. Jaká je vaše hlavní pracovní motivace? (otevřená; vzorek: pouze ti, co pracují)

Poměrně velká část respondentů na tuto otázku neodpověděla (27 %, 22/83). Odpovědi lze rozdělit podle německé studie „Vom Karrieretraum zum Portfolio!“⁹⁰ (viz kapitola „Vysoké školy“. Specializované zahraniční výzkumné studie) na tzv. externí vnější motivy typu finančního zajištění, které převažují v Praze a v Brně, oproti vnitřní motivaci převažující na ostravské Fakultě umění, kde 35 % respondentů uvedlo vnitřní motiv, tedy „předávat lásku k hudbě“. Všichni respondenti sdílí další motivace jako je osobní rozvoj, či charakter práce jako koníčka, vnitřního naplnění a naplnění či prožívání hudby.

90 MENZE, Jonas a WROBLEWSKI Govinda. *Vom Karrieretraum zum Portfolio!?: Teil 2. Üben & musizieren* [online]. 2020, 2021(1), 52-55 [cit. 2022-12-21]. ISSN 0174-6065. Dostupné z: <https://uebenundmusizieren.de/artikel/vom-karrieretraum-zum-portfolio-2/>

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
finanční zajištění / přivýdělek	23	28 %	12	41 %	11	35 %	0	0 %
osobní rozvoj / zdokonalování se ve hře / získávání zkušenosti (apod.)	23	28 %	8	28 %	9	29 %	6	26 %
předávání lásky k hudbě	14	17 %	4	14 %	2	6 %	8	35 %
předávání zkušeností	14	17 %	1	3 %	9	29 %	4	17 %
baví mě to / koníček	13	16 %	5	17 %	5	16 %	3	13 %
práces lidmi / dětmi	9	11 %	1	3 %	3	10 %	5	22 %
naplnění / tvorba a prožívání hudby	8	10 %	3	10 %	3	10 %	2	9 %
bez odpovědi	22	27 %	7	24 %	8	26 %	7	30 %
celkem	83		29		31		23	

Tabulka č. 9: Odpovědi na otázku: *Jaká je Vaše hlavní pracovní motivace? Stručně prosím vysvětlete.*

8. Po ukončení vysoké školy máte v úmyslu pracovat v oboru, mimo obor, v oboru i mimo obor? (uzavřená)

Přes 90 % absolventů celkem uvedlo, že plánuje dále pracovat v oboru.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
v oboru	78	85 %	31	94 %	29	88 %	18	69 %
mimo obor	7	8 %	2	6 %	4	12 %	1	4 %
v oboru i mimo obor	7	8 %	NA	NA	NA	NA	7	27 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 10: Odpovědi na otázku: *Po ukončení vysoké školy máte v úmyslu pracovat v oboru, mimo obor, v oboru i mimo obor.*

9. Prosím specifikujte, kde konkrétně máte v úmyslu pracovat (otevřená)

Celkem 69 % respondentů uvedlo, že se chystá nastoupit na pedagogickou dráhu, což odpovídá vysoké míře zaměstnání na ZUŠ (celkem 41 %) a na konzervatoři (14 %). 24 % se chystá pracovat v orchestru, případně 16 % v divadle. Poměr těchto dvou působišť je v Ostravě opačný – 8 % v orchestru, 23 % v divadle. Pouze 7 % absolventů plánuje působit na volné noze.

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
učit na ZUŠ	38	41 %	10	30 %	16	48 %	12	46 %
orchestr	22	24 %	10	30 %	10	30 %	2	8 %
koncertní činnost	16	17 %	9	27 %	5	15 %	2	8 %
divadlo (obecné)	15	16 %	4	12 %	5	15 %	6	23 %
učit na konzervatoři	13	14 %	2	6 %	7	21 %	4	15 %
učit (bez specifikace)	13	14 %	3	9 %	6	18 %	4	15 %
na volné noze	6	7 %	2	6 %	2	6 %	2	8 %
v oboru (management apod.)	5	5 %	0	0 %	1	3 %	4	15 %
mimo obor	4	4 %	2	6 %	1	3 %	1	4 %
bez odpovědi	8	9 %	2	6 %	3	9 %	3	12 %
celkem	92		33		33		26	

Tabulka č. 11: Odpovědi na otázku: *Specifikujte, kde konkrétně máte v úmyslu pracovat.*

10. Jaký typ práce po ukončení vysoké školy preferujete? (uzavřená)

65 % respondentů uvedlo, že po ukončení školy preferuje kombinaci zaměstnání a nezávislé umělecké činnosti. Pouze zaměstnanecký poměr preferuje 30 % respondentů. To opět ukazuje na trend preference většího počtu pracovních rolí a spíše zdrženlivost působit pouze na volné noze (preferováno pouze 2 % absolventů).

	CELKEM		HAMU		HF JAMU		FÚ OSTRAVA	
	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta	četnost	procenta
Kombinaci zaměstnání a nezávislé činnosti	60	65 %	22	67 %	18	55 %	20	77 %
Zaměstnanecký poměr	28	30 %	9	27 %	14	42 %	5	19 %
Nezávislý umělec / nezávislá umělkyně	2	2 %	1	3 %	0	0 %	1	4 %
Nevím, nedokáži odpovědět	2	2 %	1	3 %	1	3 %	0	0 %
celkem	92	100 %	33	100 %	33	100 %	26	100 %

Tabulka č. 12: Odpovědi na otázku: *Jaký typ práce po ukončení vysoké školy preferujete?*

Pouze 30 % absolventů se plně věnuje svému novému zaměstnání, dalších 65 % kombinuje zaměstnání s další nezávislou činností. Z průměrného počtu 200 absolventů ročně (které uvádíme v závěrech druhé subkapitoly) vstoupí do kombi-

nované kariéry cca 130 z nich, dalších cca 60 preferuje jediný pracovní poměr u zaměstnavatele.

VYHLÍDKY NA UPLATNITELNOST V OBORU

Podle naší recentní studie uplatnitelnosti⁹¹ se pohybuje počet pedagogických míst na ZUŠ oboru hudby kolem 7 800, 750 na konzervatořích. Dalších cca 2 800–3 000 stálých pracovních míst nabízí české orchestry (blíže viz kapitola „*Nejvýznamnější zaměstnavatelé v oboru v ČR*“). Do této úvahy nezahrnujeme pro nízký počet přepočtených míst pracovní místa na uměleckých vysokých školách a hudebních gymnáziích.

Z vysokých uměleckých škol vstupuje na pracovních trh cca 200 absolventů ročně. V pedagogice jim konkurují absolventi pedagogických fakult, kteří nejsou do studie zahrnuti, případně zahraniční zájemci, jejichž počet bude spíše narůstat. Abychom mohli posoudit v rámci sběru dat pokrytí poptávky, měli bychom znát také „průtočnost“ pracovních míst. Tento problém je reflektován v kapitole „*Nejvýznamnější zaměstnavatelé hudebních umělců v ČR*“.

STRATEGIE VSTUPU NA PRACOVNÍ TRH

Z ekonomických i sociálních důvodů převažuje v ČR i EU strategie složené/portfoliové kariéry. V diskusi *Kariéra hudebníka III* na Plzeňské konzervatoři uvedla současná předsedkyně ASOPS Lenka Kavalová, že v zahraničí jsou aktuálně preferovány částečné úvazky i v zaměstnaneckém uměleckém poměru.⁹² Ta zároveň už během studia umožňuje praktický feedback o osobním zaměření a obsahu a nárocích zvolené práce. Portfoliová kariéra zvyšuje náročnost na celoživotní vzdělávání zejména v oblasti měkkých a souvisejících dovedností, time-managementu a souladu s osobním životem. I z tohoto důvodu volí někteří absolventi čistě zaměstnanecká místa.

PRÁCE V ZAHRANIČÍ

V otevřených otázkách absolventi neuvodili záměr uplatnit se v zahraničí. Šetření na tuto oblast nebylo zaměřeno. Na mobilitu spojenou se vzděláváním je zaměřen zmíněný projekt *Eurograduate*. Problematice typické krátkodobé opakované

91 DOHNALOVÁ Lenka, PEŠL ŠILEROVÁ Lucie, ŽÁDNÁ Ineborg Radok *Uplatnitelnost na trhu práce v oblasti klasické hudby. Koresponduje vzdělávání v ČR v oboru s pracovním trhem?* Musicologica Brunensia 57/2022/1 [online]. 2021. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/MB2022-1-x>

92 *Kariéra hudebníka III*, 13.12. 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/action-and-projects>

mobility spojené s výkonem umělecké profese pak zejména publikace *Cross-border employment i the live performance sector* z r. 2021 (Přeshraniční zaměstnanost v performing arts).⁹³

HODNOCENÍ VYBRANÝCH KOMPONENT STUDIA

Vysoké umělecké školy nabízejí pro zájemce z řad studujících interpretačních oborů možnost vzdělávat se v dalších dovednostech již během studia (různé kurzy tzv. self-managementu či základů hudebního managementu). Nově jsou připravovány metodické materiály pro výuky tohoto druhu kurzů. Možnosti doplňují i další nezávislé organizace a projekty (*Česká hudební rada, SoundCzech* a další). Umělecké vysoké školy dále zakládají poradenská centra v současnosti zaměřená spíše psychologicky s možností budoucí modifikace na kariérní poradenství.⁹⁴

DÍLČÍ ZÁVĚR

- 1) Současné počty absolventů tuzemských vysokých uměleckých škol s hudebním zaměřením zřejmě nacházejí uplatnění na trhu práce i při malé dynamice českého oborového trhu.
- 2) Třetina absolventů preferuje a zřejmě i získává zaměstnanecké pracovní místo, které dále nekombinuje, nebo jej kombinuje jen malým podílem činnosti.
- 3) Dvě třetiny absolventů pracují v portfoliové kariéře, nejčastěji v kombinaci s působením na ZUŠ.
- 4) Působení v nezávislém uměleckém povolání (freelancers) je menšinovým záměrem, podobně jako u absolventů konzervatoří (2–3 %).

Lucie Peší Šílerová, Lenka Dohnalová

⁹³ DE WISPELAERE Frederic, WOUTER Schepers (HIVA-KU Leuven), JORENS Yves, NERICKX (Ghet University), ROCCA Marcxo, DUCHATEAU (CNRS – University of Strasbourg) *Cross-border employment in the live performance sector. Exploring the social security and employment status of highly mobile workers*, IBVA-KU Leuven 2021.

⁹⁴ Problematice kariérních center byl věnován příspěvek Martina Bažíka z Motivations Lbs *Role kariérního centra v přípravě studentů na trh práce*, v rámci mezinárodní online konference České hudební rady 1. 10. 2021 *Odpovídá vzdělávací systém trhu práce?* [online]. Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

VI. NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ZAMĚSTNAVATELÉ HUDEBNÍCH UMĚLCŮ V ČR

ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY

Z hlediska obsahu specializovaného uměleckého vzdělávání se jeví zaměstnání v síti ZUŠ jako sekundární, z hlediska pracovních příležitostí tvoří v ČR specifický pilíř nejen profesního hudebního vzdělávání, ale následně i sociálních jistot pro absolventy konzervatoří a zčásti i akademií.

K 30.9.2022 v ČR *Odbor informatiky a statistiky MŠMT* evidoval 510 ZUŠ s 1 106 pobočkami a 257 465 žáky. Z toho v hudební výuce 179 006, tj. celkem 69,5 %. Statistika sleduje i podíl dívek. Ze 179 006 je to 104 846, tj. celkem 58,6 %. Zajímavé je srovnání s jinými obory. Podíl dívek v taneční oboru činí 95 %, v oboru výtvarném 77,5 %, literárně dramatickém 72 %. Dotazníkové šetření na konzervatořích neobsahovalo otázku o absolutoriu ZUŠ, ale ve třech setkáních se studenty konzervatoří *Kariéra hudebníka*⁹⁵ se nepřihlásil jediný přítomný student, který by neabsolvoval ZUŠ. To potvrzuje opodstatnění systémového konceptu pro vzdělávání profesionálních umělců v ČR, i když ZUŠ má, samozřejmě, individualizovanou výukou v hudbě přesah do kvalitního amatérismu.

Podle *Statistické ročenky vzdělávání MŠMT* je zaměstnanost pedagogů v ZUŠ poměrně stabilní včetně poměru pedagogů v hudební oboru. Metodika v delší časové řadě se změnila v r. 2017/18, kdy se místo rozdělení na pedagogy interní a externí začal sledovat počet zaměstnaných a počet přepočtených plných úvazků, což je přesnější ukazatel celkové zaměstnanosti, jak demonstruje tabulka č. 1 této kapitoly. Můžeme tedy v hloubce deseti let srovnat pouze počet disponibilních míst (i částečných úvazků) vůči místům v hudebním oboru.

V r. 2008/9 byl počet míst interních a externích učitelů dohromady 10 910, z toho v hudbě 9 068, v r. 2018/19 byl počet míst celkem 11 916 a v hudbě 10 072, přepočtených míst 8 539,9, v hudbě 7 306,1. Rozdílly tedy nejsou markantní. Metodicky srovnatelné údaje máme od r. 2017/18. Obor hudby je stále masivně obsazen, žáci o něj mají stabilní zájem (viz výše), přestože některé ZUŠ rozšiřují oborové portfolio.

⁹⁵ Pravidelná setkání expertů se studenty konzervatoří v ČR pořádá Česká hudební rada. Zápisy [online]. Dostupné z https://www.chr-cmc.org/download/TZ_Kariera_hudebnika.pdf
https://www.chr-cmc.org/download/2021-10-07_setkani_s_experty_Ostrava.zapis.pdf
https://www.chr-cmc.org/download/2022-12-13_setkani_s_experty_Plzen.pdf

ROK	CELKOVÝ POČET PŘEPOČTENÝCH MÍST	OBOR HUDBA
2017/18	8 454,2	7 228,6
2018/19	8 539,9	7 306,1
2019/20	8 829,7	7 399,9
2020/21	9 314,0	7 555,8
2021/22	9 122,2	7 672,3

Tabulka č. 1: *Pedagogická místa ZUŠ (Zdroj MŠMT).*⁹⁶

Průměrný plat podle tabulky B1.B2.1. statistiky MŠMT činil v r. 2021 na ZUŠ 45 121 Kč z toho ze státního rozpočtu 44 976 Kč.

VLASTNÍ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Ve spolupráci s *Asociací ZUŠ ČR* a *Uměleckou radou ZUŠ ČR* bylo provedeno dotazníkové šetření v síti ZUŠ. Odpovědělo celkem 134 ZUŠ, což je z celkového počtu s hudebním oborem 27 %. Skupina není tzv. úplná, ale je výsledky vysoce konzistentní.

Dotazník obsahoval otázky kvantitativní, týkající se počtu přijatých adeptů s oborovým rozlišením do hloubky tří posledních let, a to absolventů:

- 1) konzervatoře do 25 let,
- 2) vysoké školy do 30 let,
- 3) nad 30 let s praxí bez rozlišení absolutoria.

Dále otázky evaluační:

- 4) Ve kterém oboru převažuje poptávka ZUŠ nad nabídkou?
- 5) Odpovídá vzdělání nových zaměstnanců požadavkům praxe? (ve škále 1–10)
- 6) Uveďte nedostatky ve vzdělání ve škále 1–10
 - a) teoretické (specifikujte),
 - b) prakticky umělecké (specifikujte),
 - c) psychosociální (specifikujte),
 - d) organizační (specifikujte).
- 7) Motivace zájmu o zaměstnání ve škále 1–10
 - a) stálé místo,
 - b) zajímavá práce,
 - c) plat,
 - d) práce v dobrém kolektivu.

⁹⁶ Ročenka. ZUŠ Základní umělecké školy B.1.82. MŠMT [online]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.aspx>

Jednotlivé ZUŠ přijaly během roku v každé z věkových skupin 1–3 nových zaměstnanců, roční průměr je 1,7 ze všech věkových kategorií.

SKUPINA	2016	2017	2018	CELKEM
>25 let	85	99	92	276
>30 let	58	54	66	178
<30 let	77	76	104	257
CELKEM	220	229	262	711

Tabulka č. 2: *Přijetí adepti na pedagogická místa v ZUŠ (vlastní zpracování)*

Máme ale pouze asi třetinový vzorek ZUŠ. Stávající respondenti z konzervatoří by zhruba pokryli poptávku našeho vzorku ZUŠ ve své kategorii. Pokud je skupina ZUŠ skutečně konzistentní i v reprezentativnějším vzorku, pak by převyšovala poptávka ZUŠ nad nabídkou absolventů v dané kategorii absolventů. Připočteme-li k tomu většinový zájem absolventů vysokých uměleckých škol o tuto profesi a disponibilní místa, stále ještě zůstávají volné kapacity. To odpovídá i zkušenosti. Nejvíce škol, podle dotazníků i z dlouhodobější praxe, poptává obor klavír-korepetic, klavír, kytara, elektrické klávesy, kvalifikovaná hudební nauka.

Co se týče hodnocení souladu požadavků ZUŠ na kvalifikaci a úroveň adeptů, pak celkové průměry činily ve škále 1–10 v umělecké praxi 7,27, teoretické připravenosti 7,17, psycho-sociálních dovednostech 6,44, organizačních dovednostech 5,57.

Verbalizace nedostatků koresponduje se zkušenostmi expertů kulatých stolů. V praktických uměleckých dovednostech chybí schopnost improvizace a korepetic. Co se týče teoretických nedostatků adeptů, vedení ZUŠ hodnotí jako slabší pedagogickou připravenost zejména pro výuku nejmenších dětí, nedostatky v metodice, malý přehled v literatuře pro ZUŠ. Ohledně psychosociálních dovedností postrádají ZUŠ dostatečnou průpravu pro komunikaci s dětmi (jak je motivovat, vysvětlit obsah), schopnost empatie, individuálního přístupu.

V organizačních schopnostech jsou to nedostatky v dokumentaci, plánování výuky. Co se týče motivace k práci, pak prioritu získalo stálé místo – 8,52 bodů, hned poté předpoklad zajímavého kolektivu – 8,11, zajímavé práce – 7,79 a až naposled plat – 7,13. Lze předpokládat, že adeptům je výše tabulkového nástupního platu známá.

Výzkum byl proveden tímto způsobem vůbec poprvé.

PROFESIONÁLNÍ ORCHESTRY A SBORY

Profesionální orchestry a sbory se jeví z hlediska vzdělávání jádrovým uplatněným kvalifikace. V ČR se udržela síť bývalých státních symfonických orchestrů,

pokrývající tzv. profesionální kulturní služby v regionech (zrušen byl po r. 1989 pouze orchestr v Poděbradech). Po r. 1989 se změnil zřizovatel orchestrů ze státu na města (vyjma orchestru v Českých Budějovicích, který je zřizován krajem), a tím i způsob financování, který se jevil, z počátku, jako riskantní. I z tohoto důvodu byl v r. 2003 koncipován *Program státní podpory profesionálních divadel a profesionálních symfonických orchestrů a pěveckých sborů*.⁹⁷ Jeho funkcí bylo podepřít systém vícezdrojovým financováním a přispět zejména k udržení a rozvoji umělecké kvality souborů. *Česká filharmonie, Pražský filharmonický sbor* a orchestry a sbory *Národního divadla* a *Státní opery Praha* (v rámci právní subjektivity divadla) zůstaly příspěvkovými organizacemi Ministerstva kultury ČR. *Symfonický orchestr hl. m. Prahy FOK*, zřizovaný městem Prahou, nečerpal a nečerpá dotace z uvedeného státního programu se zdůvodněním dostatečné finanční kapacity rozpočtu města Prahy.

Zajímavý je vývoj orchestrů médií. Přetrval *Symfonický orchestr Českého rozhlasu* v rámci právní subjektivity *Českého rozhlasu*, který díky nedostatečné podpoře z rozpočtu svého zřizovatele začal čerpat i státní dotace. Nepřetrval *Orchestr České televize*, transformoval se *Filmový symfonický orchestr* (od r. 1991 spravuje společnost *FISYO, s.r.o.*). Podobné profitní činnosti, založené na vlastních nahrávkách, filmové hudbě, PROMS festivalu a turné na zakázky, se věnuje agenturní, nově založený *Český národní symfonický orchestr, s.r.o.* (od r. 1993).

Některé bývalé státní orchestry, poté, jak bylo uvedeno, příspěvkové organizace měst, přešly na právní formu obecně prospěšných společností (o.p.s.), což neohrozilo stabilitu stálých pracovních úvazků. Po r. 1989 vznikly i nezávislé soubory, pracující spíše projektově. V nich jsou nabízena dlouhodobá místa na základě smluv, které nejsou tradičními pracovními smlouvami, ale umělcům jsou vypláceny honoráře. Mezi takové poskytovatele dlouhodobých pracovních příležitostí patří *Český filharmonický sbor Brno, o.p.s.* (v r. 2022 80 uměleckých míst), *PKF – Prague Philharmonia* (v r. 2022 50 uměleckých míst). Oba soubory tak splňují (včetně objemu činnosti) podmínky možnosti čerpat prostředky z uvedeného programu státní podpory. Pravidelné veřejné dotace z dotačního programu MK ČR umožňují i stabilní příležitost menším specializovanějším souborům, opakovaně zejména souborům *Orchestr Berg* (od r. 1995), *Musica Florea* (od r. 1992), *Collegium 1704* (od r. 2005), *Ensemble Opera Diversa* (od r. 2003), *Brno Contemporary Orchestra* (od r. 2011). Některé i umělecky významné soubory pracují především v rámci festivalů – např. *Ostravská banda* (od r. 2005) nebo *Ostrava New Orchestra* (ONO, od r. 2015). Poskytují příležitostné honoráře i zahraničním umělcům.

97 *Usnesením vlády* ze dne 10. 9. 2003, č. 902.

Oficiální státní statistiky, podpůrné dotační programy i statistiky profesní *Asociace symfonických orchestrů a pěveckých sborů* (dále ASOPS) sledují počet míst u profesionálních symfonických a komorních orchestrů a sborů (většinou na dobu neurčitou).⁹⁸ Zaměstnanci stálých divadelních orchestrů a sborů jsou statisticky sledováni jako zaměstnanci divadel (členové orchestrů z nich nejsou sledováni zvlášť).

Jak bylo uvedeno výše, z hlediska tématu této studie je účelné rozlišení relativně stabilních celoročních pracovních příležitostí, od nárazových projektových příležitostí. Podíváme-li se např. na oficiální statistický sběr *NIPOS*, p. o. MK ČR, organizace, která je touto funkcí pověřena, tak tento aspekt nerozlišuje. V r. 2020 např. uvádí 36 sledovaných tzv. „*hudebních souborů*“, do nichž zahrnuje jak velké symfonické orchestry, komorní filharmonie, tak také některé komorní ansámblы a sbory bez rozlišení „profesionality.“ V oněch 36 „*hudebních souborech*“ je zahrnuto 16 členů ASOPS⁹⁹ a *Česká filharmonie* (není členem ASOPS). Zůstatek činí soubory fungující jako spolky, nebo s.r.o. Jsou mezi nimi i komorní ansámblы. V tomto ohledu se jedná o mix hudebních těles. Uvedený soubor dat není reprezentativní, co se týče ansámblů, jejichž činnost je profilována projekty na tzv. nezávislé scéně, která je mnohem širší, zejména co se týče složky komorních souborů. Sběr dat je závislý na návratnosti dotazníků, a i ve zjednodušeném formuláři tzv. „*výkazu B*“ vyžaduje dotazník poměrně podrobné strukturované celoroční údaje o hospodaření a výkonu činnosti. Toto mohou vykazovat jen soubory s vlastní právní subjektivitou a řada i profesionálních komorních souborů nemá právní status. Pracuje projektově a umělci v nich vykazují svoji činnost samostatně jako jednotlivci. Žadatelem o dotaci je pak jednotlivec OSVČ – člen souboru, nebo agentura.

V rámci předkládané studie byla tedy agregována data o zaměstnaneckých místech z aktuálních stavů profesionálních symfonických těles: *České filharmonie, Filharmonie B. Martinů Zlín, Filharmonie Brno, Filharmonie Hradec Králové, Janáčkovy filharmonie Ostrava, Jihočeské komorní filharmonie České Budějovice, karlovarského symfonického orchestru, Komorní filharmonie Pardubice, Moravské filharmonie Olomouc, Plzeňské filharmonie, PKF – Prague Philharmonia, Severočeské filharmonie Teplice, Západočeského symfonického orchestru M. Lázň, Symfonického orchestru Českého rozhlasu, Symfonického orchestru hl. m. Prahy FOK, Pražského filharmonického sboru a Českého filharmonického sboru Brno.*

Z divadelních a stálých pozic v operetě a muzikálu, tj. z divadelních těles, byly zahrnuty do souboru dat: *Orchestr a sbor Národního divadla v Praze, Orchestr*

98 Do oborové statistiky ASOPS není zahrnuta *Česká filharmonie*, která není jejím členem. Ze sborů pouze profesionálními sbory se zaměstnanci, tj. v ČR pouze *Pražský filharmonický sbor* a *Český filharmonický sbor Brno*.

99 ASOPS [online]. Dostupné z <http://www.asops.cz/index.php?lang=cz&page=home>

a sbor *Státní opery Praha*, *Orchestr a sbor Národního divadla Brno*, *Orchestr Městského divadla Brno*, *Orchestr a sbor Národního divadla Moravskoslezského*, *Orchestr a sbor Slezského divadla Opava*, *Orchestr a sbor Divadla Jiřího K. Tyla Plzeň*, *Orchestr a sbor Divadla F. X. Šaldy Liberec*, *Orchestr Severočeského divadla Ústí nad Labem*, *Orchestr a sbor Jihočeského divadla*, *Orchestr Moravského divadla Olomouc*. Kromě toho byli započítána i místa sólistů a dirigentů a sbormistrů. Z muzikálové scény byl započten orchestr a stálější sólisté *Hudebního divadla Karlín* a *Hudební scény Městského divadla Brno*. Tento sledovaný soubor odpovídá vzorku, který uvedl i V. Riedlbauch ve své studii. Celkový počet 2 751 míst se v porovnání s údajem z r. 2009/10 v r. 2018/19 navýšil o cca 10 %.¹⁰⁰ Kdybychom ještě započítali pozice ve výše uvedených soukromých nezávislých, celoročně působících souborech, které Riedlbauchova studie nezapočetla a které mají relativně stálý kádr celoročně spolupracujících umělců, dostali bychom se k číslu okolo 3 tisíc míst. Tato místa jsou dlouhodobě obsazena.

Při kontrole kapacity pracovních míst v r. 2022 v jednotlivých orchestrech zůstává stav poměrně stabilní, pouze u *Plzeňské filharmonie* zaznamenáváme dokonce nárůst přepočtených míst ze 48 na 61,5. U *PKF – Prague Philharmonia* došlo k nárůstu počtu osob v managementu.

Co se týče platových poměrů, tak průměr, který je užíván ve školství, by byl v dotovaných orchestrech zavádějící vzhledem k „těžkým koncům“ celkového rozptylu mezd. Rozdíl mezi průměrným platem *České filharmonie* a *Západočeského orchestru Mariánské Lázně* je více než trojnásobný. Orchestry (většinou stále příspěvkové organizace) používají sice systém tabulkových platů,¹⁰¹ ale uváděné průměrné platy v jednotlivých orchestrech se liší proto, že kumulují několik složek, které se mohou individuálně lišit, a to

- 1) zařazení do platové třídy (10) 11.–14.,
- 2) platový stupeň podle délky praxe,
- 3) osobní ohodnocení,
- 4) funkční příplatky.

Rozdíly mezi nejnižším a nejvyšším platem v jednom orchestru tak činí v praxi i 100 %. Lepší je tedy zvolit medián. Ten činil u profesionálních orchestrů a sborů členů *ASOPS plus České filharmonie* 29 800 Kč v r. 2018. Aktuální rozdělení do platových tříd je následující: u tutti hráčů (10) 11.–12. třída, zástupci a vedoucí skupin 11.–13. třída, koncertní mistři 12.–14. třída. Současně platná tabulka

100 VAŠEK, Roman, RIEDLBAUCH, Václav. *Studie návazné uplatnitelnosti personálu, zaměřeno na vybrané umělce z oblasti performing arts*, ÚZS ČR, Praha 2012, s. 98, 101.

101 Příloha č. 1 k nařízení vlády č. 341/2017 Sb. o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě ve znění pozdějších předpisů.

v roce 2022 udává pro tyto třídy rozsah podle délky praxe: 10. třída – 23 390–27 820 Kč, 11. třída 25 280–30 100 Kč, 12. třída 27 200–32 450 Kč, 13. třída 29 410–35 450 Kč, 14. třída 31 770–37 870 Kč.

Navyšování složky tabulkových platů ze zákona se týká příspěvkových organizací.¹⁰² Obecně prospěšné společnosti se snaží převážně kopírovat trend. Zásadní problém se podle bývalého předsedy ASOPS *Romana Dietze* objevil s navýšením rozdílu mezi nástupními tabulkovými platy ve školství a v orchestrech o cca 8 tis. Kč. Postupem praxe se sice rozdíly snížily, ale i při dosažení nejvyššího stupně praxe je rozdíl více než 5 tis. Kč. Vzhledem k tomu, že většina orchestrů nemá dostatečné kapacity pro navyšování platů nenárokovou složkou osobním ohodnocením, pak je důsledkem, že u regionálních orchestrů se, podle R. Dietze, obrací váha mezi poměrem hlavního a vedlejšího pracovního poměru, co se týče umělecké a pedagogické profese v neprospěch práce v orchestru. V kapitole, věnované evropskému kontextu s příklady z Německa jsme viděli, že i tam hledá stále více absolventů pozice ve vzdělávání.

Pokud tedy umělec dá přednost hlavnímu poměru ve vzdělávání (nejčastěji ZUŠ), stává se problémem působení v orchestru zejména v souvislosti se zahraničními výjezdy a celkově time-managementem. Pokud se přistoupí na dělená, alternativní místa půl úvazků, zvyšují se nároky na management. Kromě toho se také celkově snižuje počet účastníků konkurzů do regionálních orchestrů (netýká se pražských orchestrů *České filharmonie*, *Symfonického orchestru hl. m. Prahy FOK* a *Filharmonie Brno*).

R. Dietz situaci okomentoval: *„Zatímco ještě před dvaceti lety se na konkurz jakéhokoliv nástroje hlásily desítky uchazečů a my jsme zvali ke konkurzům dle jejich životopisů jen cca deset, z nichž jeden konkurz vyhrál, není dnes výjimkou, že se hlásí na konkurz čtyři až šest uchazečů a z toho je polovina zcela nepoužitelná... V minulých letech byla umělecká úroveň uchazečů velmi vyrovnaná, nyní je rozdíl v zásadě propastný. Málodky se objeví průměrný, ale přesto kvalitní hudebník, spíše se jedná o řadu podprůměrných a jednoho či dva extrémně vynikající absolventy uměleckých škol. Ti ovšem ve své kariéře míří dál a angažmá v regionálních uměleckých institucích považují jako mezistupeň své praxe.“*¹⁰³

Často se v českých symfonických orchestrech srovnávají poměry v ČR s Německem. Uvedené české symfonické orchestry a komorní filharmonie lze prov-

102 Příspěvkové organizace se řídí při stanovení platu *Narižením vlády č. 564/2006 Sb.* Dále se řídí *Narižením vlády o katalogu prací ve veřejných službách a správě*. Umělečtí pracovníci jsou zařazeni do 11.–14. platové třídy.

103 Příspěvek R. Dietze na mezinárodní konferenci České hudební rady: *Odpovídá vzdělávací systém v ČR trhu práce? Klasická hudba + 1.* 10. 2021, s. 3 [online]. Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/en/save-the-date-2021>

nat s tzv. koncertními orchestry v Německu. V přehledu, který vydává *Německá hudební rada* (Deutsche Musikrat) *Musical Life in Germany* (2019)¹⁰⁴ je uvedeno, že z veřejných zdrojů je financováno 129 orchestrů, z toho 81 je součástí divadel, 29 je tzv. koncertních orchestrů (z čehož je patrné, jak hustá je v porovnání síť koncertních symfonických orchestrů v ČR na počet obyvatel). Další skupinou jsou komorní orchestry smyčcové nebo dechové, čtvrtou skupinou jsou rozhlasové orchestry. Mezi léty 1992–2018 byly redukovány pozice v orchestrech z 12 159 míst na 9 746, tj. o 20 %. Celkově jsou právní formy orchestrů i jejich ekonomická správa rozmanitější než v ČR, což je celkově flexibilnější systém, ale je i v některých typech ohroženější než v ČR. Platový systém tarifů je ojedinelý. Rozhodujícím principem platového zařazení je velikostní kategorie orchestru, což je diskutabilní a v ČR se na štěstí neprosadilo. Na druhou stranu, tarify jsou komplexní a zahrnují řešení sociálních jistot i objem pracovních povinností, což je, naopak, inspirativní.¹⁰⁵

V období Covidové krize se projevila propast mezi sociálními jistotami zaměstnaneckých souborů a souborů tzv. nezávislých po celé Evropě (viz též kapitola „*Status umělce*“). Evropským trendem je ponížít stálá místa a zvýšit podíl míst projektových, které budou k dispozici nezávislým umělcům. Jinou cestou, kterou diskutuje také Česká hudební rada, je alternativa poskytnout prostory a techniku dotovaných souborů nezávislé scéně za výhodně nízké ceny. Dotované soubory pak dramaturgicky obohacují nabídku místa. Samozřejmě, tento krok by mohl být přípustný pouze se souhlasem zřizovatele a u organizací, které samy nejsou v pronájmu.¹⁰⁶ Ještě křehčí je systém v anglosaských zemích, který je více závislý na soukromých zdrojích. Covidové období mělo na orchestrální a divadelní síť hlubší dopad.¹⁰⁷ Kompenzace nejsou dlouhodobým řešením.

104 Ed. SCHULMEISTRAT Stephan, SCHWERDTFEGER Christiane, *MUSICAL LIFE IN GERMANY*, Deutsche Musikrat 2019, s. 190–217.

105 ŠILEROVÁ Lucie, *Německé „Kulturorchester“ Struktura, organizace, financování*, VerBuM 2017, s. 149. Platové podmínky německých a českých orchestrů jsou srovnávány v kap. 8.5. publikace, s. 101.

106 HANSSEN Frederik, *Wie gerecht is der Orchesterbetrieb? Die Corona-Krise macht dein Zwei-Klassen-System sichtbar*. <https://www.tagesspiegel.de/kultur/die-corona-krise-macht-ein-zwei-klassen-system-sichtbar-6600091.html>

Expertní skupina pro podporu soudobé hudby při České hudební radě opakovaně diskutovala potřebu větší vstřícnosti „kamenných organizací“ vůči nezávislým projektovým souborům zejména soudobé hudby, co se týče spolupráce v propagaci a poskytnutí prostor, právě s příklady ze zahraničí (Německo, Rakousko, Francie).. Námitkou příspěvkových organizací je, že se musejí chovat jako „dobrý hospodář“ s prostředky svého zřizovatele.

107 HALL Sofia Alexandra *90 percent of musicians are worried about affording food due to the cost of living crisis.*, Classic FM [online], 29.11.2022. Dostupné z.: <https://www.classicfm.com/music-news/classical-music-cost-of-living-food-crisis/>

VLASTNÍ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Šetření u profesionálních orchestrů s permanentními pozicemi probíhalo ve spolupráci s ASOPS a *Asociací profesionálních divadel ČR* (ASPD). Dotazník obsahoval otázky, de facto totožné se sadou otázek pro ZUŠ, tj. kvantitativní, týkající se počtu přijatých adeptů s oborovým rozlišením do hloubky tří posledních let, a to absolventů:

- 1) konzervatoře do 25 let
 - 2) vysoké školy do 30 let
 - 3) nad 30 let s praxí bez rozlišení absolutoria.
- a otázky evaluační:
- 4) Ve kterém oboru převažuje poptávka orchestru nad nabídkou?
 - 5) Odpovídá vzdělání nových zaměstnanců požadavkům praxe? (ve škále 1–10)
 - 6) Uvedte nedostatky ve vzdělání ve škále 1–10
 - a) teoretické (specifikujte),
 - b) prakticky umělecké (specifikujte),
 - c) psychosociální (specifikujte),
 - d) organizační (specifikujte).
 - 7) Motivace zájmu o zaměstnání ve škále 1–10
 - a) stálé místo,
 - b) zajímavá práce,
 - c) plat,
 - d) práce v dobrém kolektivu.

Z profesionálních orchestrů se stálými pracovními úvazky odpověděli všichni členové ASOPS a *Česká filharmonie*. Z divadelních odpovědělo šest z možných dvanácti. Nereagovaly profesionální sbory a soubory muzikálové a operetní, které, ostatně, nepoužívají pro umělecké pozice klasická zaměstnanecká místa. Data tedy nejsou tzv. úplná, nicméně jsou z hlediska konzistence skupiny reprezentativní, co se týče souborů se zaměstnaneckými místy.

Ročně orchestry přijímají v jednotlivých skupinách od 0 do 3 adeptů, přičemž u 22 odpovídajících orchestrů činil aritmetický průměr v rozpětí tří let 2016–18

FREEMAN Alex: *COVID Continues to Impact the Industry. UK Shakes Up Arts Funding* [online]. 7. 11. 2022. Broadway World. Dostupné z: <https://www.broadwayworld.com/industry/article/Industry-Pro-Newsletter-COVID-Continues-to-Impact-the-Industry-UK-Shakes-Up-Arts-Funding-20221107>

MORRISON Richard *In this financial crisis, we must all do our part to support the arts*, BBC Music Magazine [online] 16.11.2022. Dostupné z: <https://www.classical-music.com/features/articles/richard-morrison-in-this-financial-crisis-we-must-all-support-the-arts/>

v kategorii do 25 let 2,7 přijatých míst na orchestr, ve věkové skupině vysokoškolačků do 30 let 3,3 míst, ve věkové skupině nad 30 let 3,2 míst.

SKUPINA	2016	2017	2018
>25 let	16	24	27
>30 let	25	27	18
<30 let	19	22	25

Tabulka č. 3: Přijetí adeptů u 22 orchestrů celkem (vlastní zpracování)

V otázce nabídky a poptávky je nejvíce uspokojena celková poptávka u orchestrů České filharmonie, Filharmonie Brno, Symfonického orchestru FOK. Naopak, největší nedostatek zájemců je v Západočeském Symfonickém Orchestru Mariánské Lázně, který je dlouhodobě podfinancován a platy hluboce podprůměrné (cca 1/3 platu České filharmonie).

V průměru chybí nejvíce absolventů v lesních rozích (uvedlo 10 orchestrů), houslích a violách (uvedlo 8 orchestrů), trubkách (7 orchestrů). Nejmenší poptávka orchestrů byla v bicích nástrojích (1 orchestr) a v klarinetech (3 orchestry). To se může měnit.

Podle očekávání, nejvýše je ve škále 1–10 v průměru hodnocena kvalita uměleckého výkonu (8,5), méně teoretická připravenost (7,3), psychosociální dovednosti (6,8) a organizační schopnosti (6,5). Tyto závěry korelují i s evaluací ZUŠ, což ukazuje na potřebu, aby školy – jak konzervatoře, tak akademie – více kultivovaly, nebo zvědomily kontextuální dovednosti především větším zapojením projektových příležitostí při výuce. K těmto závěrům docházejí i opakované diskuse expertů se studenty projektu České hudební rady *Kariéra hudebníka* (viz dále). Zajímavý je i německý podnět, věnovat se projektovému managementu menších souborů.¹⁰⁸

V oblasti teoretické připravenosti orchestry uváděly malou orientaci v repertoáru, nedostatečnou interpretační pohotovost, znalosti jazyků. U nedostatků v umělecké praxi malou zkušenosti hry v orchestru, popř. úzké repertoárové nebo nástrojové zaměření (např. u bicích). U psychosociálních dovedností nedostatečnou flexibilitu, komunikaci zejména mezi generacemi, schopnost být disciplinovaný a pracovat týmu. U organizačních pak absenci povědomí o provozních podmínkách orchestrů, umění time-managementu. To vše odpovídá dlouhodobým zkušenostem. Co se týče rozložení motivací, pak nejvyšší hodnotu získává sociální jistota stálého místa (8,4), dále pak zajímavost práce (7,9), práce v kolektivu

108 K dílčím projektům tohoto typu patří např. projekt *EEEMERGING*, hrazený z programu Kreativní Evropy. [online]. Dostupné z: <https://eeemerging.eu/about/>

(7,4) a nejnižší hodnotu plat (6,4). Zájemci si mohou tabulkový nástupní plat ovšem zjistit předem.

DÍLČÍ ZÁVĚR

Porovnáme-li počet zájemců po absolutoriu konzervatoře a vysokých uměleckých škol o práci v orchestrech s počtem průměrně poptávaných, pak se jeví uplatnitelnost reálná. Naopak se potvrzuje skutečnost, že v některých situacích a nástrojích mohou adepti chybět.

Během tříletého období byl průměrný příjem absolventů z konzervatoří za rok u 22 respondentů celkem 20, zatímco v dotazníkovém šetření zvažovalo práci v orchestru pouze 9 absolventů konzervatoří a z vysokých uměleckých škol průměrný příjem adeptů 20, práci v orchestru zvažovalo 22 respondentů. I když nemáme obě skupiny tzv. úplné, lze brát výsledek v expertních odhadech jako použitelný. Z tohoto hlediska mohou zájemci o hru v orchestru spíše v některých skupinách chybět. Je zde ještě skupina starších nad 30 let, kteří jsou přijímáni. Ti se mohou rekrutovat z ostatních skupin umělců včetně zahraničních. Počet zájemců vzhledem k vývoji v západních zemích, zejména Německu a Británii, se bude zřejmě zvyšovat.

Z šetření, které bylo tímto zrcadlovým způsobem provedeno vůbec poprvé, také vyplývá, že propojení škol a praxe např. v malých funkčních kariérních centrech/poradenství by bylo žádoucí, stejně jako flexibilní reakce škol na nároky praxe, co se týče většího zacílení na požadavky pracovního trhu v oboru.¹⁰⁹

Lenka Dohnalová, Lucie Peší Šílerová

¹⁰⁹ Takový přístup nacházíme jak v systému anglosaském, tak i německém. Podíváme-li se na statistiku, kterou zveřejňuje např. německé hudební informační centrum, tak nacházíme kvantitativní údaje o zaměření v programech terciárního uměleckého vzdělávání na kariéru v orchestru (28 %), hudební výchovu na obecných školách (necelých 24 %), muzikologii (20 %), hudební vzdělávání na specializovaných hudebních školách (12,5 %).

VII. ROZHOVORY

Rozhovory s umělci jsou vzhledem k složitému a jedinečnému pracovnímu procesu umělecké profese podstatnou částí průzkumu. Sběr věcných dat, ani stručná obecná dotazníková šetření nemohou dostatečně ozřejmit zvláštnosti a rizika profese, nároky na vzdělávání a potřeby, které by eventuálně mohly být zčásti řešeny i politicky, minimálně odstraněním předpisů, komplikujících provoz, nebo zlepšením podmínek pro přirozený rozkvet oboru.

METODIKA

Součástí této studie jsou strukturované rozhovory, vedené s aktivními českými umělci v oblasti klasické hudby. Struktura rozhovorů navázala na metodologii NÚV, nyní NPI, aby byly výstupy kompatibilní s již existujícím výzkumem absolventů. Otázky zohledňují také fokus již dříve zmíněných dotazníkových projektů, které představují standardizaci šetření relativně čerstvých absolventů „Absolvent“¹¹⁰ a studentů bakalářského, magisterského „Eurostudent a doktorského studia v „Eurograduate.“¹¹¹ V našem výzkumu jsou rozhovory doplněny o další věkové kategorie a otázky, odpovídající předmětu této studie, který se nevztahuje pouze na kohorty absolventů a jejich vstup na pracovní trh. V rozhovorech jsou cenné i zkušenosti starších umělců.

110 ZELEŇKA Martin a kol. *Souhrnná zpráva o šetření Absolvent 2018*, CSVŠ, SVPPF UK, Praha 2019. [online]. Dostupné z https://csvs.cz/wp-content/uploads/absolvent_2018_souhrnna_zprava_final_13.pdf

Šetření se vztahovalo výhradně na vysoké školy (celkem 37) formou dotazníků. Cílovou skupinou byli absolventi bakalářského a magisterského programu od 1 do 5 let po získání diplomu. Hodnotilo se vysokoškolské studium, přechod do praxe, současná práce, odpovídající kompetence. Navíc pak i další otázky, které jsou využity v dotazníkovém šetření tohoto projektu (pohled zaměstnavatelů na absolventy).

111 *Eurostudent 8* byl ukončen v r. 2022. Je dalším stupněm standardizace šetření na úrovni EU [online]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/eurostudent-viii>.

O výstupech dokončeného projektu *Eurostudent 7* referovala Michaela ŠMÍDOVÁ z CSVŠ na konferenci ČHR *Odpovídá vzdělávací systém trhu práce* 1. 10. 2021 [online] Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

Projekt *Eurograduate 2022–24* se částečně překrývá s šetřením *Absolvent*. Cílová skupina je kromě bakalářského a magisterského stupně doplněna o Ph.D., kohorty 2020/21 a 2015/17. Zaměření šetření je opět vazba studia na uplatnitelnost na trh práce, socio-ekonomický rozměr plus občanská angažovanost. Metodikou šetření je dotazník distribuovaný vysokými školami. Souhrnně např. zde [online] Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/DH/DVC/2021/DVC2021_Katerina_Duspivova_GT.pdf

Rozhovory našeho výzkumného úkolu byly realizovány v letech 2021–22, proto obsahují i přidanou otázku na „Covidové období.“ Kromě této otázky lze zvolenou sadu používat dlouhodobě.

Telefonicky uskutečněné rozhovory NÚV v r. 2017 byly realizovány na malém vzorku devíti absolventů a jednalo se pouze o respondenty stejné délky osm let po absolutoriu středního stupně vzdělání. Struktura rozhovoru obsahovala typ otázek: výběr školy, motivace ke studiu, hodnocení studia, hodnocení pracovní příležitosti, význam dalšího vzdělávání, schopnost a ochota k podnikání, vyrovnávání se s neúspěchem, význam koučinku. Cílem mělo být vytipovat „*strategie a faktory úspěchu*“ na pracovním trhu.¹¹² Autorka smysl projektu formulovala: „*Zejména jsme se zaměřili na cíle a motivace, uplatněné strategie a reflexi úspěchu, či neúspěchu i faktorů, které jej ovlivnily. V takto koncipovaném rozhovoru byl tedy uplatněn postup od konkrétního k obecnějším aspektům.*“¹¹³ Jedná se o jediný dostupný výstup analýzy rozhovorů této organizace.

Sociologická šetření NÚV se v celém období opírají o statistickou klasifikaci oborů (82 – *Umění a užité umění*), nepoužívají jemnější rozlišení, tj. nejsou zvláště vyčleněny konzervatoře. V rozhovorech, tj. kvalitativním výzkumu, chybí tato skupina úplně.

Centrum pro studium vysokého školství (CSVŠ) následně monitoruje a vyhodnocuje uplatnění vysokoškolských absolventů včetně uměleckých oborů na trhu práce, a to pouze dotazníkovým šetření, nikoli rozhovory, jak jsme uvedli v předchozích kapitolách. U námi sledovaného oboru nacházíme velký rozdíl mezi objektivním (nízkým) a subjektivním (vysokým) hodnocením. S podobným výsledkem se setkáme i v uskutečněných rozhovorech.¹¹⁴

Z projektů šetření „*Absolvent*“ nás v souvislosti s rozhovory mohou zajímat opět shodná subjektivní kritéria – „*spokojenost s prací*“ a „*využití znalostí a dovedností.*“

Z projektu *Eurostudent VII* připomeňme z evaluační části, že 60,3 % respondentů těchto fakult hodnotilo „*přípravenost na národní trh práce*“ jako „*dobrou*“, na „*mezinárodní trh práce*“ jako „*dobrou*“ pouze ve 42,9 %. Jako „*špatnou*“ pro národní trh 12,7 %, u mezinárodního trhu pak 25,4 %. „*Spokojenost*“ s „*podporou v přípravě na budoucí pracovní život*“ ve škole potvrdilo 58,5 % respondentů, 22,2 % vyjádřilo „*nespokojenost.*“

112 TRHLÍKOVÁ Jana, *Přechod absolventů středních škol na trh práce. Vzdělávací a profesní dráha absolventů SOŠ (Analýza rozhovorů)*, NUV, Praha 2017, s. 6

Šetření navázalo na kvantitativní šetření v r. 2015 v rámci tzv. III etapy dotazování absolventů škol. Rozhovory se uskutečnily v září-listopadu 2017.

113 Ibid. S. 5

114 Příspěvek Jana SEDLÁČKA z CSVŠ na mezinárodní konferenci *Odporová vzdělávací systému trhu práce?* 1.11.2021 [online]. Dostupný z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

Dalším zajímavým faktem, vyplývajícím z evaluační části tohoto šetření CSVŠ, je, že studující na hudebních fakultách patřili k nejspokojenějším, a to i co se týče míry ekonomických a psychických problémů v porovnání s dalšími umělecky zaměřenými školami. Poměrně markantní je zejména výsledek zdravotních problémů. Na hudebních a tanečních fakultách je pouze 1,6 % studentů, kteří uvedli psychické potíže, oproti 20,4 % na Divadelních fakultách a 25,8 % na Filmové a televizní fakultě. Co se týče poruch učení, tak opět – Hudební a taneční fakulty uvádějí pouze 3,2 %, zatímco divadelní 7,5 % a Filmová a televizní 11,3 %. Podobné je to u jiných zdravotních potíží, kde opět hudební a taneční uvádějí 4,8 %, divadelní 12,9 % a filmová a televizní 14,5 %.¹¹⁵ V tomto případě můžeme vyslovit pouze hypotézy o dopadu dlouhodobého komplexního provozování hudby a tance na lidské zdraví a o specifické míře psychosomatických dispozic, potřebných k profesionálnímu provozování zejména klasické hudby a tance, které vyžadují mj. mimořádnou míru osobní spolehlivosti a přesnosti provedení. Tento aspekt je zajímavý, ale není předmětem studie.¹¹⁶

KOHORTA – ZKOUMANÝ VZOREK

Vzorek této předkládané kapitoly studie obsahuje 40 pramenných rozhovorů s hudebníky v oboru klasické hudby v genderové vyváženosti 20 žen a 20 mužů, přičemž záměrně byl zvolen delší časový rozsah oborové praxe ve škále do 5, 10, 15, 20 a nad 20 let. Důvodem je přidaná hodnota – možnost porovnat zkušenosti nejmladší až nejstarší generace umělců. Škálování u délky praxe je vhodnější než přesná čísla, protože umělecká praxe začíná obvykle postupně, již během studia (viz šetření na školách) a nelze striktně určit její nástup, jako je tomu při nástupu do zaměstnání nebo formálním zahájení podnikání u většiny běžných povolání. Velká část umělců pracuje pravidelně v blízkém oboru už během studia. Prezentace Šmídové z CSVŠ pro konferenci CHR uvádí výsledek, že 71 % studentů hudby vysokých škol pracuje ve vlastním, nebo „blízkém oboru“,¹¹⁷ zatímco v celém zkoumaném vzorku to činí pouze 35, 2 %. Ke shodnému výsledku (72 %) došel i průzkum této studie. Možná je tento výsledek reálný i díky flexibilní pracovní době v umělecké produkci. V celkovém portfoliu během studia uvádí pak respondenti poměr pracovní činnosti vůči studiu 14, 6 %.¹¹⁸

115 ŠMÍDOVÁ Michaela, ibid.

116 Můžeme odkázat např. na výstupy mezinárodní interdisciplinární konference pořádané 10. 11. 2022 Českou hudební radou se supervizí Prof. Dr. Dr. Dr. Wolfganga Mastnaka, který navrhl cíl koncipovat lepší propojení mezi vědeckým výzkumem mozku, terapiemi a implementací do vzdělávání. [online]. Dostupné z: https://www.chr-cmc.org/cs/cimpp_2022

117 Termín je užit přímo v prezentaci a studii. Blízký obor se vztahuje na oblast použité klasifikace.

118 ŠMÍDOVÁ Michaela ibid., obrazovka č. 9.

Dalším rozdílem vůči existujícím rozhovorům organizovaným NÚV je, že byli osloveni jak výluční absolventi pouze středního školství, tak školství vysokého v rámci jednoho šetření. Nejméně jednu vysokou školu má 32 dotazovaných, z toho dva ještě studují doktorský studijní program, ale přitom provozují pravidelně uměleckou praxi, což bylo podmínkou zařazení do vzorku. Hudební umění je ovšem obor, v němž se kvalifikace absolutoria konzervatoře hodnotí jako dostačující pro status profesionálního umělce, a protože se většina příležitostí váže primárně na umělecký výkon v konkurzech, soutěžích, na základě hodnocení expertů v předchozí praxi, doporučení zkušených kolegů, není posuzovaný stupeň vzdělání u poskytovatelů pracovní příležitosti tak významný, jako v řadě jiných oborů.

I když jsou umělci sociální skupina, která je velmi často mediálně oslovována pro osobní rozhovory, význam tohoto speciálního šetření je v tom, že byly realizovány doložitelně poprvé v ČR v oblasti klasické hudby v takovém rozsahu shodně strukturované rozhovory, které umožňují roztřídění indexací a vyhodnocení odpovědí.

Vzorek dotazovaných obsahuje primárně zastoupení všech tradičních nástrojových a hlasových skupin a tvůrčí oblasti dirigování, skladby a režie (hudební, operní). I když umělci vykonávají v rámci portfoliové kariéry další činnosti (pedagogické, manažerské), vzhledem k zaměření studie je umělecká profese chápána jako nezbytná pro zařazení do skupiny dotazovaných.

OBOROVÁ SKLADBA RESPONDENTŮ

Flétna	4	Akordeon	2
Hoboj	1	Zpěv	9
Fagot	1	Housle	4
Trubka	2	Violoncello	1
Tuba	1	Loutna	1
Perkuse	2	dirigování	4
Harfa	1	Skladba	6
Klavír	6	Režie	2
Cembalo	2		
Varhany	1	CELKEM	50

Celkový součet pozic je vyšší, protože někteří umělci kombinují více nástrojů nebo uměleckých činností.

METODIKA ROZHovorŮ

Metodickým úskalím rozhovorů je vztah dotazujícího – dotazovaného a použitého formátu. Z jedné strany je zde nebezpečí nezájmu, odmítnutí nebo formálnosti ze strany dotazovaného, pokud dotazujícího nezná, je použit distanční formát a žádán souhlas s doslovnými citacemi s případnou, byť částečnou mož-

ností identifikace. Na druhou stranu blízký vzájemný vztah dotazovaného s dotazujícím může deformovat emoční akcentaci.¹¹⁹ Z tohoto hlediska považujeme za vhodné, že v případě této studie byli dotazovaní již dříve autorkou kontaktováni v jiných odborných projektech a zároveň mezi nimi není úzký oborový ani osobní vztah.¹²⁰

Rozhovory byly realizovány korespondenčně a roztrženy do matrice, rámcově analyzovány (roztrženy po indexaci) a interpretovány. Korespondenční formát umožnil, aby si respondenti odpovědi dostatečně promysleli. Otázky byly voleny takovým způsobem, aby bylo možné je roztrždit. Nejsou používány parafráze jednotlivých výpovědí, pouze citace. Interpretace se vztahuje výlučně k roztržení typů odpovědí.

Respondenti odpovídali na otázky

1) věcné:

- jméno, rok narození (nezveřejněné)
- typ střední školy a vysoké školy
- obor studia
- délka praxe
- profesní profil: Jste zaměstnanec, nezávislý pod agenturou, nezávislý bez agentury?
- pracovní pozice (aktuální pracovní náplň)

2) evaluační:

- Proč jste se rozhodl/a pro daný typ školy?
- Co bylo přínosné/co chybělo na střední škole?
- Co bylo přínosné/co chybělo na vysoké škole?
- Jaká byla vaše první pracovní příležitost?
- Mají podle vašeho názoru smysl showcasy, workshopy, masterclassy?
- Jak se lišil váš předpoklad a realita praxe?
- Měl/a jste někdy chuť podnikat, nebo podnikáte?
- Jak se vyrovnáváte s neúspěchem?
- Máte zájem o další vzdělávání? Jaké?
- Má smysl kouč?
- Jak hodnotíte pro sebe období Covidu?
- Jak vidíte výhled oboru, vaší činnosti?

119 Viz VACEK Přemysl, *Lamentační narativ a exaltovaná sebe prezentace v orálně-historických rozhovorech s hudebníky na volné noze během pandemie koronaviru*. Memo 2021/1, s. 91–108.

120 Výběr dotazovaných se primárně vztáhl na již v jiném projektu kontaktované umělce v expertním výběru publikace IDU ZAPLETAL Petar, HAVLÍKOVÁ Helena, *Classical Music Performers in Czech Republic*, ed. DOHNALOVÁ Lenka, Praha 2014, a dvou ročníků Showcase IDU 2015, 2018, s doplněním starší generace, s nimiž autorka již dříve uskutečnila rozhovory pro jiný účel.

Jméno a příjmení, rok narození není u citací uváděn, je uváděn obor a délka praxe. Gender vyplývá z názvu oborové činnosti. Pracovní pozicí je míněna využívaná kvalifikace v aktuální praxi, ať už formou zaměstnání nebo projektově.

OTÁZKY A REAKCE

1. Typ střední školy

Z celkem 40 respondentů jich 7 absolvovalo gymnázium, z toho 3 navázali konzervatoří a celkem všech 7 navázalo vysokou uměleckou školou. Ti, kteří „vystačili“ s gymnáziem před vysokou uměleckou školu uváděli „praktikování“ pod odborným dozorem:

PŘÍKLADY:

- loutnista, nad 20 let praxe, začal kytarou: *„V dané době nebyla na konzervatoři uspokojivá nabídka.“*
- dirigent/manažer/skladatel, nad 20 let praxe: *„Já jsem začal se skladbou na JAMU už během svých gymnaziálních studií v rámci celoživotního vzdělávání, které tehdy bylo na JAMU otevřeno. Mluvíme zhruba o roce 1992. Toto studium byl vlastně dálkový kurz, kdy jsme jednou za čtrnáct dní v pátek měli takovou „nalivárnu“ od 14 do 22 hodin... Kurz jsem nedokončil (mělo to být asi na dva nebo tři roky), protože jsme se právě s panem profesorem domluvili, že se přihlásím na řádné studium kompozice. Pomohl mi s přípravou na přijímačky, které dopadly dobře, a potom jsem u pana profesora rád zůstal.“* Navíc doplňuje motivační vliv pěstování folklóru: *„Já jsem totiž na folklóru do slova vyrostl. Asi od dvanácti let jsem hrál i jako primáš v muzice dětského folklórního souboru...“*
- skladatel, vokalista, performer, 5–10 let praxe: *„Při studiu na gymnáziu jsem neměl větší vášně než skládání, proto jsem se rozhodl jít studovat kompozici na JAMU, teprve tam jsem se začal naplno věnovat také zpěvu.“*
- pěvkyně, 10–15 let praxe, dodává domácí hudební tradice: *„Hudba mě od dětství obklopovala vlastně pořád. Tatínek hrál na kytaru a mandolínu, hezky zpíval. Můj moravský strýc hrál na harmoniku a také krásně zpíval. Já jsem začala hrát na zobcovou flétnu... Založili jsme několik komorních souborů, objížděli různé soutěže, soustředění, koncerty... Už tenkrát jsem střídala flétnu se zpěvem. Ani nevím, kdo přišel první s nápadem, že bych měla začít zpívat sólově. Prostě jsem to brala tak, že mi přibyl další kroužek, který mě navíc dost bavil.“*

Ti, co se rozhodli prohloubit střední školu studiem na konzervatoři, tedy další v našem systému střední školou a nešli rovnou na vysokou školu uvedli:

- cembalista, 10–15 let praxe: *„Na Konzervatoř P. J. Vejvanovského v Kroměříži*

jsem nastupoval až po gymnaziálních studiích, tedy později než většina studentů. Rozhodl jsem se tehdy nastoupit na klavír a cembalo na sebe nenechalo dlouho čekat. Jednak jsem přicházel s určitou výbavou obecného rozhledu, který v člověku klasické gymnázium zanechává a potom historie a stará hudba byla vždycky oblast, která mě fascinovala“.

- pěvkyně, 5–10 let praxe, opakující se typ odpovědi: *„Po ukončení studia na gymnáziu mi bylo doporučeno jít na konzervatoř před studiem na AMU, jelikož je zde větší prostor na růst a profesori se žákům více věnují i díky vyšší hodinové dotaci hlavního oboru. Za toto rozhodnutí jsem moc ráda.“*

Ti, kteří po konzervatoři nenastoupili na vysokou uměleckou školu uvedli v jednom případě změnu oboru (z důvodu trémy), tři z důvodu již existujících dostatečných pracovních příležitostí.

- perkusionista, 15–20 let praxe: *„VŠ mě nelákala. Za mě se otevíral teprve obor. Zpětně bych to přehodnotil. Já jsem už od 4. ročníku hodně hrál, chodil na kšefty.“*

Dva respondenti studovali po absolutoriu české konzervatoře také v zahraničí (v Haagu, v Londýně). V obou případech byla zvolena škola, která svým statutem a náplní splňovala spíše parametry vysoké školy a kompenzovala chybějící úroveň české tehdejší nabídky, ať už v metodice, rozsahu repertoáru nebo příležitostech.

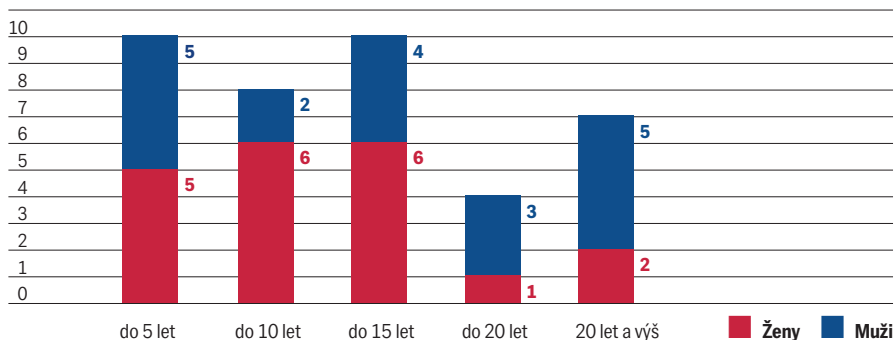
PŘÍKLAD:

- cembalistka, 15–20 let praxe: *„Holandsko bylo čtyřicet let před námi ohledně zájmu o starou hudbu. S poučenou interpretací se začali zabývat v padesátých letech minulého století. Na Královské konzervatoři v Haagu čítalo oddělení staré hudby okolo dvě stě studentů. Vyučovala se tam hra na všechny barokní nástroje – dechové, smyčcové, klávesové. Cembalistů nás bylo asi přes 30 na celém oddělení. Hráli jsme spoustu komorních, orchestrálních projektů a koncertů. Ostatní teoretické předměty byly zaměřeny taky na období staré hudby. Studium šlo velmi do hloubky. Vyučujícími byli slavní sólisté v tomto oboru, členové věhlasných souborů, které jsem do té doby znala jen z nahrávek CD. V knihovně měli k dispozici spoustu literatury a not. Toto studium bylo pro mne opravdu zaostření na úzce specializovanou stránku věci.“*
- klavírista, více než 20 let praxe: *„Druhý milník sahá do dob mých londýnských studií u profesorky JH na Guildhall School of Music and Drama, kde jsem měl možnost předešlé zkušenosti rozvinout. Základem jejího učení byla naprostá hudební přirozenost, velký respekt k zápisu v notách a detailní studium frázování a dalších artikulačních detailů... Měl jsem to štěstí, že moje londýnská profesorka měla velmi široký repertoárový rozsah a výběr repertoáru, který jsem s ní mohl studovat a který byl velmi inspirativní a logicky postupný“*

2. Typ vysoké školy

32 respondentů studovalo, nebo studuje vysokou školu uměleckého typu – Ph.D., z toho jeden v zahraničí (Katovice). Dva respondenti vystudovali Pedagogickou fakultu UK, jedna respondentka vystudovala ještě kromě Akademie Hudební vědu na *Filosofické fakultě UK*, jedna respondentka výlučně Ostravskou univerzitu Fakultu umění, obor „kulturní dějiny“, jeden respondent výlučně *Filosofickou fakultu MU* obor „teorie a provozovací praxe staré hudby“.

3. Délka praxe

4. Profesionální profil

PROFESNÍ PROFIL	Výhradně umělecký	Výhradně pedagogický	Výhradně manažerský	Umělecko-pedagogický	Umělecko-manažerský	Jiný
CELKEM	13	2	2	17	5	1
Zaměstnanec	3	2	2	3+14	0+5	1
Nezávislý bez agentury	5			13+0	5+0	
Nezávislý s agenturou	4			1+0	0+0	
Nezávislý bez i s agenturou	1			0+0	0+0	

Řádek 2 označuje činnosti hlavní nebo relativně stabilně složené portfolio výdělečné činnosti. Pokud respondenti označili činnost jako „výhradně pedagogickou“ nebo „výhradně manažerskou“ či „jinou mimo obor“, neznamená to, že by příležitostně nepracovali umělecky. Není to ovšem činnost aktuálně relativně pravidelná. Zároveň všichni splňují podmínku profesionálního školení.

Pokud respondenti uvedli činnost „uměleckou“ jako hlavní (např. jsou komplementárně či částečně zaměstnanci ZUŠ), první číslo se vztahuje vždy k umělecké

profesi, druhé k pedagogické, tj. žádný z uvedených respondentů není nezávislým pedagogem. Obdobnou skladbu má kolonka „*umělecko-manažerský profil*.“

Z tabulky lze odvodit možný závěr odpovídající zkušenostem, že umělci, kteří se věnují výlučně umělecké činnosti jsou buď zaměstnanci orchestrů/divadel (3), nebo pokud jsou nezávislí, pak alespoň někteří využívají agenturní zastoupení (4), zejména pro zahraničí nebo nové příležitosti a PR podporu (1), protože umělecká činnost je pro ně hodnotově a ekonomicky prioritní.

Pokud je umělec finančně zaštitěn alespoň zčásti pedagogickou činností, v naprosté většině pracuje umělecky bez agentury. Uváděným důvodem je, že pedagogická činnost má prioritu z hlediska pravidelného příjmu a fixního časového plánu. Umělec je limitován disponibilním časem pro uměleckou, nejčastěji projektovou činnost. Agentura je, případně, využívána pro nové, nebo zahraniční destinace. Pouze jedna umělkyně (pěvkyně) z dotazovaných je zároveň zaměstnancem divadla i JAMU.

V kombinaci s manažerskou funkcí, která je rovněž časově náročná, si umělci také zařizují svou uměleckou činnost nezávisle. Jsou buď manažery škol, nebo vlastních souborů.

5. Pracovní pozice – náplň práce

Vzhledem k specifičnosti uměleckých, většinou portfoliových kariér, má výpočetní hodnotu doložit pracovní náplň v reálné skladbě tak, jak ji respondenti, včetně pořadí významnosti, uvádějí. V tomto případě není důležité jméno respondenta, ani jeho zkratka. I když je v některých případech uváděno další studium, umělec provozuje profesionální uměleckou praxi a studium představuje další vysokou školu, nebo postgraduální studium.

Pořadí	Gender	Pracovní pozice
1	M	Nezávislý umělec – skladatel, klavírista, pedagog VŠ
2	Ž	Manažerka festivalu, vlastní agentury, režisérka
3	Ž	Ředitelka oddělení komunikace nadnárodní společnosti v průmyslu, překladatelka, doplňkově houslistka v kapele
4	Ž	Nezávislá umělkyně – akordeon, dosud studuje VŠ v zahraničí
5	Ž	Nezávislá umělkyně – flétnistka, působí primárně v zahraničí
6	M	Manažer profesionálního orchestru, nezávislý umělec – tuba
7	Ž	Nezávislá umělkyně – flétna, dokončuje studium VŠ
8	M	Nezávislý umělec – trubka
9	Ž	Pěvkyně sólo – zaměstnanec divadla, pedagog ZUŠ
10	M	Nezávislý umělec – skladatel, pedagog VŠ
11	M	Zaměstnanec divadla, nezávislý umělec – pěvec sólo

12	M	Nezávislý umělec – cembalista, ředitel a pedagog dvou ZUŠ, vedoucí katedry VŠ
13	Ž	Nezávislá umělkyně – klavír, pedagog ZUŠ
14	M	Nezávislý umělec – violoncello
15	Ž	Nezávislá umělkyně – pěvkyně, harfenistka, vedoucí nezávislého souboru, muzikoložka
16	Ž	Nezávislá umělkyně – pěvkyně, pedagog ZUŠ
17	M	Nezávislý umělec – klavír
18	Ž	Nezávislá umělkyně – cembalo
19	Ž	Nezávislá umělkyně – housle
20	Ž	Nezávislá umělkyně – varhany, pedagog dvou ZUŠ
21	M	Nezávislý umělec- skladatel, dříve dirigent a pedagog (tyto dvě funkce redukoval ze zdravotních důvodů)
22	Ž	Nezávislá umělkyně – pěvkyně
23	Ž	Nezávislá umělkyně – pěvkyně
24	M	Nezávislý umělec – skladatel, dirigent, organizátor, hudební režisér
25	M	Zaměstnanec orchestru – bicí, nezávislý umělec – bicí
26	Ž	Ředitelka ZUŠ, nezávislá umělkyně – akordeon
27	M	Pedagog konzervatoře a zahraniční VŠ, nezávislý umělec – klavír, terapeut
28	Ž	Zaměstnankyně divadla – pěvkyně sólo, pedagog VŠ
29	Ž	Zaměstnankyně divadla – pěvkyně sólo, nezávislá umělkyně – pěvkyně
30	M	Manažer orchestru, dříve festivalu, uměleckou dráhu příležitostně
31	M	Zaměstnanec orchestru – bicí, pedagog konzervatoře
32	M	Pedagog ZUŠ, nezávislý umělec – fagot
33	Ž	Nezávislá umělkyně – housle
34	M	Nezávislý umělec – pěvec, performer, skladatel, pedagog ZUŠ
35	M	Nezávislý umělec – dirigent, manažer nezávislého souboru, skladatel
36	M	Nezávislý umělec – dirigent, manažer
37	Ž	Nezávislá umělkyně – flétna, pedagog zahraniční VŠ
38	M	Nezávislý umělec – loutnista, badatel
39	Ž	Zástupkyně ředitele konzervatoře, nezávislá umělkyně – klavír
40	M	Nezávislý umělec – klavír, pedagog ZUŠ

Co se týče vztahu genderu k náplni práce, nelze prokázat nějaké závislosti, a to i u vedoucích funkcí organizací. Pozice dokreslují „*profesní profil*,” který je definován spíše z pracovní-právního hlediska.

Nejčastější portfoliová skladba umělec–pedagog v různém pořadí subjektivní významnosti koreluje i s dotazníkovým šetřením u absolventů konzervatoře a vysokých škol a je i ve shodě s dotazníky u zaměstnavatelů ZUŠ. Někteří respondenti vykazali velmi náročnou skladbu činností (č. 12, 24, 34). U výlučných umělců je typické, jak jsme uvedli výše, kombinace zaštitění agenturou nebo organizací v kombinaci s vlastní projektovou nezávislou činností.

Otázky evaluační části byly vytvořeny tak, aby je bylo možno třídit, podobně jako u jiných šetření, např. NÚV. Přímé citace byly použity zejména tehdy, pokud se vyjadřují k specifičnosti oboru. Pro identifikace citace používáme, jak je obvyklé, obor (gender), délku praxe.

6. Proč jste se rozhodl/a pro daný typ školy?

Všech 40 respondentů odkázalo na svoji uměleckou praxi od raného dětství. 38 respondentů uvedlo význam absolutoria LŠU /ZUŠ, 16 i podnětné rodinné zázemí, 3 rovněž inspiraci ve folklóru, 3 ve sborovém zpěvu. Z tohoto hlediska se jeví zajímavé, že zřejmě v dětství nejvýraznější talent z respondentů, žena nad 20 let praxe („Ve 4 letech jsem zahrála Vivaldiho Houslový koncert.“) nakonec pracuje jako překladatelka (dříve jako hlavní obor) a nyní vedoucí oddělení komunikace nadnárodního koncertu a hudba ji zůstala pouze jako vedlejší občasná činnost. Jako důvod práce zcela mimo obor uvedla trému a zklamání z výuky hudební výchovy na ZŠ: „Učit hudební výchovu ve třídě, kde je třicet dětí, nejde.“ Ač pracuje v průmyslu, využívá své tzv. měkké dovednosti.

7. Hodnocení studia střední školy – co bylo přínosné, co chybělo?

Všichni absolventi konzervatoře uvedli, že konzervatoř jim zajistila dostatečný řemeslný základ. V tom nebylo pochybností. Jako další plus uvedli dva respondenti osobnější přístup pedagogů při studiu, tvůrčí prostředí v porovnání s běžnou střední školou, více svobody a také nabídky práce, nebo dokonce i realizovanou praxi již během studia (ZUŠ).

Co se týče nedostatků, zejména starší generace 15–20 let a nad 20 let praxe, uváděla, že neměli, nebo plně nevyužili studium jazyků, 11 ze všech věkových kategorií uvedlo nedostatečnou vazbu na koncertní praxi (hru v orchestru, znalost liturgické praxe, znalost produkční praxe) a malé vedení v sebe prezentaci (koučink, mentoring). Dva respondenti výslovně uvedli, že jim chyběl širší rozhled, který dává např. gymnasium. Zajímavým ojedinělým postřehem je absence témat psychosomatického zdraví a rehabilitačních technik, které jsou potřeba při hře na nástroj a při zpěvu, s eventuálním začleněním do předmětu tělesné výchovy.

PŘÍKLADY:

- Klavírista, pedagog konzervatoře a zahraniční umělecké VŠ, 15–20 let praxe: „Výuka cizích jazyků nebyla zcela ideální. Také se neřešilo, jak předejít možným úrazům a zraněním ve spojitosti s hrou na nástroj. Tělocvik (často míčové hry!!) neobsahoval např. základy jógy, pilates a jiných pro hudebníky zdravých tělesných aktivit. Byla by se hodila i příprava prezentace sebe sama, základy hudebního managementu a dalších mimohudebních aktivit, které jsou nedílnou součástí dnešního výkonného umělce“. Je zajímavé, že

tento respondent díky své zkušenosti obohatil vlastní vzdělání a pedagogickou praxi o chybějící kompetenci psychosomatické péče, kterou prostředkuje svým studentům.

- žena mimo obor, vzděláním houslistka, nad 20 let praxe: *„Chyběl důraz na sebezprezentaci, to člověka celkově kultivuje. Slabší stránkou je hlavní důraz na hru na nástroj, vše, co bylo kolem, bylo tak trochu potlačeno.“*

Dva respondenti studující konzervatoř následně ještě v zahraničí (v Haagu, v Londýně) zhodnotili větší *„provázanost na koncertní praxi“*, *„celkově stimulující kulturní prostředí“* a *„prohloubení jazykových znalostí“*, *„prestíž školy a potřebné mezinárodní kontakty.“*

8. Hodnocení studia vysoké umělecké školy – Co bylo přínosné, co chybělo?

Co se týče absolventů vysoké školy, všichni absolventi a studenti postgraduálu, nebo druhé vysoké školy odpověděli, že vysoká škola jim posloužila k prohloubení studia hlavního oboru zejména po umělecké stránce, poskytla inspirativní pedagogy – mentory. 15 jich poukázalo na rozšíření příležitostí mistrovských kurzů a stáží, zejména z programu Erasmus. Dvě pěvkyně ocenily příležitost spolupráce na divadelních projektech školy (JAMU).

Jako nedostatek uvedlo 6 absolventů malou vazbu na prostředí praxe, málo hereckých a jazykových školení, studia hlubšího kulturního kontextu, málo zkušeností s projekty a jejich přípravou, reálným, zejména mezinárodním managementem a agentáží. Dva respondenti dokonce uvedli, že ani vysoká škola je dostatečně nepřipravila k samostatnosti:

- pěvkyně, do 5 let praxe: *„Rozhodně bych doporučila školám větší nároky na své studenty co do rychlosti studia nového repertoáru, vlastního názoru na interpretaci, hudební i herecké flexibility, aby ti potom v praxi nepozorovali takový rozdíl mezi školou a profesionálním divadlem.“*

Zajímavý je názor na celkovou koncepci uměleckých vysokých škol, které aspirují na vědecká, nejen umělecká pracoviště:

- *dirigent, skladatel, manažer souboru, 15–20 let praxe: „Myslím, že na uměleckých školách by se nemělo jednat o výzkum, ale spíš o praktické dovednosti, či formování osobnosti umělce.“*

S diskusí kolem tohoto zaměření a způsobů evaluace výsledků se setkáváme i v kontextu specifčnosti evaluace vysokých uměleckých škol (např. využíváním „výkonnostních kritérií“), zejména, co se týče výslovně uměleckých oborů interpretace a tvorby.¹²¹

121 Např. CROFONY Timea, *Postavení uměleckých vysokých škol v kontextu výzkumu a vývoje*, Portál Věda a výzkum, 23.11.2019 [online]. Dostupné z <https://vedavyzkum.cz/nazory-a-ko>

Vyzdvíženy jsou zkušenosti ze zahraničí:

- klavírista, pedagog konzervatoře a zahraniční VŠ – více než 20 let praxe: *„Vybíral jsem podle hodnocení školy v celosvětovém měřítku, kvality pedagogů, prestiže ústavu a i lokace. Dalším lákadlem byly velké možnosti různých kurzů, masterclassů, přístup k hudebninám a literatuře v knihovnách, možnosti návštěv koncertů významných umělců a orchestrálních těles. „Škola sama (Guildhall School of Music, London – Id) o sobě měla koncertní oddělení, které domlouvalo a vysílalo studenty na koncerty do všech koutů Anglie. Následně jsem získal reprezentaci agentem, který se zaměřoval na mladé začínající hudebníky“.*

9. Jaká byla vaše první pracovní příležitost?

Tři respondenti uvedli výslovně význam umístění v mezinárodní soutěži. Nejzajímavějším případem je vítězství v *Young Concert Artists New York* vzhledem ke koncepci této soutěže.

- klavírista, více než 20 let praxe: *„Young Concert Artists je jedinečná v tom, že je to zároveň neprofitní agentura, která vám nabídne dlouholeté angažmá. Neznám druhou tak mocnou organizaci, navíc její vítězové jsou ze všech možných oborů... Pořídí vám fotky od nejlepšího newyorského fotografa, představí vás v Carnegie Hall, Kennedy Center..., sponzorují vaše koncerty s orchestrem... Je to prostě mimořádně dobrý rozjezd pro mladé muzikanty. Kromě nástrojové pestrosti má ještě specifikum v tom, že počet vítězů je neomezený – neuděluje první, druhou, třetí cenu, je připravena udělit vítězství třeba osmi lidem nebo také vůbec nikomu, kritériem je pouze výrazná a rozvíjená hudební osobnost.“*

Setkáváme se i s názorem, že soutěže jsou „nutné zlo“, jejichž výsledek nemusí být relevantní:

- violoncellista, více než 20 let praxe: *„Soutěže, jak je dnes považuji za zcela dezinformační, nepatřící do tvůrčího světa, byly a nepochybně jsou bohužel dodnes pro všechny mladé interprety jistým odrazovým můstkem.“¹²²*

Jako nejčastější cesta k pracovní příležitosti na umělecké nebo pedagogické „místo“ je uváděn konkurz, rozeslání portfolia (10 respondentů). Najdeme i přímé oslovení souborem, agentem, festivalem (8 respondentů), pomoc vlastního pedagoga, nebo staršího umělce (2 respondenti), nástup po své pedagogovi jak do

mentare/nazory-a-komentare/timea-crofony-postaveni-umeleckych-vysokych-skol-v-kontextu-vyzkumu-a-vyvoje

122 Zdroj mimo kvalitativní výzkum studie: DOHNALOVÁ Lenka, Jan Páleníček: *Preferuji tvrdošjnou snahu dobu kultivovat, nikoliv se jí přizpůsobovat*. Rozhovor [online]. Dostupný z <https://opera-plus.cz/jan-palenicek-preferuji-tvrdošjnou-snahu-dobu-kultivovat-nikoliv-se-ji-prizpusobovat/>

orchestru, tak na pedagogické místo (1 respondent), založení a působení ve vlastním souboru (1 respondent). Poslední jmenované příležitosti – pomoc staršího pedagoga, projekty již na škole – jsou oceňovány umělci v systému zahraničních kvalitních škol. Tuto reflexi potvrdila i setkání expertů se studenty konzervatoří, které pořádá pravidelně Česká hudební rada od r. 2019. Studenti zejména konzervatoří necítí dostatečně motivující prostředí pro projektovou činnost již na škole. ¹²³

10. Mají, podle vašeho názoru, smysl showcasy, workshopy, masterclassy?

Vysoce je všemi hodnocen, kromě tří respondentů, kteří nemají zkušenost (2 skladatelé, 1 flétnistka) význam mistrovských tříd, showcasů, workshopů, které prostředkují důležitý kontakt se zkušeným a oceňovaným umělcem, pedagogem nebo producenty:

— pěvkyně, do 5 let praxe: *„Workshopy, nebo masterclassy, ať už kdekoli, jsou vždy posunem zejména v možnosti nahlédnout na sebe a svou práci jinýma očima nestranného lektora, který mě nezná a může tak objektivně sdělit svůj názor na moji práci. Dál už je na mě, jak si jeho rady přetavím do praxe a nakolik.“*

Je zajímavé, že flétnistka, působící v zahraničí (cca 15 let praxe), uvedla, že „nemá osobní zkušenost“ s těmito formáty, že v podstatě k ní přicházejí projekty „náhodou“, nicméně v kontextu patří mezi velmi kreativní osobnosti. Neustále rozvíjí své znalosti a dovednosti (kromě hry na nástroj dovednosti a znalosti herecké, výtvarné, jazykové, improvizáčnické, aktivní seznámení s různými hudebními styly). Tím k sobě přitahuje pozornost a nabídky svých kolegů. Nejedná se tedy o „náhodu“ jak ji běžně chápeme.

11. Jak se lišil váš předpoklad a realita praxe?

Dva skladatelé uvedli, že ač byli skeptičtí k možnostem uplatnění, ukázalo se to ještě obtížnější, a bylo nutné kariéru doplnit o další činnosti a kompetence, ač se jedná o náročné povolání. Navíc je zde typický povzdech nad dramaturgickou recyklací dotovaných hudebních těles:

— skladatel, performer, vokalista, 5–10 let praxe: *„Když jsem opouštěl gymnázium, předpokládal jsem, že se skladbou samozřejmě neuživím, ale věřil jsem, že když člověk chce, tak to nějak zvládne. Realita je ovšem dnes taková, že*

123 Kariéra hudebníka. 1. setkání expertů se studenty konzervatoře, Pražská konzervatoř, 30. 9. 2019. Tisková zpráva. [online].

Dostupné z https://www.chr-cmc.org/download/TZ_Kariera_hudebnika.pdf

Kariéra hudebníka. 2. setkání expertů se studenty konzervatoře, Janáčkova konzervatoř v Ostravě, 7. 10. 2021, Zápis [online] Dostupné z: https://www.chr-cmc.org/download/2021-10-07_setkani_s_experty_Ostrava.zapis.pdf

skladba je natolik nedoceňovaná – nejen finančně, ale také společensky, a to dokonce v rámci světa vážné hudby – že už „se ani nechce“. Věnuji se proto zpěvu, který je na tom s uznáním podstatně lépe. Ovšem tam zase narážím na tu realitu, že mnohá zaběhnutá hudební tělesa (a operní domy) jsou natolik poskvrněna „hudebním průmyslem“ že už nejsou ničím víc než továrnami.“

14 respondentů výslovně uvedlo, že je praxe náročnější, než mysleli, ale musí se postupovat. Je potřeba self-management ¹²⁴ a stálý seberozvoj, vytrvalá a pracovitá osobnost a zároveň flexibilita.

— klavírista, pedagog, 5 let praxe: *„Většina dnešních absolventů vysokých škol dostane první pracovní příležitost na základě konkurzu na dané instituci, kde mají zájem působit. To samozřejmě platí jak v oblasti pedagogické, tak i v oblasti interpretační – tedy například konkurz do orchestru pro instrumentalisty. Příležitost komorní hry jsem dostal na základě osobní kontaktu se souborem, který se na mě obrátil na základě mých vystoupení na mezinárodních soutěžích. Vše je tedy propojeno a každá disciplína má své místo a důležitost... Koncertní praxe je pochopitelně mnohem náročnější, než člověk očekává. Nicméně já jsem do koncertní praxe přecházel postupně a vždy jsem na sebe kladl co možná nejvyšší nároky, tudíž mě nikdy nic příliš nepřekvapilo. Náš obor je jen pro vytrvalé.“*

Dva respondenti výslovně uvedli potřebu kultivace osobnosti, jeden respondent i potřebu riskovat a zkoušet, jít aktivně dál:

— violoncellista, 10–15 let praxe: *„Co se začátku kariéry týče, tak tam bych skoro řekl, že rozhoduje energie, se kterou se do toho položíte. Buď svým schopnostem věříte a hrajete vabank, nebo do toho jdete opatrně a dostanete se daleko, ne však úplně nejdál. Mladí lidé, riskujte, hrajte na plný plyn.“*

Ač jsou někteří zastoupeni agenturou, všichni uvádějí, že i oni musejí být proaktivní. 4 respondenti odkázali také na potřebu mít kvalitní promo materiály, nahrávky.

Je zajímavé, že v podstatě všichni kladou nároky na sebe, na svůj rozvoj, namísto stížností na podmínky práce (ekonomické faktory, ¹²⁵ zatěžující mobilitu,

124 Tuto potřebu již reflektují vysoké umělecké školy, které zavádějí obor „self-managementu“ (JAMU jako nepovinný předmět).

125 V rozhovoru pro Opera Plus Jan Páleníček na přímý dotaz k honorářové úrovni uvedl: *„Kdo nemá možnosti výdělků v zahraničí, klasickou hudbou, respektive koncertní činností, se doma neuživí. Ekonomická situace českých pořadatelů závislých na státní podpoře je doslova katastrofální, z čehož vyplývá, že tuzemské honoráře jsou v průměru pětkrát nižší než v zahraničí. Co se týká výdělků, za tuzemská nahrávání CD (máme jich asi 25) je bilance nula s tím, že do každého ještě investujeme zhruba dvě stě tisíc korun. Z pohledu businessmanů absurdita nemající obdoby“.* [online]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/jan-palenicek-preferuji-tvrdosijnou-snahu-dobu-kultivovat-nikoliv-se-ji-prizpusobovat/?pa=2>

nepravidelnou pracovní dobu). To je v souladu s uvedenými výsledky šetření CSVŠ (viz výše).

12. Měl/a jste někdy chuť podnikat, nebo podnikáte?

V tomto ohledu pouze jeden respondent odpověděl, že „o tom uvažuje“ (muž, skladatel, vokalista, do 10 let praxe).

13. Jak se vyrovnáváte s neúspěchem?

Většina reagovala, že tzv. „neúspěch“ je součástí kariéry a překonávají jej další intenzivní prací. V jednom případě respondent uvedl, že si tedy vybral raději převážně pedagogickou dráhu. Zajímavé je vyjádření k hodnotě autenticity, v jejímž světle se jeví „neúspěch“ jako relativní:

— pěvec, skladatel, performer, praxe 5–10 let: *„Zatím jsem se ovšem pokaždé vrátil k tomu přesvědčení, že skutečně důležité je být sám sebou, být autentickým člověkem, a tedy umělcem. Soudcem správnosti si člověk tedy nakonec musí být jen on sám. Úspěch nebo neúspěch stojí stranou toho.“*

14. Máte zájem o další vzdělávání? Jaké?

Všichni respondenti odpověděli, že „ano“, především ve vlastním oboru, ale doplnili jej o zájem o obory příbuzné (jiné styly hudby, psychologii, pedagogiku, management, jazyky, arteterapie).

Jedna respondentka je výjimečná tím, že takřka nevyužívá běžných cest kariéry. Je tedy typická i její odpověď ohledně zájmu o „další vzdělávání“:

— flétnistka, nezávislá umělkyně, praxe 15–20 let: *„V rámci možností se stále snažím učit nové věci. Chodím na lekce japonské tušové malby, učím se francouzsky a vždy se snažím naučit něco nového v hudbě. Od letošního roku hraji ve skupině brazilské hudby posledních 50 let. Snažím se naučit se improvizaci v tomto stylu.“*

15. Má smysl kouč?

Ukázalo se, že ač respondenti kladou důraz na osobní rozvoj, jen tři odpověděli, že „rozhodně ano.“ Byly to respondenti se zkušenostmi z managementu. U ostatních, zřejmě právě proto, že si zvolili umělecký obor vědomě, vidí přínos spíše v mentoringu.

Speciálními doplňkovými otázkami bylo zhodnocení období Covidu a odhad výhledu. Na poslední otázku odpověděla jen část respondentů.

16. Jak hodnotíte pro sebe období covidu?

Všichni pedagogové hry na nástroj a zpěv odpověděli, že online výuka v těchto předmětech je velkou zátěží a není efektivní. Na druhou stranu dva respondenti uvedli, že se objevila řada workshopů a kurzů na internetu, které využili. Umělci, převážně orientovaní koncertně, pociťovali negativně odliv koncertní činnosti.

Jak uvedl ve svém článku Přemysl Vacek, vytížení až přetížení umělci pocítili velkou změnu a nejistotu:

„Zvláště u enormně vytížených hudebníků na volné noze (historicky poučené interpretace) zvyklých řetězit „kšefty“ tak, aby na sebe bezprostředně navazovaly, je patrný jakýsi horror vacui, projevující se snahou vyplnit svůj život nepřetržitým hraním, případně pobýváním ve společnosti ostatních hudebníků. S koronavirovou zástavou kultury a společnosti nemůže být tato tendence splněna a hudebník se po mnohaletém pracovním shonu ocitá pře skutečnou prázdnotou, jejíž konce nelze dohlédnout. Přepjatá vyjádření ohledně vlastní budoucnosti jsou v takovém případě pochopitelná...“ 126

Někteří stejnou zkušenost hodnotili v důsledku pozitivně:

— pěvkyně, vedoucí uměleckého souboru, muzikoložka, 15–20 let praxe: *„Dnes je tomu jinak. I můj vztah k hudbě a ke kultuře jako takové se díky tomu změnil. Je to klenot, který se musí chránit, opečovávat, ale neschovávat jen pro sebe. Nikdy bych nevěřila, jak je pro mě kontakt s živým publikem důležitý. Chci se o ten klenot dělit.“*

Mladí se více věnovali rodině, seberozvoji, rozvaze o dalších projektech nebo natáčecí praxi.

Přemysl Vacek zdokumentoval i případ, který odkazuje na dlouhodobě tradované nedostatky úřadů práce a zaměstnavatelů, který nemají dostatečný přehled o kompetencích absolventů uměleckých škol, o jejich tzv. měkkých dovednostech a postupují formalisticky:

„Asi když člověk shání práci jenom oficiální cestou, tak naše pozice je velice nevýhodná. Ale pokud už někdo má nějaký osobní kontakt, tak v realu jsme schopný dělat ledacos. Ale podle našich papírů to vypadá, že jsme hodně nízko v tom „potravním řetězci.“... Jedna kolegyně, zpěvačka, se přihlásila na pracovní úřad a shání práci. A našli pro ni, že (by) mohla balit knížky. Ale tam jí řekli, že není dostatečně kvalifikovaná. Takže ji nepřijali.“ 127

Cituje i další obdobnou zkušenost s bezradností některých nezávislých hudebníků během Covidu:

„Samozřejmě takový ty hodně manuální práce, jako pokladna nebo třídění balíků, bych bral až jako úplně poslední, do čeho by se mi chtělo. Pokud by to nebylo na plný úvazek, tak asi by to bylo v pohodě. Pořád mít prostor na to vyvíjet nějaký kreativní činnosti. Pokud by celej hudební segment skončil, tak tohleto u mě skončí taky.“ 128

126 VACEK Přemysl, *Lamentační narativ a exaltovaná sebe prezentace v orálně-historických rozhovorech s hudebníky na volné noze během pandemie koronaviru*, s. 103, in: Memo 2021/1

127 VACEK Přemysl, *ibid.* S. 99, *Rozhovor s Janem Krečou* 8.5.2020, Praha

128 VACEK Přemysl, *ibid.* S. 100, *Rozhovor s Martinem Stupkou* 9.10.2020, Polsko-Česko.

Rozhovory se týkaly etablovaných umělců (i v zahraničí), v tomto případě v Německu:

„To bylo zrovna ve chvíli, kdy jsem přemítal, že v sedmatřiceti, otec od rodiny, tady jezdím jak debil na kole v noci za 10,50 hrubého na hodinu a rozvážím nákupy. Co jsem to za nulu, že nemůžu dělat pořádnou práci.“ 129

Na druhou stranu právě tento případ z Německa ukázal, že během krátké chvíle mohl respondent postoupit na vyšší vedoucí pozice vzhledem ke své pracovní kvalitě a byl o něj nadále zájem. Je otázkou, nakolik by byl podobný případ reálný v našich podmínkách.

17. Jak vidíte výhled oboru, vaší činnosti?

V rozhovorech této studie bylo méně skepse, než v případě Vackova „lamentačního“ soupisu.

PŘÍKLADY:

— pěvkyně, do 5 let praxe: *„Řekla bych, že musíme hledat nové cesty k divákům a posluchačům, abychom jim měli co nabídnout v dnes tak sužované a finančně nestabilní době. Udělat divadlo atraktivní i pro mladou generaci. Technika může být nápomocna, ale nesmíme se omezit jen na ni. Osobnímu sugestivnímu vjemu a atmosféře živého představní se nic nevyrovná. V tomhle je divadlo audiovizuálně nepřenositelné.“*

Nejkomplexnější odpověď na výhled podal klavírista a pedagog se zahraničními zkušenostmi, 15–20 let praxe:

„Nevidím ho příliš v růžových barvách a obávám se o budoucnost lidí pracujících v hudebním odvětví (převážně klasická hudba). Zájem lidí (převážně mladých Evropanů či Američanů) o klasickou hudbu se zmenšuje, kvůli Covidu i mnoho starších a pravidelných návštěvníků koncertů ubylo a nevidím výrazný přesun těchto posluchačů na online streamingy a podobná média. I ve školství v zahraničí je snadno zpozorovat, že na školách hudebního zaměření studují především Asiaté, pro které evropská hudba má větší hodnotu a sklízí obdiv. Můj osobní předpoklad je, že kvůli minulým covidovým rokům a současné neutěšené politické a ekonomické době dojde k celkovému zeštíhlení hudebního průmyslu, řada sálů a koncertních prostor může být dočasně uzavřeno, aktivity menších regionálních orchestrů a jiný těles mohou být pozastaveny. Bude docházet čím dál tím více k propojování hudebních směrů a žánrů (crossover), který je pro mladší publikum atraktivnější a jednodušší než klasická hudba. Řada současných „klasicky“ trénovaných muzikantů se bude k tomuto trendu více přibližovat.“

129 VACEK Přemysl, ibid. S 100, *Rozhovor s Tomášem Králem*, 28. 12. 2020, Wrocław, Polsko

DÍLČÍ ZÁVĚR

Rozhovory s umělci doložily, že tato skupina představuje na pracovním trhu velmi motivovanou skupinu, která díky tomu podstupuje podmínky náročné práce, vyžadující de facto bezchybný výkon bez ohledu na produkční podmínky. Tyto podmínky často zahrnují relativně nízké honoráře nezohledňující vedlejší náklady, vysokou mobilitu, obvykle s vlastním zajištěním dopravy, kombinaci několika projektů a činností náročnou na time management a sladění s osobním životem.

Doložily také spokojenost s kvalitou výuky samotného jádra umělecké profese, ale přetrvávající menší spokojenost s tréninkem potřebných přidružených dovedností do praxe. Tomuto požadavku se postupně školy přizpůsobují ať už zaváděním dalších předmětů, nebo na vysokých školách vytvářením poradenství v kariérních centrech apod.

Období Covidu 19 odhalilo i u této skupiny nespokojenost s formálním přístupem Úřadů práce a neinformovaností potenciálních zaměstnavatelů o schopnostech a znalostech absolventů uměleckých škol nad rámec oboru a zároveň i nedostatečnou schopnost u řady umělců sebe prezentace mimo prostředí umění a kultury.

Umělci v oboru klasické hudby mají řadu trénovaných dispozic, které jsou dobře využitelné na současném i budoucím trhu práce (samostatnost, pečlivost, spolehlivost, vysokou frustrační toleranci a flexibilitu, kreativitu), dispozic, které se mohou rozvíjet (self-management, sebe prezentace, informovanost o příležitostech). Stejně tak se může na úrovni společnosti zlepšit i celková informovanost úřadů práce a zaměstnavatelů.

Lenka Dohnalová

PROJEKT KARIÉRA HUDEBNÍKA A DOPORUČENÍ EXPERTŮ

Projekt České hudební rady *Kariéra hudebníka* je založen na neformálních diskusích studentů konzervatoří zejména vyšších ročníků s odborníky z hudební umělecké a provozní praxe s různou portfoliovou kariérou a mezinárodními zkušenostmi. První setkání se realizovalo 30.9.2019 na *Pražské konzervatoři*, druhé na *Janáčkově konzervatoři v Ostravě* 7. 10. 2021, třetí na *Plzeňské konzervatoři* 13. 12. 2022.¹³⁰

Neformální diskuse, před níž se studenti mohli seznámit s expertními profily a předchozími závěry realizovaných debat, se účastnili jako experti (abecedně):

Annie Black – nezávislá umělkyně s mezinárodní kariérou, saxofonistka, absolventka dvou britských uměleckých škol, *Boris Carloff* – herec, zpěvák, saxofonista, hudební skladatel a aranžér, *Roman Dietz* – ředitel Severočeské filharmonie Teplice, pedagog, *Lenka Dohnalová* – projektová manažerka, publicistka, výzkumná pracovnice, manažerka mezinárodní soutěže *Musica nova*, certifikovaná koučka, *Gabriela Haukvicová-Petráková* – šéfkou operety a muzikálu, režisérka, *Martin Hroch* – cembalista, pedagog, *Lukáš Hurník* – skladatel, publicista, redaktor Českého rozhlasu, *Roman Janál* – barytonista, pedagog na konzervatoři i HAMU, *Jiřina Jiříčková* – sbormistryně, pedagožka PaedF UK, výzkumná pracovnice, *Lenka Kavalová* – manažerka, pedagožka, violoncellistka, *Bojana Kljunič* – pedagožka, ředitelka fakultní ZUŠ, odbornice na didaktiku, *Petr Kroutil* – kapelník Original Vintage Orchestra, *Lukáš Kus* – produkční manažer opery Janáčkovou divadlo¹³¹, *Renata Neubauerová* – ředitelka ZUŠ, akordeonistka, *Petr Nouzovský* – violoncellista, pedagog, předseda AHUV, *Libor Nováček* – klavírista, pedagog konzervatoře a zahraniční vysoké umělecké školy, *Martin Otava* – ředitel divadla, operní režisér, herec, pedagog, *Jan Páleníček* – violoncellista, pedagog, zakladatel agentury, *Alžběta Poláčková* – sopranistka, *Jaroslav Raušer* – producent, manažer v oblasti nezávislé moderní hudby, pedagog, *Pavla Slívová* – hlavní bookmaker Colours of Ostrava, *Veronika Stýblová-Slatinská* – muzikálová zpěvačka, finalistka Super Star, *Marek Šedivý* – hudební ředitel opery, dirigent, *Jiří Štílec* – manažer, hudební režisér, pedagog, muzikolog, šéf agentury,

130 *Kariéra hudebníka I, II, III* [online].

Dostupné z: https://www.chr-cmc.org/download/TZ_Kariera_hudebnika.pdf

https://www.chr-cmc.org/download/2021-10-07_setkani_s_experty_Ostrava.zapis.pdf

131 V tuto chvíli již bývalý.

Ingeborg Radok Žádná – úřadující rektorka AMU, manažerka, violoncellistka, pedagožka, *Jan Žemla* – ředitel symfonického orchestru.

Pro náš účel shrňme společné závěry a doporučení expertů k uplatnění v kariéře profesionálního hudebníka, popř. manažera. Přehled není řazen z hlediska významnosti:

1. Již během studia hledat vlastní přirozenou cestu a způsob sebe prezentace, budovat vztahy, komunity. Je potřeba být buď excelentní v hlavním proudu, nebo hledat svou jedinečnost ve výběru repertoáru, stylu, žánru, druhové kombinaci, sebe prezentaci, nebo produkci. Na druhou stranu by tato jedinečnost měla být natolik otevřená a konstruktivní, aby vydržela nějaký čas.
2. Už během studia si hlídat, jak se prezentuji na sociálních sítích, protože obsah v nich zůstává. Udělat si vlastní prezentační materiál již během školy a vzájemně si ho oponovat. Neměl by být v rozporu s charakterem osobnosti. Měl by být nějakým způsobem esteticky jednotný. Spíše oddělit osobní život a umělecký, zvláště pokud zvolíme excentričtější stylizaci.
3. Využít zdarma dostupný mentoring učitelů, neziskových organizací. Využívat dobrovolnickou práci v organizacích, které nás zajímají, abychom si rozšířili praxi.
4. Umět se orientovat ve zdrojích informací a nabídce různých mistrovských tříd a kurzů, abychom si 1. vybrali kvalitní, 2. vybrali vhodný pro vlastní směřování. Umělecká dráha potřebuje i soustředění, nemá smysl stále střídat mistrovské třídy a kurzy bez rozmyslu.
5. Uvažovat pragmaticky o možnostech výtěžku, uvědomit si „za kolik“, „za jakých podmínek“, kam se chci dostat, nebo pokud mi to nevyhovuje, tak se soustředit na rozšiřování svého kreativního potenciálu a kontaktů.
6. Naučit se oslovovat potenciální zaměstnavatele i mimo vyhlášené konkurzy vhodným způsobem. Nerozesílat obecné životopisy, ale vždy s vazbou na znalost konkrétního zaměstnavatele a jeho činnosti.
7. UVědomovat si, že producenti dostávají velké množství nabídek a neúspěch u konkurzu je běžný. Umělecká dráha vyžaduje vytrvalost. Udržovat vztahy pro vhodná doporučení.
8. Naučit se rozpoznat agentury a jejich činnost, jejich benefity.
9. Umět komunikovat se zahraničím vhodným způsobem podle teritoria.

10. Rozpoznat, jak se mění způsob vydělávání peněz, jak načasovat různé marketingové nástroje, znát nové.
11. K tvořivosti je třeba překračovat hranice oboru, vzdělávat se, číst, inspirovat se v jiných oborech. Příležitosti se často nacházejí aktuálně na okraji, nebo mezi...
12. Je vhodné dbát o psycho-somatickou rovnováhu, rehabilitaci. Zajímat se o ni i teoreticky. Vědět, kam se obrátit v případě potíží.

Lenka Dohnalová

VIII. STATUS UMĚLCE – ŘEŠENÍ PRO NEZÁVISLÉ UMĚLCE?

Postavení (status) umělce je proměnlivé z hlediska socio-kulturního, historického, ekonomického a právního. Vychází z tradice umělce poskytujícího službu a zejména od romantismu i nezávislého tvůrčího povolání se zvláštním sociálním statutem.¹³² V 2020–22 se téma koncipované v r. 1980 UNESCO politicky aktualizovalo v souvislosti s pozastavením kulturního provozu během Covidové krize. Celkově se rozkryla křehkost sektoru služeb, nejen v kultuře, který v euroamerické relativně blahobytné společnosti v předchozích letech narůstal. Z evropských koncepčních dokumentů je zásadním *The Status of Artists in Europe* z r. 2006,¹³³ který vymezil definiční oblast, témata právní, sociální, daňová a spojená s mobilitou umělců. Cílem bylo vytvořit zejména jednotný právní rámec pro Evropu v daném tématu. Podkladem byla i studie zadaná Evropským parlamentem a vydaná *Oddělením pro strukturální a kohezní politiky* v březnu 2021 *The Situation of Artists and Cultural Workers and the post Covid-19 Cultural Recovery in the European Union. Background Analysis* (Situace umělců a pracovníků v kultuře a zotavení kultury v post-Covidové době v EU).¹³⁴

Analýze problému v ČR se aktuálně věnuje soustavněji *Institut umění–Divadelní ústav* (IDU), příspěvková organizace Ministerstva kultury, a to v rámci

132 DOHNALOVÁ Lenka, BOHÁČOVÁ Gabriela, ŠTILEC Jiří *Mezinárodní management v hudební sektoru*, kap. *Status umělce – kulturní a sociální proměnlivost* s. 10–15 (L. Dohnalová), IDU 742, Praha 2018.

133 CAIPIAU Suzanne a kol. *The Status of Artists in Europe*, Policy, dpt. Structural and Cohesion Policies, November 2006, 128 s. [online]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2006/375321/IPOL-CULT_ET\(2006\)375321_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2006/375321/IPOL-CULT_ET(2006)375321_EN.pdf)

134 *The Situation of Artists and Cultural Workers and the post-Covid-19 Cultural Recovery in the European Union. Background Analysis. Edl Policy Cpt. For Structural and Cohesion Policies*. Directorate-General for Internal Policies, PE 652.250 – March 2021, 50 s. [online]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU\(2021\)652250_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU(2021)652250_EN.pdf)

Český překlad dostupný zde: https://www.idu.cz/dokumenty/status-umelce/prekladthe-situation-of-artists-and-cultural-workers-and-the-postcovid-19-cultural-recovery-in-the-european-union_ang.doc.pdf

135 *Status umělce. Dílčí výzkumný cíl, který IDU řeší v rámci dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumu na období 2019–2023 v oblasti Kulturní politiky* [online] Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/vedekovyzkumne-projekty/1906-status-umelce>

výzkumných aktivit tématu „kulturní politiky.“¹³⁵ IDU je rovněž zapojen do výzkumného grantu TAČR,¹³⁶ v r. 2022 pak bylo téma zadáno i prostřednictvím výzev *Národního plánu obnovy*¹³⁷. Je implementováno i do priorit *Státní kulturní politiky* Ministerstva kultury ČR na roky 2022–25+¹³⁸

Ve veřejné diskusi spojené s projekty let 2020–22 se mísily argumenty o existenciální potřebě člověka vyjadřovat se uměleckými prostředky s reflexí podmínek umění jako profese. Z uvedeného vyplývá, že pro pohodu společnosti je třeba, aby se politické vedení společnosti zabývalo nejen „*statusem profesionálního umělce*“, ale také podporou neprofesionálních tvůrčích aktivit a vzdělávacího zázemí pro tuto činnost. Toto téma se jeví v důsledků dopadů sociálních restrikcí na psychosomatické zdraví obyvatel a nejmladší generace v letech 2020–22 i vzhledem k dalšímu krizovému vývoji stejně důležité jako péče o podmínky profesionálních umělců, kteří jsou v důsledku závislí na zájmu a kondici společnosti.¹³⁹

Z hlediska práva a statistik spadá umělecká profese do sektoru služeb. Evidentní je to zejména u výkonného umění. Zároveň, zejména umělci-tvůrci plní kulturní poslání být „svědomím“ společnosti, pozorovatelem a komentátorem jejich mechanismů, přinášet kritický pohled, vize i nezávislou tvorbu. Způsob a důvody, jak a proč konkrétní společnost podporuje umělce, je vázána na to, jaké hodnoty v ní převažují. Demokratická společnost podporuje umělce ekonomicky a sociálně i v situaci, ve které se umělci vyjadřují kriticky k fungování politického systému, což jim poskytuje onen zvláštní sociální status.

Právní ukotvení profese umělce je spojeno především s počátky autorského práva (*Statute of Anne*, 1709, Anglie s podmínkou registrace díla, *Bureau de Legislation Dramatique*, později *Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques*

K Statusu umělce shrnuje některé zásadní údaje také Česká hudební rada. DOHNALOVÁ Lenka, *Status profesionálního umělce – hudební sektor*, 16. 6. 2020 [online].

Dostupné z: https://www.chr-cmc.org/download/2020-status_professionalniho_umelce.pdf

136 Projekt *Profesionální umění a COVID-19: aktuální dopady jako výzva pro inovace* [online]. Dostupné z: <http://umeni-covid19.cz/>

137 *Národní plán obnovy: Status umělce – postup implementace* [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/narodni-plan-obnovy-status-umelce-postup-implementace-2640.html>

138 *Státní kulturní politika MK ČR 2022-2025+* [online] Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html>

139 Viz např. MASTNAK Wolfgang, JIŘIČKOVÁ Jiřina *Psychopatologické důsledky éry Covid-19. Výzva pro hudební výchovu*. ISSUU, from *Aura Musica* 13/2021, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem [online]

Dostupné z: https://issuu.com/ujep/docs/aura_musica_13_2021_web_2_/s/15009274

dále *Coronavirus: Impact on Young People with Mental Health Needs, Survey 4*: February 2021, ed. YoungMinds, London [online]. Dostupné z <https://www.youngminds.org.uk/media/esifqn3z/youngminds-coronavirus-report-jan-2021.pdf>

SACD, existující dodnes, 1777 ad.) a vznikem institucí profesionálních orchestrů a divadel.

Neustále probíhající diskuse o míře a rozsahu ochrany práv autorů a interpretů v souvislosti s *Autorským zákonem* nejen u nás, ale i v zahraničí, svědčí o proměnách vnímání toho, nakolik a jak mají být chráněna nejen osobnostní, ale zejména majetková práva tvůrčí činnosti. Země s nejstarší tradicí diskuse o těchto právech jsou Anglie a Francie. Současně s tímto speciálním zákonem ochraňujícím práva autorů a interpretů/performerů je zde zesilující apel, aby i nezávislí umělci požívali obdobných práv jako zaměstnanci: Z 27. 10. 1980 pochází zmíněný dokument UNESCO (Bělehrad), který obsahuje kapitolu V „*O společenském postavení*“ umělců. Týká se nejen nároku umělců na „*veřejné ocenění*“, ale doporučuje členům UNESCO „*usilovat o přijetí opatření, aby umělci požívali práv, která jsou srovnatelná s kategorií aktivní populace v oblasti zaměstnanosti, pracovních a životních podmínek, a dbát na to, aby umělec ve svobodném povolání požíval v přiměřené míře ochrany v oblasti příjmů a sociálního zabezpečení.*“¹⁴⁰ V bodě VII. Materiálu v kapitole „*Užívání a provádění tohoto Doporučení*“ je navrženo, aby se členské státy UNESCO snažily „*rozšiřovat a doplňovat zásady svou vlastní činností v oblasti postavení umělců a spolupracovat se všemi národními nebo mezinárodními organizace, jejichž činnost je spojena s cíli tohoto Doporučení.*“¹⁴¹

Zdůvodnění zvláštního zacházení s touto pracovní skupinou v *The Status of Artists in Europe* (Status umělce v Evropě) obsahuje argumentaci o souběhu atypické portfoliové práce („multiaktivitě“), atypické přeshraniční mobility,¹⁴² atypických ekonomických strukturách mnoha mikro podniků, atypických ekonomických cyklech, atypické evaluaci výsledků a atypickém financování. Studie shrnuje různé právní modely zemí EU, které se týkají pracovních smluv umělců, shrnuje také příklady rozsahu systému sociálního zabezpečení, úroveň daňového zatížení, strukturu možných zdrojů příjmu, DPH a daňovou problematiku spojenou s mobilitou. Jako příklad jsou uváděny zejména země, které ovšem pro

140 *Recommendation Concerning the Status of the Artist*, UNESCO 1980 [online] Dostupné z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13138&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

141 *Ibid.*

142 K této problematice se obsažně vztahuje práce, týkající se scénických umění (včetně hudby) DE WIDPELAIRE and Wouter Schepers (HIVA – KU Leuven), JORENS Yves and NERINCKX Evert (Ghent University), ROCCA Marco and DUCHATEAU Leila (CNRS – University of Strasbourg) *Cross-border Employment in the Live Performance Sector. Exploring the Social Security and Employment status of Highly Mobile Workers*, HIVA-KU Leuven, 2021, 216 s. *The status of Artist in Europe*. Study. Evropský parlament. [online]. Evropský parlament, publikováno listopad 2007 [vid. 3. 4. 2018]

velkorysejší sociální zabezpečení mají adekvátně vyšší daňové zatížení obyvatel (typicky tzv. severské země), nebo potřebnou vícezdrojovou spoluúčasť (Německo). Každé řešení má svá úskalí. Různému přístupu k řešení situace nezávislých umělců bylo věnováno od r. 2006 více projektů.¹⁴³ Studie z r. 2021 navazuje na předchozí témata pracovních podmínek, mobility, spravedlivých odměn, prostředí digitalizace, profesní dráhy, vzdělávání, rovnosti a inkluze a lidských práv. Doporučuje vytvoření informačního materiálu pro evropské umělce, který by shrnul problematiku daní, pojistného a řešení nezaměstnanosti.

Co se týče kritérií, kdo má tedy mít *status umělce*, pokud bude zvolena tato strategie, jsou nejčastěji uváděna kritéria 1) dlouhodobého profesního formálního vzdělávání, 2) umělecké činnosti jako činnosti hlavní z hlediska ekonomického, 3) uznání experty.

V oblasti klasické hudby se téma „*statusu umělce*“ nejevilo dosud jako významné, protože kromě naprostých výjimek nejčastěji v oblasti autodidaktů-skladatelů nebo některých pěvců s rychlým nástupem kariéry při mimořádném spontánním talentu, absolvují umělci dlouhodobé formální vzdělání, po němž mohou z právního hlediska nárokovat „*status umělce*“, aniž by to musela být ekonomicky činnost hlavní (např. u skladatelů) a činností hlavní je u nich např. oblast vzdělávání, nebo zaměstnání v médiích. To je zvláštností umělecké kvality, že zdaleka nemusí být ekonomicky výtěžná, nebo aktuálně společensky ceněná. Přesto i právě proto je tu důvod k reflexi i v klasické hudbě.

Situace nezávislých umělců se vzhledem k vývoji pracovního trhu v oblasti umění/hudby stává křehčí, jak je zdokumentováno v kapitole 10 „*A Fragil Sector*“ (Křehký sektor) zprávy o nezávislých umělcích – *The Big Freelancer Report* (Velká zpráva o svobodném povolání).¹⁴⁴ Autoři popisují pokles veřejných dotací do umění o 43 % v období mezi sezonou 2009/10 a 2017/18 a rovněž pokles výdajů na kulturu na hlavu o 41 % v daném období. Podle dalších zpráv různých asociací a institucí nadále dochází k restrukturalizaci institucí, zejména divadel, v nichž zůstávají jako stálí zaměstnanci především zaměstnanci vedení a správy, zajišťující financování a poptávku, zatímco umělci jsou angažováni projektově. Tato data jsou především z anglosaské oblasti, kde je umělecká produkce silně závislá na soukromých zdrojích. Pokles veřejných dotací souvisí i se zařazením performing arts do tzv. kulturních průmyslů. Změna uvažování politiků i donátorů je v dopadech dvojsečná. Tato tendence se přelévá také do EU a zatím významně nezasáhla české země, ale umělci se jí, i podle průzkumu, obávají, když sledují

143 Od r. 2006 např. KRÁL Pavol, ed. *Status of the Artist. Working Document for General International Debate*, Slovenská Výtvarna Únia, 2019, 91 s.

144 *The Big Freelancer Report*, kompilace kolektivu cca 50 autorů, ed. Arts Council England [online], s.10, 2021. Dostupné z: <https://freelancersmaketheatrework.com/bigfreelancerreport/>

vývoj v zahraničí.¹⁴⁵ Podle citovaných výzkumných studií v kap. „*Specializované zahraniční výzkumné studie*“ např. v nám blízkém Německu během studia zvažovalo pouze 17 % studujících, že budou v nezávislém povolání, ale nakonec se v této situaci ocitlo 58,6 % absolventů. Proto také i podle našeho šetření jen minimální část absolventů v ČR v klasické hudbě směřuje k nezávislé umělecké kariéře jako hlavní (na konzervatořích 7,5 % respondentů, na akademiích 3 %).

V ČR můžeme rozdělit problematiku z právního hlediska na týkající se zaměstnanců, OSVČ a umělců, provozujících činnost na základě *Autorského zákona*, přičemž administrativní čitelnost stavu komplikuje tzv. hybridnost pracovního trhu v umění, jeho fragmentace, převažující portfoliové kariéry, tzv. job hopping a v nezávislé umělecké praxi převažující projektová činnost, která přináší nejen následný, případně přerušovaný pracovní výkon, ale i synchronní vrstvení smluvních vztahů.¹⁴⁶

U zaměstnanců v oblasti klasické hudby sledují problematiku finančních zdrojů a platů i v rámci tripartity u nás zejména *Asociace symfonických orchestrů a pěveckých sborů* a *Asociace profesionálních divadel ČR*, na evropské úrovni pak *PEARLE – Live Performance Europe*,¹⁴⁷ Odbory *Konfederace umění a kultury* monitorují zvláště pracovní-právní problematiku zaměstnanců spojenou nejen s platy, ale také s atypickou pracovní dobou, charakterem smluv (na dobu určitou, neurčitou), odměnami za nadpráci, dále i podmínky zahraniční mobility, důsledky jednostranného zdravotního zatížení apod. Nevěnují se nezávislé činnosti.

Nezávisle pracující umělci v ČR, kteří jsou zahrnuti do právního rámce OSVČ, nesou obdobná rizika a nároky spojené se sociálním zabezpečením s ostatními OSVČ, takže jejich situaci je třeba řešit v souladu s vyhodnocením rizik a podmínek zabezpečení i ostatních skupin OSVČ (např. samostatně pracujících zemědělců, řemeslníků, ostatních služeb), pokud by se mělo jednat o legislativní úpravy na nejobecnější úrovni daní a pojistného. I tyto další pracovní skupiny nesou rizika sezónní práce, druhotné platební neschopnosti, navíc i zásob a odbytu, dlouhodobých pronájmů, půjček apod. Tyto dopady návrhu právní normy vyhodnotí Komise RIA. Zodpovědnost plateb na sociální, nemocenské a zdravotní

145 Ibid.

Dále též MOCK Roberta, BAUER Slobhan: *Transitioning to Sustainable Production Across the UK Theatre Sector*, Royal Holloway University of London, 2022. Článek [online] k výzkumnému projektu Dostupný z <https://www.artsprofessional.co.uk/magazine/article/sustainable-theatre-production-case-studies>

146 Charakteru pracovního trhu se věnovala např. i mezinárodní konference České hudební rady ve spolupráci s PEARLE, EAC, ASOPS a HAMU *Odpovídá vzdělávací systém trhu práce?* 1. 10. 2021. [online]. Příspěvky dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

147 PEARLE Live Performance Europe Dostupné z: <https://www.pearle.eu/>

pojištění leží na OSVČ. Zásadní je tedy zajištění celkové výše příjmů OSVČ, aby byl self-management reálný na profesionální úrovni.

Další skupina nezávislých umělců pracujících na základě *Autorského zákona* je de facto zcela závislá na zakázkách pořadatelů a podmínkách agentur, které jim částečně plní služby zaměstnavatele. Pokud pořadatelé a agentury nejsou v dobré kondici, nemohou poskytnout tzv. spravedlivé odměny pro umělce, ani sebe. Agent obvykle sám sebe vyplácí jako posledního. Znalost smluvních náležitostí je žádoucí zejména v mezinárodním prostředí.¹⁴⁸ Nárokování určitého spravedlivého honoráře je oprávněné, ale je těžko vymahatelné za podmínek, kdy se umělec rozhoduje, zda vůbec bude v oboru pracovat alespoň částečně, nebo vůbec, zvláště když mu příležitost připadá atraktivní z uměleckého hlediska. Na nezávislou tvůrčí, nejen uměleckou práci, se obtížně vztahuje minimální hodinová mzda.¹⁴⁹ Navíc, i situaci nezávislých umělců je potřeba vyhodnotit v celkovém kontextu tvůrčí práce, protože i tvůrčí práce vědeckých pracovníků např. ve spravedlivých odměnách za publikování, zejména ve společenských vědách, se dlouhodobě zhoršuje. Pokud nebudou mít objednavatelé reálně prostředky na „spravedlivou odměnu“ potažmo k minimálně mzdě ve společnosti, riskují tvůrčí pracovníci, že se jim objem pracovních příležitostí celkově sníží.¹⁵⁰

PROBLEMATIKA REGISTRACE NEZÁVISLÝCH UMĚLCŮ

Registrace nezávislých umělců, její správa, financování a účel této registrace je prvním krokem reflexe a řešení problému. Registr ekonomických subjektů (RES) nezahrnuje evidenci umělců.

„Využívání výsledků duševní tvůrčí činnosti, chráněných zvláštními zákony, jejich původci nebo autory není podnikáním ani živností, viz § 3, odst. 1, písm. b) zákona 455/1991 Sb., zákona o živnostenském podnikání (živnostenský zákon). RES tedy nevede nezávislé umělce s DIČ (tím je u fyzických osob CZ+ rodné číslo, nikoliv IČO) a členy různých uměleckých formací bez právní subjektivity.

148 DOHNALOVÁ Lenka, BOHÁČOVÁ Gabriela, ŠTILEC Jiří *Mezinárodní management v hudebním sektoru*, IDU Praha 2018 [online]. Dostupné z https://www.idu.cz/publikace/idu_mezinar_management_a5.pdf

Studie obsahuje vzory smluv v anglickém jazyce, s. 90–130.

149 Dlouhodobě setrvalé odměny se netýkají pouze uměleckých honorářů, ale také honorářů v médiích za články, recenze a pořady bez rozlišení obtížnosti tématu a vedlejších nákladů. U honorářů se rovněž příliš nezohledňuje, zda se jedná o nastudování nové skladby, nebo provedení skladby kmenové apod.

150 Fakt podfinancování uvádí např. Jan Páleníček v rozhovoru pro OperaPlus. Na otázku o proporci zahraničních a českých honorářů uvedl: „Odpověď je snadná. Kdo nemá možnosti výdělků v za-

Spolupráce ČSÚ s MPO v oblasti přebírání dat z Registru živnostenského podnikání (dále jen RŽP) probíhá na bázi automatizovaného zpracovávání dat podnikajících fyzických osob z RŽP aplikací RES za účelem jejich zařídění dle klasifikace CZ-NACE.

Při zařidování oborů činnosti živnosti volné, tj. výroba, obchod a služby nevedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona, která zahrnuje 82 oborů činnosti (sic!), se obecně postupuje následujícím způsobem: 1. má-li subjekt i jinou činnost, než živnost volnou, pak se upřednostňuje ta jiná (koncesovaná, vázaná, řemeslná); 2. má-li subjekt specifikované obory živnosti volné, pak se kóduje každý obor zvlášť; 3. má-li subjekt specifikováno více než 12, případně všechny obory živnosti volné, kóduje se 00 – nedefinováno; 4. má-li subjekt uvedenu pouze volnou živnost bez specifikace oboru/ů, kóduje se 00 – nedefinováno.

Z výše uvedeného vyplývá, že dle pravidel se v RES do klasifikace nezatřídí každá evidovaná volná živnost podnikající fyzické osoby, ale jen do určitého počtu (obvykle maximálně 12). Z tohoto důvodu RES nemá přehled o každé podnikající fyzické osobě, která má případně evidován obor živnosti volné č. 73. Data z daňových přiznání (včetně NACE uvedené v daňovém přiznání k daním z příjmů) zpracovává RES jen z malé části, aby zpřesnil nezatříděné subjekty tj. s NACE (100) = 00.¹⁵¹

Z citace oficiální odpovědi na dotaz Odboru obecné metodiky ČSÚ, je zřejmé, že metodika není nastavena tak, aby bylo možné vytěžit data o ekonomické činnosti nezávislých umělců z oficiálních statistik, pokud nejsou OSVČ a i u umělecké činnosti v kombinaci s koncesovanou se upřednostňuje ve statistice koncesovaná.

Vypovídající a kompletní se jeví řešení automatizovaného elektronického zpracování daňových přiznání, v nichž by se kromě NACE klasifikace ekonomické činnosti použila i CZ-ISCO pro identifikaci oboru – pro hudebníky kódem 2652 v případě sebezaměstnávání a činnosti podle *Autorského zákona*.¹⁵² Označila by se činnost tzv. hlavní a „vedlejší“ v rámci samostatné nezávislé, často portfoliové činnosti. Podnět k inovaci musí vyjít podle sdělení ředitele *Odboru obecné*

hraničí, klasickou hudbou, respektive koncertní činností se doma neuživí. Ekonomická situace českých pořadatelů závislých na státní podpoře je doslova katastrofální, z čehož vyplývá, že tuzemské honoráře jsou v průměru pětkrát nižší, než v zahraničí. Co se týká výtěžku, za tuzemská nahrávání CD (máme jich asi 25) je bilance nula s tím, že do každého ještě investujeme cca 200 000 Kč. Z pohledu businessmanů absurdita nemající obdoby“. [online] 12. 11. 2022 Dostupné z: <https://operaplus.cz/jan-palenicek-preferuji-tvrdosijnou-snahu-dobu-kultivovat-nikoliv-se-ji-prizpusobovat/>

151 Odpověď ing. Petra Eliáše, ředitele Odboru obecné metodiky ČSÚ ze dne 14.10.2021, č.j. CSU – 009727/2021 – 31.

152 CZ-ISCO <http://www.cz-isco.cz/isco/2652-hudebnici-zpevaci-a-skladatele/>

metodiky ČSÚ od resortu/resortů. Tato potřeba podrobnějšího elektronického zpracování činností, nejlépe v rámci daňového přiznání a nárazově při sčítání obyvatel, bude zřejmě narůstat s dynamikou pracovního trhu, ve kterém budou portfoliové kariéry častějším jevem, a to nejen v umění a kultuře.¹⁵³ Tento automatizovaný způsob by mohl řešit i klouzavou hranici mezi činnostmi hlavní a vedlejší, pokud by z ní měly plynout nějaká daňová opatření v rámci normy *statusu umělce*. Byl by relativně úplný, protože by zahrnul všechna daňová přiznání osob v oboru.

Podle výběrového statistického šetření Eurostatu byl uveden počet hudebníků podle ISCO v ČR v r. 2021 7 500. Je možné, že poměrně neobvyklý výkyv sumy může být chybový vzhledem k předchozímu stabilnímu údaji 5 700. Jestliže na základě statistických dat poměrně přesně můžeme odhadnout počet hudebníků ve stálém pracovním poměru jako hlavním na cca 2 800–3 000, pak je reálné, že obdobná část umělců – profesionálních hudebníků je ve svobodném povolání. Suma Eurostatu nerozlišuje, zda je jedná o klasickou, nebo populární hudbu. Vzhledem k podmínkám provozu klasické hudby i malém zájmu absolventů o nezávislou kariéru i výsledky rozhovorů, můžeme říci, že v klasické hudbě je nezávislá kariéra nejčastěji vedlejší a komplementární, tudíž uniká statistickému šetření.

Dalším problémem evidence je šíře uznatelné náplně práce, tj. zda se do osob spadajících pod právní úpravu „statusu umělce“ zahrnou také návazné profese OSVČ umělecko-technického a produkčního personálu, který ovšem nemusí vždy plnit pouze zakázky vázané na umělecké produkce. Jejich činnost je vázána na „veřejné produkce.“ S tímto problémem se potýká zejména Německo, které zaznamenalo čtyřnásobný nárůst členů tzv. uměleckého sociálního fondu (*Künstler Sozialkasse*), do něhož se hlásí i další přidružené profese.¹⁵⁴

Další možností je, že se v rámci resortu budou evidovat dobrovolně umělci, kteří budou mít zájem o případné benefity za vymezených podmínek evidence a výkaznictví např. o výši svých příjmů z umělecké činnosti, danou určitým ekonomickým prahem. Zde by nevadilo rozšíření na další návazné profese. Ale i tady narážíme na rizika:

1) Finanční a personální náročnosti takové evidence v resortu, případně konsensus, která organizace resortu by takovou evidenci měla zodpovědně a kontrolovatelně provozovat.

Nabízí se např. OSA a Intergram, které by mohly zachytit finanční práh výdělku nezávislých umělců ve stávající evidenci. Intergram ale eviduje jen část interpretů, kteří se chtěli stát členy. Evidence OSA je v tomto smyslu úplnější. Co se týče profese hlavní, týká se de facto pouze členů, nikoli registrovaných

153 *European Pillar of Social Rights* European Pillar of Social Rights | EPR

154 Viz kapitola „Vysoké školy – evropský kontext“.

v OSA, což v klasické hudbě znamená cca 100 osob. Právním problémem je poskytování těchto dat „třetím osobám,“ i když tyto soukromé organizace disponují exkluzivními licencemi pro svoje služby od státu.

- 2) Je obtížné udržet atmosféru otevřeného spravedlivého přístupu k veřejným zdrojům, pokud se tímto krokem zvýhodní určitá skupina umělců bez jejich finanční spoluúčasti.

FINANČNÍ A ADMINISTRATIVNÍ ZDROJE

Navržené zahraniční modely zlepšení jistot nezávislých umělců vyžadují finanční zdroje a nárokují personál na administraci. V každém případě se jedná o solidární sdílení prostředků, ať už využitím daňové zátěže obyvatelstva, části obyvatelstva speciální daní, nebo speciálním daněním profitních služeb a produktů resortů (např. vstupenek, danění herního průmyslu atp.) popř. solidaritou v rámci umělecké society nebo kofinancováním registrovanými. V ČR je poměrně málo rozvinutá oborová svépomoc, což je dáno dlouhodobým podfinancováním a účelovým vázáním projektových dotací v oboru klasické hudby, která nebývá většinou profitní.

Reformou *Českého hudebního fondu* po r. 89 se de facto tento aspekt prostřednictvím *Nadace Českého hudebního fondu* velmi omezil, podobně se snižují zdroje *Nadace Života umělce*, dotovaného i pro svépomoc členům z *Intergramu*,¹⁵⁵ Podobně *Nadace OSA* má poměrně nízké volné prostředky pro tento účel. De facto, koncepce a smysl *Nadace Život umělce* je v rámci samosprávy jedním z optimálně postavených modelů. V ČR také není rozvinuté mecenášství, které by napomohlo sytit tuto samosprávnou svépomoc.

Široký souhlas nacházíme v podpoře pracovních příležitostí v oboru¹⁵⁶ se zajištěním kompenzací v případě výpadku příležitostí z tzv. vyšší moci, což se nevztahuje pouze na umělecké profese.¹⁵⁷ Další konsensus panuje v dostupnosti poskytování informací a poradenství např. v oblasti právní a sociální.¹⁵⁸

Umělci v době Covidu, také pocítili, že je třeba zlepšit povědomí zaměstnavatelů o tzv. měkkých dovednostech, kterými umělci v oblasti klasické hudby

155 *Nadace život umělce* má podle statutu „podporovat mladé umělce i seniory na konci tvůrčích sil, pomáhat jim v těživé sociální nebo zdravotní situaci a přispívat k realizaci uměleckých projektů“. [online]. Dostupné z: <https://www.nadace-zivot-umelce.cz/kdo-jsme>

157 Téma vnějších okolností a smluvních vztahů je podrobně zpracováno v práci HANDLÍŘ Jan *Vnější okolnosti a smluvní vztahy*, rigorózní práce, PF MU, Katedra obchodního práva, 2012, 140 s. https://is.muni.cz/th/q8o9m/Revize_-_final_unwxscgs.pdf

158 Citovaná publikace DOHNALOVÁ Lenka, BOHÁČOVÁ Gabriela, ŠTILEC Jiří *Mezinárodní management v hudební sektoru*, IDU Praha 2018 obsahuje vzory smluv v mezinárodním prostředí v angličtině.

disponují.¹⁵⁹ Součástí dobrého řešení je také kontakt škol s trhem práce a nejen reagování, ale i modelování pracovního trhu a příprava studentů na možnost uplatnit se i dalších příbuzných oborech. Tomu napomáhají nově vznikající kariévní centra.

Z obecného hlediska pracovního vývoje pracovního trhu je otázkou, zda kritéria spravedlivých pracovních podmínek fixovat „statusy“, nebo je vázat na druh „činností“ a jejich rizika.

159 Viz příklady v kapitoly Rozhovory

IX. SWOT ANALÝZA

Vnitřní prostředí = trh práce klasická hudba

Vnější prostředí = politické, ekonomické, sociální, technologické, legislativní a ekologické faktory.

SWOT ANALÝZA	KLADNÉ STRÁNKY	ZÁPORNÉ STRÁNKY
INTERNÍ ANALÝZA	<p>S</p> <p>V ČR dosud existující stabilní síť ZUŠ, profesionálních orchestrů a divadel, které tvoří významnou záchytnou síť pracovních míst absolventů uměleckých škol i starších generací umělců.</p> <p>Poměrně vyvážený stav nabídky a poptávky pracovních míst v oblasti klasické hudby.</p> <p>Postupné reagování uměleckých, zejména vysokých uměleckých škol na změny pracovního trhu zaváděním nových studijních programů a poradenství.</p> <p>Vznik řady projektů nezávislých organizací napomáhajících vzdělávání umělců a poskytování dostupných informací o trhu práce.</p> <p>Snaha řešit na politické úrovni spravedlivou podporu umělců v průběhu kariéry, i po jejím ukončení z hlediska jejich specifík.</p>	<p>W</p> <p>Dosud nedostatečná spolupráce a sebereflexe všech stupňů uměleckého školství pro optimalizaci vzájemných návazností, reagování na potřeby trhu.</p> <p>Dosud nedostatečné průběžné diskuse s experty a poradenství pro studenty pro nastavení kariéry a vstup na pracovní, zejména mezinárodní pracovní trh.</p> <p>Malá obeznámenost umělců s informačními zdroji a dostupným poradenstvím.</p> <p>Nedostatečné využití dobrých příkladů ze zahraničí, např. v lepším propojení vzdělávání a praxe a školení pro vedení malých souborů.</p> <p>Nedostatečné znalosti o psychosomatických a sociálních rizicích umělecké profese. Nedostatečná dostupná nabídka rehabilitační a terapeutické pomoci.</p>
EXTERNÍ ANALÝZA	<p>O</p> <p>Počínající vlastní průzkum stavu uplatnění a potřeb absolventů uměleckých škol i starších ročníků a umělců v závěru kariéry, ve kterém je třeba pokračovat, optimalizovat jej a vyvozovat reálná doporučení pro praxi.</p> <p>Využití podnětů z oboru pro optimalizaci sběru dat (MŠMT, ČSÚ, NPI, CSVŠ) a odstraňování legislativních a administrativních překážek mj. i v sektoru kultury/umění.</p>	<p>T</p> <p>Restrukturalizace ekonomiky EU v oblasti zdrojů (energetiky, zemědělství), které mohou mít dopady na oblast služeb, zejména služeb v oblasti umění.</p> <p>Necitlivý postup při implementaci politických strategií EU a ČR, zejména Agendy 21.</p> <p>Zhoršující se koupěschopnost obyvatelstva.</p> <p>Zhoršující se celkové zdraví obyvatelstva.</p>

X. ZÁVĚR

Předkládaná studie se zabývala kompilací a analýzou dostupnosti informací o trhu práce v umění, resp. klasické hudbě, zvláštnostmi tohoto segmentu pracovního trhu v ČR v kontextu EU. Vzhledem k charakteru dostupných dat jej doplnila o vlastní šetření, jehož smyslem bylo zjistit jak kvantitativní, tak kvalitativní soulad nabídky a poptávky v tomto segmentu.

Vzhledem k zvláštnostem umělecké profese bylo potřebné doplnit studii také o konkrétní kvalitativní průzkum – rozhovory, které lépe uchopí souvztažnosti a kontext a osvětlí nejen objektivní faktory, ale subjektivní postoje této skupiny na pracovním trhu. Závěrečná SWOT analýza připomíná základní faktory působící na trhu práce v umění.

Tento postupně doplňovaný a optimalizovaný postup by bylo vhodné pravidelně opakovat, aby přispěl k reálnému zlepšení vzdělávání i praxe, už proto, že je současná společenská situace nestabilní. Konzervatoře mají zájem o formáty diskuse studentů s experty na různá praktická témata. Vysoké umělecké školy využijí použité vlastní dotazníkové šetření i v dalším období pro vlastní účely. ZUŠ i orchestry rovněž projeví zájem o výstupy šetření.

26. 12. 2022

AUTOŘI

PhDr. **LENKA DOHNALOVÁ**, PhD.

Muzikoložka, publicistka, expertka v oblasti elektroakustické hudby (PhD.), koordinátorka Roků české hudby (2004, 2014), Martinů Revisited (2009), pověřená komisařka expozic MIDEM a WOMEX (2005–17), ředitelka a členka poroty mezinárodní soutěže zvukové tvorby MUSICA NOVA (od r. 1993), tajemnice nevládní organizace České hudební rady (od r. 1993). Autorka propagačních publikací a samplerů české hudby, iniciátorka a produkční pilotních projektů (např. Špalíček, České ucho, Showcase mladých českých interpretů) a vybraných projektů v rámci Roků české hudby. Certifikovaná koučka (Coachville, Život jako hra). Nejvýznamnější publikace: *Estetické modely evropské elektroakustické hudby a elektroakustická hudba v ČR*, PedF UK, 2001, *Proměny hudebního sektoru vlivem nových technologií*, IDU, Praha 2015 (česky, anglicky), *Mezinárodní management v hudebním sektoru*, IDU, Praha 2018.

www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/pracovnici-ve-vede-a-vyzkumu/lenka-dohnalova

Doc. Ing. MgA. **LUCIE PEŠL ŠILEROVÁ**, PhD.

Docentka na Katedře hudební produkce HF JAMU, garant bakalářského, magisterského i doktorského studijního programu. Vyučuje kurzy self-managementu a entrepreneurshipu pro výkonné umělce na HF JAMU a HAMU. Je členkou grantových komisí, členkou správní rady časopisu *Opus Musicum*. Působí jako předsedkyně oborové rady Hudební produkce na HF JAMU. V rámci mezinárodních aktivit působila ve vídeňském *exil.art*e, vedla výzkum v Londýně pro Anglo-Austrian Music Society, byla manažerkou projektu *Promodoc*, popularizující doktorské studium v Evropě. V r. 2007 založila spolek *Kultura & Management* se zaměřením na edukaci v oblasti kulturního managementu. Zásadním projektem spolku je od r. 2018 festival *Open House Brno*. Je autorkou řady publikací. Nejvýznamnější publikace: *Německé „Kulturorchester“: Struktura, organizace, financování*, Verbum 2017.

<https://scholar.google.cz/citations?user=ouTFALsAAAAJ&hl=cs>

LITERATURA

CSVŠ, v.v.i. *Uplatnitelnost absolventů vysokých škol z pohledu zaměstnavatelů*. SPD ČR [online] Praha, 2021, 64 s.

Dostupné z: https://www.spcr.cz/images/Studie_Uplatnitelnost_absolventů_VŠ.pdf

DE WISPELAERE, Frederic & SCHEPERS, Wouter (HIVA-KU Leuven), JORENS, Yves & Nerinckx (Ghent University), ROCCA, Marco & DUCHATEAU, Leila (CNRS – University of Strasbourg). *Cross-border Employment in the Live Performance Sector. Exploring the Social Security and Employment Status of Highly Mobile Workers*, HIVA-KU Leuven, 2021. 216 s.

MUSIKLEBEN IN DEUTSCHLAND, Deutsche Musikrat, 12. 4. 2019, ISBN 978-3982070506, 620 s.

ROBERTSON, Ben, WHITEFOOT, Elli. *What Do Creative Arts Graduates Do?* [online] Prospects Luminare, 2022 [ed. leden 2022]. Dostupné z: <https://luminare.prospects.ac.uk/what-do-creative-arts-graduates-do>

ROBINS, I. *The Performing Arts Sector – Visions of the Future*, EMCC [online] 2006 [ed. 8. 1. 2006]. Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/articles/the-performing-arts-sector-visions-of-the-future>

SEDLÁČEK, Jan. *Uplatnění absolventů uměleckých oborů na trhu práce v mezioborovém srovnání*. Prezentace mezinárodní konference České hudební rady [online], 1. 10. 2021.

Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

STRATEGIE VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ČR 2030+. [online].

Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

ŠMÍDOVÁ, Michaela. *Umělecké obory v kontextu šetření Eurostudent VII*. Prezentace mezinárodní konference České hudební rady. [online] 1. 10. 2021.

Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>

The Big Freelance Report, Freelancers, Make Theatre Work (kompilace kolektivu cca 50 autorů), Arts Council England [online], 2021, 142 s. Dostupné z: <https://freelancersmaketheatrework.com/wp-content/uploads/2021/03/The-Big-Freelancer-Report.pdf>

THOMPSON, Kristin. *Are Musicians Making More or Less Money?* [online] 2012 Artist Revenue Streams [published 13. 5. 2021].

Dostupné z: <http://money.futureofmusic.org/are-musicians-making-more-or-less-money/>

THE AB MUSIC WORKING GROUP REPORT, December 2015 – June 2016, Music Moves Europe, EU

VAŠEK, Roman, RIEDLBAUCH, Václav. *Studie návazné uplatnitelnosti personálu, zaměřeno na vybrané umělce z oblasti performing arts*, 1. vyd. ÚZS ČR, Praha 2012, 160 s.

VLASOVA, Barbora, MARENGO, Andrea. *Tracking Alumni in Higher Music Education. Report on Current Institutional Practices*, AEC, 22. 8. 2016, 39 s.

WELSH, Diane H. B., ONISHI, Thamaki, DE HOOG, Ruth, SUMERA, Syed. *Responding to the Needs and Challenges of Arts Entrepreneurs*. An Exploratory Study of Arts Entrepreneurship in North Carolina Higher Education. [online] 2014, Artivate sv. 3, č. 2, s. 1–37 [published 6. 1. 2014]. Dostupné z: <https://artivate.org/index.php/artivate/article/view/27>

WHITE, Jason. *Barriers to Recognizing Arts Entrepreneurship Education as Essential to Professional Arts Training*. [online] 2013. Artivate sv. 2, č. 3, s. 28–39 [published 12. 1. 2013]. Dostupné z: <https://artivate.org/index.php/artivate/article/view/15>

WOOLARD, Caroline, MURPHY, Blair, JAHODA, Susan. *Artists Report Back, A National Study on the Lives of Arts Graduates and Working Artists*. A report by BFAMFAPhD. [online] 2014. 16 s. Dostupné z: https://www.academia.edu/9764236/Artists_Report_Back

UPLATNITELNOST UMĚLCŮ NA TRHU PRÁCE V OBORU KLASICKÉ HUDBY V ČR V KONTEXTU EU

AUTOŘI / PhDr. Lenka Dohnalová, Ph.D.,
Doc. Ing. MgA. Lucie Pešl Šilerová, Ph.D.

EDITOR / PhDr. Lenka Dohnalová, Ph.D.

RECENZE / Prof. PhDr. Jiří Štílec, CSc.

GRAFICKÁ ÚPRAVA A SAZBA / David Cígler

VYDAL / Institut umění–Divadelní ústav
Praha 2022

ISBN / 978-80-7008-469-4

ČÍSLO PUBLIKACE / IDU 792

Odborná publikace vznikla na základě institucionální podpory
dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace IDU
poskytované Ministerstvem kultury

